

Jesse Ruokola

AFFEKTIIVINEN ERIARVOISUUS SATEENKAARI-ISYYDESSÄ

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Tammikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Jesse Ruokola: Affektiivinen eriarvoisuus sateenkaari-isydessä
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan opintosuunta, yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Ohjaaja: Satu Ojala
Tammikuu 2023

Tässä tutkielmassa tutkin affektiivista eriarvoisuutta ja sen ilmenemisen muotoja sateenkaari-isydessä. Sateenkaari-isyttä on tutkittu Suomessa vähän. Sateenkaariperheiden tutkimus on tähän mennessä lähinnä pyrkinyt osoittamaan, että sateenkaarivanhemmat ovat kelpoja vanhempia, siinä missä heteronormatiivisten perheiden vanhemmatkin. Sateenkaarivanhemmuuteen liittyvät erityispiirteet ovat jääneet tunnistamatta. Sateenkaari-isien perheet ovat monimuotoisia, eivätkä institutionaaliset käytännöt aina tue monimuotoisia perheikäytäntöjä. Sateenkaari-isät kokevat lisäksi ennakkoluuloisia asenteita ja syrjintää. Nämä tekijät yhdessä altistavat sateenkaari-isiä affektiivisen eriarvoisuuden kokemuksille. Affektiivinen eriarvoisuus tarkoittaa läheisissä ihmissuhteissa tapahtuvaa vaikuttamista ja vaikuttumista. Läheisiin ihmissuhteisiin sisältyy vaikeasti havaittavia valtasuhteita ja arkisia käytäntöjä, jotka voivat tuottaa eriarvoisuuden kokemuksia.

Haastattelin seitsemää sateenkaari-isäksi identifioituvaa miestä kevään 2022 aikana. Haastattelin kumppanuusvanhempia, sijaisvanhempia, etävanhempia sekä lähivanhempia. Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Tutkimusmenetelmänäni on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Tutkimuskysymykseni oli: miten affektiivinen eriarvoisuus ilmenee sateenkaari-isydessä?

Tutkimukseni mukaan heteronormatiivinen perhekäsitys tuottaa sateenkaari-isille eriarvoisuuden kokemuksia yksilön, yhteisön sekä yhteiskunnan tasolla. Sateenkaari-isät kokevat ennakkoluuloja sekä syrjiviä asenteita ja käytäntöjä. Affektiivisen eriarvoisuuden kokemukset jakautuvat tutkimukseni mukaan kahteen luokkaan: eriarvoiseen asemaan sekä tunnetyöhön, jotka liittyvät haastattelemieni isien sateenkaari-identiteettiin tai heteronormatiivisesta mallista poikkeaviin perheikäytäntöihin.

Erilaisiin perheikäytäntöihin ja isäksi tulemisen tapoihin liittyy valtasuhteita, jotka tuottavat affektiivista eriarvoisuutta sateenkaari-isille. Sateenkaari-isät kokevat vähemmistöstressiä ja he jäävät kokemustensa, ajatustensa ja tunteidensa kanssa usein yksin ja näkymättömiksi. He kertovat kaipaavansa vertaistukea, mutta toisaalta he kokevat huolta siitä, miten moni kykenee samaistumaan heidän kokemuksiinsa. Tämä on johtanut osittain myös vertaistoiminnasta pois jättäytymiseen. Vertaistuki oli tutkimushaastattelujen teon aikaan vähäistä koronapandemian vuoksi. Tuolloin ryhmäkokoontumisia rajoitettiin ja suuri osa vertaistoiminnasta on ollut joko etänä verkossa tai tauolla.

Palvelujärjestelmässä sateenkaari-isät kertovat törmänneensä syrjiviin asenteisiin sekä palvelujen tai etuuksien rajoitteisiin ja puutteisiin. Lakisääteinen isyysvapaa ei esimerkiksi kuulu isälle kumppanuusvanhemmuusperheessä. Haastatteleman isät pohtivat puheessaan omia perheellistymistapojaan ja mahdollisuuksiaan. Yhteenvetona voisi todeta, että he kokevat jo lähtökohtaisesti isänä olemisen saavutettuna etuoikeutena. Tämä kokemus saattaa johtaa siihen, että omia toiveita tai oikeuksia isänä on vaikea vaatia ja edistää.

Avainsanat: sateenkaari-isyys, affektiivinen eriarvoisuus, heteronormatiivisuus, perheikäytännöt, vähemmistöstressi, representaatiot

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 SATEENKAARI-ISYYS.....	3
2.1 ISYYS	4
2.2 PERHE	5
2.3 HUOLTAJUUS- JA ASUMISJÄRJESTELYT SUOMEN LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ.....	7
2.4 SATEENKAARI-ISYYS	8
2.5 SATEENKAARIPERHE.....	12
3 AFFEKTIIVINEN ERIARVOISUUS	13
3.1 AFFEKTIIVINEN ERIARVOISUUS SATEENKAARI-ISYYDESSÄ.....	18
3.2 AFFEKTIIVINEN ERIARVOISUUS JA SOSIAALIPOLITIikka	22
3.2 TASA-ARVO JA SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT	23
4 TUTKIMUSASETELMA	25
4.1 AINEISTON KERÄÄMINEN	26
4.2 TUTKIMUSMENETELMÄ.....	30
5 ANALYYSILUKU	34
5.1 ANALYYSIN JÄSENNYS JA ETENEMINEN	34
5.2 TUNNETYÖ	35
5.2.1 Representaatioiden puute ja oman elämän jäsentely	36
5.2.2 Syrjinnän pelko	41
5.2.3 Näkymättömyydentunne ja vähemmistöstressi.....	43
5.3. ERIARVOINEN ASEMA.....	46
5.3.1 Vaikeudet lähisuhteissa.....	46
5.3.2 Vertaistuen puute	48
5.3.3 Perheellistymismahdollisuudet	49
5.3.4 Ympäristöstä saatu palaute.....	52
5.3.5 Palvelujärjestelmän puutteet	55
5.4 YHTEENVETO ANALYYSIN TULOKSISTA	57
6 POHDINTA.....	60
6.1 Affektiivisen eriarvoisuuden tunnistaminen sateenkaari-isyydessä.....	68
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	69
7.1 TUTKIMUKSEN RAJOITTEET.....	69
7.2 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA	71
7.3 MITEN VAHVISTAA SATEENKAARI-ISYYTTÄ SOSIAALIPOLITIIKAN KEINAIN?	74
LÄHTEET	78

LIITTEET.....	85
---------------	----

1 JOHDANTO

Sateenkaarimiesten vanhemmuus on julkisuudessa melko näkymätön ilmiö ja sitä on tutkittu Suomessa vähän. Sateenkaari-isiä ei vielä sateenkaariperheiden tutkimusta aloitettaessa tavoitettu tarpeeksi tutkimusta varten (Solantaus 2008, 74). Sateenkaarimiehillä ei ole paljon roolimalleja tai samaistumispintaa vanhemmuudessa, minkä lisäksi he saattavat kohdata ennakkoluuloja ja syrjintää heteronormatiivisessa yhteiskunnassa. Sateenkaari-isät ovat marginaalissa myös sateenkaarikulttuurin sisällä, sillä lapset tai perhe eivät ole aina olleet näkyvä osa sateenkaarimiesten kulttuuria (Peters 2018, 6). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien isien näkyvyys julkisessa keskustelussa ja sateenkaariperhetoiminnassa tuo miehille enemmän tilaa elää isinä, jotka ovat myös esimerkiksi homoja tai transsukupuolisia (Jämsä 2008, 27).

Suomalaisessa mediassa Jani Toivola on yksi harvoista näkyvillä olevista sateenkaari-isistä. Sen lisäksi hän on yksi harvoista sateenkaari-isistä, joka on itsellisenä lähivanhempana lapselleen. Jani Toivola on kirjoittanut vanhemmuudesta teoksen ”Kirja tyttöleni” ja on esillä näkyvästi vanhemmuuden teeman kanssa sosiaalisessa mediassa, esimerkiksi Instagram-tilillään. Lisäksi Toivola on kirjoittanut lastenkirjoja, joiden teemoina ovat sukupuolen ilmaisun ja seksuaalisuuden moninaisuus. Toinen sateenkaari-isyiden representaatio on suomalaisessa mediassa ollut tv-sarja ”Lapsi tuntemattoman kanssa”. Sarja esitettiin televisiossa vuonna 2020. Sarjassa etsittiin kumppanuusvanhempaa, jonka kanssa perustaa perhe. Sarjassa oli mukana myös homomiehiä, jotka etsivät kumppanuusvanhempaa, jonka kanssa perustaa perhe.

Sateenkaariperheissä vanhemmuudesta puhutaan erilaisissa merkityksissä. Biologinen vanhemmuus määräytyy lapsen sukusolujen ja synnyttäjän mukaan. Juridinen vanhemmuus määrittyy isyyden tunnustamisen, avioliiton tai perheen sisäisen adoption kautta. Lisäksi puhutaan sosiaalisesta vanhemmuudesta: sateenkaariperheessä lapsen vanhempina voivat käytännössä toimia esimerkiksi sateenkaari-isän tai -äidin puoliso, riippumatta siitä, onko hän lapsen biologinen tai juridinen vanhempi. Tässä on kyse vanhemmuuden performatiivisuudesta:

vanhemmuutta tehdään käytännön tekojen kautta, viettämällä yhdessä aikaa ja huolehtimalla lapsesta. (Eerola & Mykkänen 2014, 11.)

Heteronormatiivisuus määrittää yhteiskuntaa ja tuottaa affektiivista eriarvoisuutta sateenkaari-isille. Normeilla viitataan yleensä siihen, mitä pidetään normaalina tai epänormaalina sekä siihen, millaisia odotuksia asioille säännönmukaisesti asetetaan. Yhtenä keskeisenä esimerkkinä on perhekäsitys, jossa "tavalliseen" perheeseen kuuluvat äiti ja isä. Kahden heterovanhemman perhettä kutsutaan ydinperheeksi ja muunlaisia perhejärjestelyitä ei joko esitellä tai ne esitetään poikkeamana normista. Heteroseksuaalisuuden normi määrittelee normatiivisen seksuaalisen käyttäytymisen lisäksi ylipäättään normaalin tavan elää. (McCann & Monaghan 2019, 11–12.) Carroll (2018) kutsuu sateenkaarimiesten vanhemmuutta jopa aktivismiksi: he toimivat yhteiskunnassa mallina monimuotoistuvalla perhekäsitykselle.

Tässä tutkielmassa teoreettisena näkökulmana on affektiivinen eriarvoisuus. Affektiivisella eriarvoisuudella tarkoitan eriarvoisuuden kokemuksia, joita sateenkaari-isyyys tuottaa elämässä yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla. Affektiivisen eriarvoisuuden kokemukset liittyvät tässä tutkimuksessa tunnepitoiseen ja merkitykselliseen sisältöön, vanhemmuuteen, jossa ovat läsnä rakkaus, hoiva ja elämän merkityksellisyys. Affektiivisuus tarkoittaa tiivistetysti vastavuoroista vaikuttamista ja vaikuttumista, jota tapahtuu sekä sanoitetulla tasolla kuin osin sanoittamattomalla, kehollisella tasolla (Rinne ym. 2020, 8). Tutkimuskysymykseni on, miten affektiivinen eriarvoisuus ilmenee sateenkaari-isyydessä?

Vaikka sateenkaariperheitä on tutkittu enenevästi (Aarnio ym. 2018, Baker & Michael 2019, Carroll 2018), ei juuri sateenkaari-isien kokemuksia ole tutkittu affektiivisen eriarvoisuuden näkökulmasta. Tutkielmani tuottaa uutta tietoa sateenkaari-isyydestä ja siihen liittyvästä affektiivisesta eriarvoisuudesta. Tämä tieto on tärkeää, sillä sateenkaari-isät jäävät monesti vertaistuen ulkopuolelle, yksin pohtimaan vanhemmuuttaan. Heidän asemansa yhteiskunnassa on melko näkymätön, jolloin yhdenvertaisuuden edistäminen vaikeutuu. Monimuotoistuvien perheiden tarpeisiin vastaaminen yhteiskunnallisten palveluiden ja etuuksien sekä lainsäädännön tasolla vaatii ilmiölle näkyvyyttä, jotta se voi politisoitua.

Sateenkaarimiehet kokevat isyyteen liittyen affektiivista eriarvoisuutta: jo heidän mahdollisuutensa vanhemmuuteen ovat huomattavasti heteromiehiä ja naisia heikommat. Lisäksi he toimivat hyvin harvoin lapsilleen lähivanhempina. Näin ollen myös sateenkaarimiesten vanhemmuudessa hoivavastuun jakautuminen on useimmiten sukupuolittunutta ja painottuu lapsen naispuolisille vanhemmille. Etävanhemmuus painottuu lapsen miespuolisille vanhemmille. (Selänniemi ym. 2007, 24.) Sateenkaarimiehet voivat kokea vaikeaksi yhdistää identiteettiään seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvana ja isänä (Jämsä 2008, 27).

Tutkielma etenee seuraavasti. Työn toisessa luvussa kuvaan sateenkaari-isyyttä, joka on tutkimukseni kohteena oleva ilmiö. Esittelen sateenkaari-isyyteen liittyvää kirjallisuutta sekä aiempia tutkimuksia. Kuvaan erilaisia isyyden ja vanhemmuuden muotoja sekä erilaisia tapoja tulla vanhemmaksi. Kolmannessa luvussa erittelen affektiivista eriarvoisuutta. Neljännessä luvussa kuvaan tutkimusasetelmaani ja esittelen aineiston tuottamisen menetelmän, puolistrukturoidun teemahaastattelun sekä tutkimusmenetelmän, sisällönanalyysin, joita olen tässä tutkielmassa käyttänyt. Viidennessä luvussa analysoin keräämääni aineistoa. Johtopäätökset-luvussa kokoan tutkielmani keskeisiä tuloksia yhteen. Pohdinta-luvussa reflektoin tutkielmani vahvuuksia ja rajoitteita, tutkielmaan liittyviä eettisiä näkökohtia, sekä sitä, miten sosiaalipoliittisissa käytännöissä voisi ottaa tutkielmani tulokset huomioon.

2 SATEENKAARI-ISYYS

Tässä luvussa kuvaan tutkielmani tutkimuskohdetta eli sateenkaari-isyyttä. Kuvaan erilaisia perhekäytäntöjä, joissa sateenkaari-isyyttä tehdään, sekä tapoja, joilla isyyttä tehdään ylipäättään. Aloitan määrittelemällä isyyden erilaisia muotoja, jonka jälkeen kirjoitan perhekäytäntöjen käsitteestä. Isyys käsitteenä tarkoittaa tässä tutkielmassa määriteltyä virallista/epävirallista roolia, elämänsisältöä, sekä käytännön tekoja. Perhekäytännöillä viitataan tapoihin, joilla sateenkaariperheessä järjestetään hoivaa ja tehdään vanhemmuutta. Näihin perhekäytäntöihin kuuluvat esimerkiksi kumppanuusvanhemmuusperheessä sovitut tapaamisjärjestelyt lapsen ja vanhemman välillä.

Tämän jälkeen kuvaan sateenkaari-isyyttä ilmiönä ja esittelen aiempaa tutkimusta aiheeseen liittyen. Kerron lyhyesti sijaisvanhemmuudesta, adoptiosta sekä sijaissyntytyksestä, jotka ovat biologiseksi isäksi tulon ohella tapoja tulla vanhemmaksi. Isäksi voi tulla myös uusperheen muodostumisen kautta. Tästä käytän nimitystä sosiaalinen vanhemmuus.

Kirjoitan tämän jälkeen perheen tehtävistä ja käytännön järjestelyistä, joita vanhempana toimimiseen liittyy. Näitä käytännön järjestelyjä ovat esimerkiksi juridisesti määräytyvä lapsen huoltajuus sekä lapsen asumisjärjestelyt. Lapsella voi sateenkaariperheessä, kuten missä tahansa muussakin perheessä, olla yksi tai kaksi kotia, joissa hän virallisesti asuu.

2.1 ISYYYS

Miesvanhemmuus on jaettu neljään isyyden muotoon: biologiseen, juridiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen isyyteen (Huttunen 2001, 57–65). Biologinen isyys muodostuu, kun mies hedelmöittää lapsen äidin munasolun. Juridinen isyys muodostuu joko avioliitossa isyysoletuksen tai adoption kautta tai avioliiton ulkopuolella isyyden tunnustamisen kautta. Juridinen vanhemmuus tuo mukanaan yhteiskunnan lailla antamia oikeuksia ja velvollisuuksia lapseen. Sosiaalinen isyys muodostuu lapsen kanssa elämisestä, yhdessä asumisesta, vuorovaikutuksesta ja huolenpidosta. Psykologinen isyys tarkoittaa tunnetta ja kiintymystä lapsen ja isän välillä. Psykologisessa isyydessä korostuvat tunnepohjaiset, tiedolliset ja moraaliset merkitykset, jotka muodostuvat jatkuvassa vuorovaikutuksessa lapsen ja vanhemman välillä. (Eerola & Mykkänen 2014, 11.)

E erityisesti Pohjoismaat ovat jo pitkään politiikallaan tukeneet isän osallistumista perheessä tapahtuvaan hoivaan. Isyyttä tutkitaan yhteiskuntatieteissä nyt erilaisissa joukoissa, jotka perustuvat esimerkiksi luokkaan, etnisyyteen tai seksuaaliseen suuntautumiseen. (Dermott & Miller 2015, 183–185.) Suomessa on vuonna 2022 tehty vanhempainpäivärahaudistus, jonka tarkoitus on tukea vanhempainvapaiden ja hoitovastuun tasaisempaa jakautumista vanhempien kesken niissä perheissä, joissa on kaksi vanhempaa. Lapsen kahdella vanhemmalla on jatkossa molemmilla

käytettävissään 97 päivää vanhempainpäivärahaa, joista voi siirtää toiselle vanhemmalle enintään 63 päivää. (Kela 2022b.)

Isyys on kokenut julkisessa keskustelussa ja ilmiönä suuria muutoksia 2000-luvulla. Isänä olemisen tavat ja tavoitteet nähdään aiempaa laajempina ja entistä moninaisemmat isänä olemisen muodot ovat tulleet yleisemmiksi ja sallitummiksi. Hyvän isän kriteerit ovat kuitenkin entiseen nähden tiukentuneet ja miesten osuus lastenhoidosta ja hoitovapaista herättää kiivastakin keskustelua. Isyyttä määritellään ja siitä neuvotellaan erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä. Vaikka miesten omiin kokemuksiin perustuva puhe isyydestä on lisääntynyt ja sen sisältö on laajentunut, on se edelleen huomattavasti vähäisempää kuin naisten kokemukspuhe äitiydestä. (Eerola & Mykkänen 2014, 7-9.)

Osallistuva isyys on ainakin länsimaissa ideaalina. Isänä läsnä olemiseen kuuluvia diskursseja ovat huolenpito, yhteyden luominen ja emotionaalinen, intiimi yhteys lapsen kanssa. Isät osallistuvat aiempaa enemmän sekä päivittäiseen hoivaan että kasvatuksellisiin aktiviteetteihin, joita lasten tai koko perheen kanssa tehdään yhdessä. Isät viettävät aiempaa enemmän aikaa lastensa kanssa. Isien rooli on keskeinen vapaa-ajan aktiviteetteihin ja urheiluun osallistumisessa lasten kanssa. Elättäjän rooli säilyy kuitenkin yhä keskeisenä osa-alueena ”hyvässä” isyydessä. Isät ovat edelleen hyvin harvoin pääasiallisessa vastuussa lastensa hoivasta ja huolenpidosta. Tilanne sukupuolten välillä on kuitenkin siinä mielessä tasoittunut, että äidit osallistuvat työelämään aiempaa enemmän. (Dermott & Miller 2015, 183–185.)

2.2 PERHE

Perhemuodot moninaistuvat ja erilaiset perhemuodot ottavat vaikutteita toisiltaan. Perheitä hajoaa ja niitä perustetaan uudelleen. Perheen voi ajatella rakentuvan pariutumisen ja siitä syntyvistä lapsista, mutta perheen tarkempi muodostuminen riippuu kuitenkin ajassa ja paikassa vaikuttavista sosiaalisista käytännöistä ja kulttuurista. Perhe voidaan ajatella kollektiivina, jonka rakenteisiin yksilö syntyy. Toisaalta yksilö nähdään myös oman perheen muodostusta ohjaavana toimijana. Perheen yhteydessä kulkee käsite läheissuhde. Läheissuhteet ovat niitä suhteita, jotka yksilö kokee itselleen merkityksellisiksi. Läheissuhteet voivat olla biologisista

suhteista ulkopuolisia. (Jallinoja ym. 2014, 10–12.) Esimerkiksi ystävyysuhteet voivat olla biologisten sukulaissuhteiden korvaajia tilanteessa, jossa sukulaissuhteet eivät ole läheisiä (Weston 1991).

Perhettä voidaan lähestyä karkeasti kahdella tavalla: perheen voidaan katsoa olevan rakenne tai systeemi, joka toteuttaa tiettyjä funktioita tai perheen voidaan katsoa olevan jatkuvasti muuttuvien määrittelyjen kohteena olevia käytäntöjä, valtasuhteita ja toimintoja. Perheen keskeinen tavoite on lasten sosiaalistaminen yhteiskunnan jäseniksi. Perheen tehtäviä ovat esimerkiksi hoiva, huolenpito, vuorovaikutus, yhteisöllisyys, perinteensiirto ja kasvatus. Toisen näkökulman mukaan perhe voidaan määritellä suhteiksi, määritelmiksi ja tekemiseksi. Perheen yhteydessä viitataan yleensä huolenpitoon, hoivaan, parisuhteeseen, seksuaalisuuteen, resurssien jakamiseen, vastuihin ja velvollisuuksiin. (Jokinen 2014, 167–168; Forsberg 2003, 9.)

Perhettä voidaan tutkia muun muassa konstruktionismin näkökulman kautta. Tässä näkökulmassa painotetaan perheen sosiaalista todellisuutta ja perheen diskursiivista luonnetta. Tällöin perhettä yritetään ymmärtää puhetta tai tekstejä tutkimalla. (Jokinen 2014, 7–8.) Perhe on Forsbergin (2003, 7) mukaan tärkeä tutkimuskohde, sillä yhteiskunnallisia muutoksia eletään, koetaan ja ratkaistaan perheissä.

Feministinen kritiikki 1970- ja 80-luvuilla toi tärkeän juonteen perhetutkimukseen. Se nosti esiin muun muassa rahan, vallan ja työn epätasaisen jaon perheenjäsenten välillä. Sen ansiosta perhettä on alettu tutkimuksessa tarkastella eri perheenjäsenten näkökulmista, eikä pelkästään yksikkönä. (Kuronen 2014, 81.) Perhettä ja vanhemmuutta koskevassa tutkimuksessa käytetään käsitettä perheikäytännöt. Perheikäytännöillä tarkoitetaan käytäntöjä, jotka muodostuvat perheenjäsenten kokemusten kautta. Perheikäytännöillä tarkoitetaan myös eletyistä kokemuksista tehtyjä teoreettisia kuvauksia tai selityksiä. (Sevón & Huttunen 2004, 135.) Perheikäytännöt ovat käsite, jota käytän tavoista, joilla sateenkaari-isät rakentavat perhettä ja tekevät vanhemmuutta.

Perheikäytäntöjä ovat tutkimuksessani esimerkiksi kumppanuusvanhemmuusperhe, tapaava vanhemmuus sekä lähivanhemmuus. Sateenkaariperheissä on heteronormatiivisen ydinperheen mallista poikkeavia perheikäytäntöjä, joita palvelu- ja etuusjärjestelmä ei välttämättä tue. Alla olevassa luvussa kuvaan perheikäytäntöjä Suomen lainsäädännön näkökulmasta.

2.3 HUOLTAJUUS- JA ASUMISJÄRJESTELYT SUOMEN LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Lapselle on lain mukaan määrätty huoltaja tai huoltajat, joiden tehtävänä on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lapsen huoltaja päättää lapsen asuinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista. Yhteishuolto tarkoittaa, että lapsen huoltajat sopivat yhdessä edellä mainituista asioista. Kun vanhemmat eivät asu yhdessä, voi lapsi asua joko toisen vanhemman luona tai vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Tätä kutsutaan vuoroasumiseksi. Tilanteessa, jossa lapsi asuu vain toisen vanhempansa luona, pyritään tapaamisoikeudella turvaamaan lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde vanhempaan, jonka luona hän ei asu. Tapaamisoikeuden perusteella tehdään sopimus lapsen ja vanhemman tapaamisista. Yhteishuollossa puhutaan lapsen lähivanhemmasta, jonka luona hän asuu, sekä etävanhemmasta, jota hän tapaa säännöllisesti. (THL 2021.)

Lapsella voi Suomessa olla korkeintaan kaksi juridista vanhempaa. Juridisen vanhemmuuden myötä vanhemmalla on elatusvelvollisuus lasta kohtaan. Lapselle muodostuu juridisen vanhemmuuden myötä oikeus perintöön ja vanhemman tapaamiseen. Perheen sisäinen adoptio samaa sukupuolta olevien parien perheessä hyväksyttiin Suomessa vuonna 2009. Perheen sisäisessä adoptiossa puoliso voi ottaa ottolapsekseen aviopuolisonsa tai rekisteröidyn puolisonsa juridisen lapsen. (Kylmä ym. 2021, 122.)

Adoption lähtökohta on turvata lapsen etu ja löytää hänelle sellaiset vanhemmat, jotka vastaavat hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa mahdollisimman hyvin. Lapsi voidaan adoptoida kotimaan sisällä tai kansainvälisesti. Adoptiota edeltää aina lakisääteinen adoptioneuvonta, joka kestää noin vuodesta puoleentoista vuotta. Neuvonnan jälkeen sosiaalityöntekijä tekee perheestä selvityksen, jossa hän kertoo kantansa hakijoiden soveltuvuudesta adoptiovanhemmiksi. Adoptiolasta toivovien vanhempien on annettava lupa Valviran alaiselta adoptiolautakunnalta. Adoptioprosessi voi kestää pitkään. (Adoptioperheet 2022.) Myös samaa sukupuolta oleva aviopari voi adoptoida lapsen. Lapsen voi adoptoida myös yksin, mutta yhdessä adoptoidakseen parin on oltava keskenään avioliitossa. (Sateenkaariperheet 2022.)

Sijaisvanhemmuudessa perhe toimii kotina lapselle lastensuojelun avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltona huostaanottotilanteessa. Tässä tilanteessa lapselle aiemmin määrätty huoltaja ei ole kyennyt jostain syystä tarjoamaan lapselle riittävän turvallista kotia ja hoivaa, jonka vuoksi lapsi on otettu huostaan. Sijaisperheen tehtävä on tarjota lapselle koti, jossa hänen on turvallista kasvaa ja kehittyä. Perhehoidolla pyritään turvaamaan lastensuojelulain (2007) mukainen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Perhehoitoa toteuttavia henkilöitä kutsutaan sijaisvanhemmiksi. (Perhehoitoliitto 2022)

Yksi tapa tulla vanhemmaksi on sijaissyntyminen. Sijaissyntykseen tähtäävät hoidot ovat Suomessa kuitenkin kiellettyjä hedelmöityshoitoin perusteella. Tuomioistuin ei Suomen lain mukaan saa vahvistaa adoptiota, mikäli synnyttäjälle on maksettu korvauksia. Lapsen etuun vedoten on perheen sisäisiä adoptioita kuitenkin vahvistettu tapauksissa, joissa lapsen kantajalle on maksettu korvauksia ulkomaisissa kaupallisissa järjestelyissä. Sijaissyntyminen on siis Suomessa tietyillä edellytyksillä mahdollisuus saada lapsi. Suomeen syntyy arviolta kymmeniä lapsia vuosittain sijaissyntymisjärjestelyjen ansiosta. (Repo 2022) Sijaissyntyminen on kiistanalainen ja eettisesti haastava ilmiö (Klein 2017).

Huoltajuus- ja asumisjärjestelyt ovat juridisesti määritetty kehys, jossa vanhemmuus institutionaalisella tasolla määräytyy ja tapahtuu. Ne ovat perhekäytäntöjä, joita laki määrää lapselle ja perheelle. Ne antavat siten raamit vanhemmuudelle, jota tapahtuu toki myös virallisen, juridisen vanhemmuuden ulkopuolella. Vanhemmuutta, jota tehdään juridisten roolien ulkopuolella, kutsutaan sosiaalisesti vanhemmuudeksi.

2.4 SATEENKAARI-ISYYYS

Sateenkaari-isä on isä, joka kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Sateenkaari-isä voi olla esimerkiksi homoseksuaali, biseksuaali tai panseksuaali. Sateenkaari-isiä voi olla myös transsukupuoliset, muunsukupuoliset ja intersukupuoliset isät. Sateenkaari-isä voi sanoa olevansa myös queer, mikä tarkoittaa, että hän ei halua määrittellä sukupuoltaan tai seksuaalisuuttaan, tai ei ole vielä muodostanut itselleen sopivaa määrittelyä. Sateenkaari-ihmisestä voidaan

puhua sellaisen ihmisen kohdalla, joka ilmentää seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta eri tavoin. (Aarnio ym. 2020, 10,11.)

Homoseksuaalisuudessa seksuaalinen ja emotionaalinen vetovoima kohdistuu samaan sukupuoleen, mitä itse edustaa. Biseksuaalisuudessa vetovoima kohdistuu sekä omaan että toiseen sukupuoleen. Panseksuaalisuudessa seksuaalinen ja emotionaalinen vetovoima kohdistuu kaikkiin sukupuoliin. Termi on osittain päällekkäinen biseksuaalisuuden kanssa. Transsukupuolisuudessa sukupuoli-identiteetti ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta. Muunsukupuolisuudessa omaa sukupuoli-identiteettiä ei voi määrittellä mieheksi tai naiseksi. Intersukupuolisuus on synnynnäinen tila, jossa sukupuoliset piirteet eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021.) Transsukupuolisuuden ohella käytetään termiä cissukupuolisuus, joka tarkoittaa sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu vastaavat hänelle syntymässä määriteltyä sukupuolta ja että hänen sukupuolen ilmaisunsa mukailee sukupuolelle yleensä liitettyjä kulttuurisia odotuksia (Seta 2021).

Tutkielmassaan Isä, joka on homo Juha Jämsä (2003) tuo esille sateenkaari-isytyteen liittyvän erityispiirteen: isyys on monesti tällöin äitiydestä irrallista, itsenäistä vanhemmuutta. Heteroseksuaalisessa ydinperheessä isyys nähdään usein avustavana vanhemmuutena, joka on pitkälti äitiyteen sidoksissa ja siitä riippuvainen. Äitiys nähdään monesti lapselle ensisijaisena, pätevimpänä vanhemmuutena ja isyys sitä täydentävänä vanhemmuuden muotona. (Em. 2003, 37.) Jämsä (2008, 27) on myöhemmin ollut kirjoittamassa opasta sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien kanssa työskenteleville. Sateenkaariperheissä miehet toimivat naisia harvemmin vanhempina. Homoseksuaalisilla, biseksuaalisilla ja transmiehillä on kuitenkin lapsiperheitä. Useimmiten sateenkaarimiesten lapsiperheet ovat yksinhuoltaja- tai uusperheitä. Yhä useammin miehet ja miesparit saavat lapsia myös yhdessä naisen tai naisparin kanssa eli kumppanuusvanhemmuusperheissä. (Em. 2008, 27.)

Suomalaista sateenkaari-isyttä kuvaavaa tutkimusta on Jussi Nissisen tutkimus Homoseksuaalisuus ja isyys vuodelta 1999. Tutkimuksessa Nissinen on haastatellut kuutta homo- tai biseksuaalista miestä, jotka ovat tulleet isäksi joko heteroseksuaalisessa suhteessa tai kumppanuusvanhemmuuden kautta. Tämä lisäksi yksi hänen haastattelemistaan isistä toimi sosiaalisena vanhempana kahdelle

nuorelle. Nissisen (1999) tutkimuksessa käy ilmi aiemmin yhteiskunnassa esiintynyt suuri paine elää "normaalista" heteronormatiivista elämää torjuen oman homoseksuaalisen identiteettinsä. Monet Nissisen tutkimukseen osallistuneet miehet kertoivat isyyden olevan heille hyvin tärkeää ja olleensa aikaansa edellä osallistumalla hyvin aktiivisesti lapsen hoitoon jo tämän ollessa vauvaiässä.

Sateenkaariyhteisöön kuulumisen tuottaa lapsille iloa niin kotimaisten kuin ulkomaisten kyselyiden mukaan. Väestöliiton julkaiseman tutkimuksen mukaan sateenkaariperheiden lapset voivat keskimäärin fyysisesti ja sosiaalisesti yhtä hyvin kuin lapset muissakin perheissä. Sateenkaariperheissä lasten ja vanhempien arviot lapsen suhteesta biologisiin ja sosiaalisiin vanhempiinsa vastaavat toisiaan, mikä kertoo sateenkaariperheiden vanhempien paneutumisesta vanhemmuuteen. Sateenkaariperheen jäsenet tuovat monesti esille sitä, kuinka he ovat tavallinen perhe siinä missä muutkin. Tavallisuuteen vetoamalla saatetaan kuitenkin häivyttää perheen erityisiä vahvuuksia tai haavoittuvaisuuksia. (Aarnio ym. 2018.)

Vanhemmudella on jokin subjektiivinen merkitys sateenkaari-isille. Vanhemmuus voi tuoda mukanaan yksilöllistä kasvua ja merkityksellisyyden tunnetta elämään. Tätä voidaan kutsua myös elämäntarkoitukseksi. Sateenkaari-isillä voi kuitenkin olla vaikeuksia saada tukea sateenkaariyhteisön miehiltä, sillä isyys ei ole aiemmin ollut yleistä sateenkaarimiesten keskuudessa. Vanhemmuus lisää sateenkaarimiesten hyvinvointia. Vanhemmuutta voidaan pitää yhtenä keskeisenä kehitystehtävänä yksilön elämässä. Isyyden saavuttamista voidaan pitää sateenkaarimiesten joukossa suurena onnistumisena, sillä se ei näyttäytyä asiana, joka on heille helppo saavuttaa. Tätä voidaan pitää yhtenä selityksenä siihen, miksi koettu hyvinvointi on sateenkaari-isien joukossa korkea. Toisena mahdollisena selityksenä tarjotaan sitä, että vanhemmuuden myötä isät oppivat pyytämään apua ja sosiaalista tukea. Isyys voi vähentää riskikäyttäytymistä. Vanhemmuuden myötä koettu samaistuminen heteroseksuaaliseen valtavirtaan saattaa myös tuoda sateenkaari-miehille kuulumisen tunnetta sekä sosiaalisen hyväksynnän tunnetta. Nämä tekijät saattavat selittää lapsiperheellisten sateenkaarimiesten koettua hyvinvointia. (Shenkman & Shmotkin 2014.)

Murphy (2015) on tutkinut yhdysvaltalaisien ja australialaisten sateenkaari-isien motiiveja tulla isäksi sijaissynnyttäjän avulla. Tutkimushaastatteluissa nousi esille, että

vanhemmaksi tulo edusti täyttymystä ja pitkäaikaisen unelman toteutumista. Tähän unelmaan vaikutti vahvasti perinteinen sosiaalinen käsikirjoitus lisääntymistä koskien. Tutkimustuloksissa nousi esille kulttuuriin sisältyvien normatiivisten odotusten vahva vaikutus seksuaalisuuteen ja lisääntymiseen. Odotukset ja toiveet perheellistymisestä olivat sidoksissa perinteisiin odotuksiin avioliitosta ja “sopivista olosuhteista”, joissa perustaa lapsiperhe. (Em. 2015.)

Sateenkaari-isillä on potentiaalia rakentaa uudelleen maskuliinisuutta muuttamalla isyyden roolikuvastoa. Sateenkaari-isät ovat perinteiseen perhemalliin nähden marginaalissa ja tämä asema antaa heille ikään kuin vapauden toimia isänä perinteisestä poikkeavalla tavalla. Heidän mukaansa monet isäksi tulleet sateenkaarimiehet kokivat isyyden muuttaneen heidän käsitystään omasta itsestään. Pahimmillaan sateenkaari-isät kokivat olevansa ulkopuolella kaikesta: sekä hetero-että sateenkaariyhteisöstä. Parhaimmillaan he kokivat iloa ja ylpeyttä siitä, että he voivat olla sekä isiä että kuulua sateenkaariväestöön. He kokivat onnellisuutta siitä, että voivat olla omia itsejään ja saada olla isänä lapsilleen. Isyys on muuttumassa elättäjän ja emotionaalisesti etäisen kurinpitäjän roolista kohti aktiivisesti hoivaavaa ja emotionaalisesti lapsiinsa yhteydessä olevaa isyyttä. Tämä edellyttää isyyden perinteisen roolin ristiriidasta irrottautumista. (Benson ym. 2008.)

Sateenkaarimiesten vanhemmuus muuttaa queer-kulttuuria. Sateenkaarimiesten vanhemmuuden kulttuurin kehittyessä kohdataan rohkeammin heteronormatiivinen perhekulttuuri ja koetaan omaan vanhemmuuteen liittyviä vahvuuksia, resilienssiä ja ainutkertaisuutta. Sateenkaarimiehet mainitsevat vahvuuksikseen esimerkiksi sen, että he ovat hyväksyviä ja rohkaisevia ja emotionaalisesti saatavilla lapsilleen. Gieslerin (2012) mukaan sateenkaari-isät pyrkivät esimerkiksi lapsen vaatteisiin ja lapsen huoneen sisustukseen liittyvillä valinnoilla purkamaan sukupuoleen liittyviä odotuksia. Lapsille annetaan tarjolle kaikenlaisia leluja nojaamatta sukupuoleen liittyviin odotuksiin.

Benson ynnä muut (2008) sekä Giesler (2012) kutsuvat muuttuvaa vanhemmuutta sukupuolineutraaliksi vanhemmuudeksi (“degendered parenting”). Sateenkaari-isät ovat Gieslerin (2012) mukaan avoimempia ilmaisemaan tunteitaan lapsilleen heteroisiin verrattuna. He nojaavat vähemmän perinteisiin sukupuolirooleihin ja käytösmalleihin vanhemmuudessaan. Tämän vuoksi heidän vanhemmuutensa on

lasta hoivaavaa. Sateenkaari-isät kamppailevat vastoin sitä kulttuurista käsitystä, jonka mukaan naiset ovat miehiä parempi vaihtoehto hoivaajan roolissa. (Em. 2012).

2.5 SATEENKAARIPERHE

Suomessa alkoi 1990-luvulla muutos, jota nimitetään sateenkaarifamilistiseksi käännteeksi. Muutoksen myötä sateenkaari-ihmisten lapsiperhe-elämä alkoi yleistyä. Tähän ovat vaikuttaneet muun muassa asenneilmapiirin muuttuminen ja hedelmöityshoitojen saatavuus. Suomalaisissa sateenkaariperheissä elävistä nuorista moni on syntynyt heterosuhteessa olevien vanhempien perheeseen, mutta perheen rakenne on myöhemmin muuttunut sateenkaariperheeksi. Sateenkaariperheessä ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. (Kylmä ym. 2021, 120.)

Vuonna 2019 Suomessa on Tilastokeskuksen mukaan ollut 1154 rekisteröityjen parien perheitä ja 2318 samaa sukupuolta olevien avioparien perheitä. Perhetilastoissa avoparien perheiksi rekisteröidään kuitenkin vain eri sukupuolta olevien aikuisten perheet. Moninaiset perheet eivät näin ollen tule kokonaisuudessaan huomioiduksi tilastoissa, koska myöskään esimerkiksi eri asunnoissa asuva vakiintunut pari ei päädy perhetilastoihin. Perhehoitotieteessä lähtökohtana on, että jokainen määrittelee itse perheensä ja sen ketkä ovat osa sitä. (Palonen ym. 2021 10–11.) Sateenkaariperheiden määrä on Suomessa kasvanut koko 2000-luvun ajan (Kylmä ym. 2021, 120).

Anna Moring (2013) on tutkinut väitöskirjassaan Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa sateenkaariperhepuhetta. Yksi sateenkaariperhepuheen keskeinen löytö on Moringin mukaan neuvotteleva ote perheeseen, vanhemmuuteen ja hoivavastuun jakamiseen. Perhe rakentuu Moringin (2013, 234) mukaan perheenjäsenten välisissä arjen neuvotteluissa performatiivisesti vanhemmoimisena ja lapsena olemisena. Käytän tutkielmassani vanhemmoimisesta käsitettä vanhemmuuden tekeminen.

Kumppanuusvanhemmuudessa vastuu vanhemmuudesta jaetaan erilaisten perhekokoonpanojen kesken. Moring kirjoittaa vanhemmuusyksiköistä (2013, 234).

Perheeseen voi kuulua esimerkiksi itsellinen nainen ja itsellinen mies, jotka päättävät yhdessä ryhtyä vanhemmiksi. Perhe saattaa koostua myös miesparista ja naisparista tai muista mahdollisista yhdistelmistä. Tällaisia perheitä kutsutaan apilaperheiksi. Sateenkaariperhe voi myös olla uusperhe, jossa perheestä on vanhempien heteroseksuaalisen suhteen päättymisen jälkeen tullut sateenkaariperhe uuden kumppanin tai kumppanien myötä. Sateenkaariperhe voi olla myös miehen ja naisen ydinperhe, jossa toinen tai molemmat vanhemmista kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Sateenkaariperhe voi olla myös yhden vanhemman perhe, jossa äiti tai isä on halunnut lapsia. (Jämsä 2008, 38–40.)

Kath Weston (1991) on tutkinut perhettä sateenkaariväestössä valitun perheen näkökulmasta. Valitussa perheessä käytetään termiä queer-sukulaisuus, joka ei perustu biologiaan. Valittu perhe on noussut tärkeäksi esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsuudenperhe on hylännyt lapsensa tämän kaapista tulon jälkeen. Homo- ja lesboyhteisöstä on voinut tulla tämän hylkäyksen seurauksena uusi perhe sateenkaari-ihmiselle. Sateenkaariperheet tekevät uudella tavalla perhettä ja vanhemmuutta ja laajentavat näin perheen ja vanhemmuuden roolikuvastoa. Tästä huolimatta sateenkaariperheiden tutkimus on aiemmin rajoittunut lähinnä vertailemaan sateenkaariperheessä kasvamisen vaikutuksia lapseen heteronormatiivisessa perheessä kasvamiseen verraten (Solantaus 2008) jolloin lähtökohtia vanhemmuudelle ovat uhka ja haitta, eivät erityiset vahvuudet, joita sateenkaariperheissä voi olla. Huomioimatta jäävät tällöin myös erityiset haavoittuvuustekijät, joita sateenkaariperheissä kohdataan.

3 AFFEKTIIVINEN ERIARVOISUUS

Tässä luvussa kuvaan tutkielmani teoreettista näkökulmaa. Pääasiallisena teorianäkökulmanani on affektiivinen eriarvoisuus. Affektiivinen eriarvoisuus liittyy tässä tutkimuksessa vanhemmuuteen, joten kuvaan tässä luvussa vanhemmuuden merkitystä yksilölle. Kirjoitan lisäksi laajemmin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksista ja mahdollisuuksista tasa-arvoiseen asemaan yhteiskunnassa, sillä affektiivinen yhdenvertaisuus ja sen edistäminen sateenkaari-isiien vanhemmuudessa sitoutuu yleiseen tasa-arvokehitykseen. Tasa-arvoisen aseman saavuttamista

vaikkeuttavat esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien kokema vähemmistöstressi ja siitä seuraavat sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten mahdollisuudet perheellistyä ovat heteroja ja cissukupuolista väestöä heikommat, mikä saattaa vaikuttaa myös siihen, uskalletaanko lapsia edes toivoa. Mahdollisuus tulla isäksi ja isyyden tekeminen ovat keinoja toteuttaa unelmia ja saavuttaa affektiivista yhdenvertaisuutta.

Affektiivinen yhdenvertaisuus tarkoittaa sateenkaari-isyyden kohdalla määritelmäni mukaan sitä, että isällä on yhtäläinen oikeus lapseensa ja lapsella vanhempaansa siten, että tarve läheisyydelle ja yhteydelle lapsen ja vanhemman välillä tulee täytetyksi niin lapsen kuin vanhemman osalta. Huoltajuuden ja hoivan kysymyksissä on tietenkin huomioitava aina ensisijaisesti lapsen etu ja tarpeet, sillä aikuinen kykenee tunnetyöhön ja käsittelemään esimerkiksi ikävää lasta paremmin. Vanhemmilla voi olla keskenään poikkeavia näkemyksiä siitä, mikä on lapselle parasta. Tämä voi tuottaa kitkaa sateenkaariperheessä vanhemmuusyksiköiden välille (Moring 2013, 234).

Nyky-yhteiskuntaa kuvataan affektiiviseksi. Erilaiset tunteet, emotiot ja affektit ovat olennainen osa perhe- ja läheissuhteissa elettyä arkea. Tunteet sekä kiinnittävät ihmisiä toisiinsa että erottavat ihmisiä toisistaan. Tunteet ylläpitävät ihmisten välisiä suhteita. (Eerola & Pirskanen 2018, 8.) Affekti on Rinteen ynnä muiden (2020, 8) mukaan rinnastettavissa tunteeseen, mutta tunteet ovat affekteihin verraten enemmän kulttuurisesti rakentuneita ja nimettyjä. Tunteita ovat esimerkiksi rakkaus ja pelko. Affektiivisuudella tarkoitetaan käytännössä kehojen välillä tapahtuvaa vastavuoroista vaikuttamista ja vaikutuksen kohteena olemista. Affektiivisuuteen liittyy kehollistuneita, tiedostamattomia ja sanattomia merkityksenannon, tietämisen, muistamisen ja kokemisen tapoja (Blackman & Venn 2010, 8.)

Rinteen, Kajanderin ja Haanpään (2020, 5–6) mukaan viime aikoina on lisääntynyt ymmärrys siitä, miten affektit ja tunteet ohjaavat ajatteluamme, valintojamme ja tapojamme toimia. Keho, aistit ja tiedostamattomat tunteet tulisi siis huomioida osana arkisia käytäntöjä ja ihmisten ajattelua. Affekteilla voidaan viitata vaikuttajiin, jotka ohjaavat ihmistä tiedostamattomasti. Affektit ovat heidän mukaansa toisaalta sidoksissa järkeen ja kognitiivisiin representaatioihin, mutta toisaalta ne ovat sidoksissa subjektiivisiin kokemuksiin, kuten tunteisiin ja aistimukseen. Koska tunteiden

katsotaan olevan enemmän tiedostettuja ja sanallistettuja ja sidoksissa kulttuuriin, ovat affektit hyvä näkökulma tutkia ilmiötä, joka on kulttuurissa melko uusi, kuten sateenkaari-isyys. Se, millä tavalla perheikäntännöt vaikuttavat kehoihin sateenkaariperheissä, voi vielä suurelta osin olla sanoittamatonta ja kehollista. Rinne ynnä muut (2020, 6) toteavat, että kulttuurintutkimuksessa kiinnostus affekteihin kumpuaa tarpeesta ymmärtää ja pyrkiä avata erilaisia ilmiöitä ja tilanteita.

Affektit liittyvät läheisiin ihmissuhteisiin. Läheinen ihmissuhde voi olla esimerkiksi vanhempi-lapsi-suhde, parisuhde tai ystävyysuhde. Läheisiin ihmissuhteisiin liittyy yleensä rakkautta ja huolenpitoa. Rakkaus ja huolenpito ovat enimmäkseen liitetty Lynchin ynnä muiden (2009, 12–13) mukaan aiemmin yksityisyyden piiriin kuuluviksi. Yhteiskuntatieteissä affektiivinen, eli tunnepitoinen läheisissä ihmissuhteissa tapahtuva toiminta ei ole saanut merkittävää roolia. Affektiivisen on ajateltu olevan sivutuote kulttuurisesta, taloudellisesta ja poliittisesta toiminnasta, ei autonominen osa sosiaalista käyttäytymistä. Tosiasia, että ihminen tarvitsee muita, on otettu vain vähän huomioon ja sen sijaan sosiologiassa on Lynchin ynnä muiden (2009, 12) mukaan korostettu omillaan toimeentulevaa, rationaalisen taloudellista yksilöä. Affektiivisen eriarvoisuuden ytimessä on kaksi osa-aluetta: eriarvoisuus siinä, miten ihmisen tarve rakkaudelle ja hoivalle tulee täytetyksi sekä eriarvoisuus siinä kuka tekee työtä näiden tarpeiden täyttämiseksi. Sosiaalipolitiikassa epävirallinen, palkaton hoivatyö ja sen suhde hyvinvointivaltioon on noussut keskeiseksi tutkimusaiheeksi 1970-luvulta lähtien. (Emt 2009, 12) Blackman ja Venn (2010, 7) käyttävät käsitettä “affective labour”, josta käytän tässä tutkimuksessa käänöstä tunnetyö.

Läheisiin ihmissuhteisiin liittyy arkisia, vaikeasti havaittavia valtasuhteita ja eriarvoisia käytäntöjä. Nämä sekavat ja monimutkaiset valtarakenteet koetaan ihmissuhteissa. Ihmissuhteissa uusinnetaan sukupuolirooleja, sukupuolittuneita käytäntöjä ja hierarkioita. Nämä käytännöt voivat liittyä esimerkiksi kotitöihin ja lasten hoivaan. (Kolehmainen & Juvonen 2018, 1.) Työnjako parisuhteissa ja perheissä on Närvin (2014, 214) mukaan usein neuvottelematonta ja itsestään selvää. Affekteja voidaan käyttää voimasuhteiden peittämiseen, paljastamiseen ja neuvottelemiseen. Esimerkiksi normit ydinperheeseen liittyen voivat toimia affektiivisen eriarvoisuuden ylläpitäjinä ihmissuhteissa. (Kolehmainen & Juvonen 2018, 6.) Affektien tutkimuksessa on Ahmedin (2013, 191) mukaan olennaisinta se, mitä ne tekevät eli

millaisia vaikutuksia niillä on yksilöön ja sen myötä esimerkiksi hänen vanhemmuuteensa ja perheeseensä.

Vanhemmuus ja perhe tehdään kehojen välisessä vuorovaikutuksessa. Vanhemmuutta voidaan tehdä ja pitää yllä hoivan, sanojen, kosketuksen, avunannon kautta. Toisaalta etävanhemmuus ja erilaiset perhekäytännöt asettavat haasteen luoda vanhemmuuden keinoja myös asuttaessa lapsen kanssa eri osoitteissa. Vanhemmuuden kehollinen ulottuvuus riippuu siis mahdollisuuksista olla lasta fyysisesti lähellä. Teknologian kehittymisen myötä tapoja olla yhteydessä lapseen on tullut lisää fyysisen etäisyyden ylittämiseksi. Affekteja tutkimalla voidaan Kolehmainen ja Juvosen (2018, 8) mukaan kehittää vaihtoehtoisia tapoja huomata, rekisteröidä ja virittäytyä sosiaaliseen vuorovaikutukseen, siten kuin se tapahtuu. Sateenkaariperheissä tarkoitan sosiaalisella nimenomaan vanhemmuuden tekemistä ja perhekäytäntöjen vaikutusta perheen eri osapuoliin. Suomessa perhevapaiden käyttö koskettaa lähinnä naisia (Ojanen 2017, 144). Syitä tähän voidaan kenties etsiä kehojen välisestä vaikuttamisesta ja vaikuttumisesta sekä tiedostamattomista, rutinoituneista tavoista, jotka ohjaavat toimintaa kohti aiemmin tunnettua mallia, ikään kuin sukupuolittunut työnjako tapahtuisi vääjäämättä siitä huolimatta, että perhejärjestelyitä pohditaan ja sovitaan aiemmasta poikkeavillakin tavoilla.

Affektien tutkimuksessa on oleellista ymmärtää, että monet affektiiviset kohtaamiset, vaikuttamiset ja vaikuttumiset ovat suurelta osin kehollisia ja kielen ulottumattomissa. Tämän vuoksi affektien tutkimuksessa on kyseenalaistettu miten tekstuaalinen materiaali soveltuu affektien tutkimukseen. Kuitenkin osa tutkijoista on sitä mieltä, että kielen avulla voidaan ilmaista affekteja. Kielen katsotaan kuitenkin olevan rajoitteena ymmärryksellemme monimutkaisista affektiivisistä kohtaamisista. (Kolehmainen & Juvonen 2018, 8–9.) Affektien tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena voi olla affektiivisuuden vaikutus ulkopuolisena, autonomisena voimana, jolla on valtaa vaikuttaa meihin. Kiinnostuksen kohteena voi olla kulttuurinen yksilö, joka on sidottu diskursseihin, narratiiveihin ja menneisyyteen. Affektiivisuuden voi ajatella tapahtuvan ja sijaitsevan tässä kulttuurisessa yksilössä. (Rinne ym. 2020, 16.)

Näin ollen affektiivisen eriarvoisuuden tutkimuksessa voidaan ottaa huomioon monia eri tasoja: yksilöiden välisten affektiivisten kohtaamisten taso, sekä yksilön ja laajemman yhteisön tai yhteiskunnan välisten affektiivisten kohtaamisten taso.

Jälkimmäiselle tasolle voin antaa esimerkiksi sateenkaarimiehiä syrjivät käytännöt lapsen adoptoinnissa. Affektiivisuus voi Rinteen ynnä muiden (2020, 16–17) mukaan ilmetä huomaamattamme virtana jokapäiväisen elämän ohi menevissä arkipäiväisissä tilanteissa. Tästä esimerkkinä on ikävän tunne lasta kohtaan aikana, jolloin tapaava vanhempi on lapsestaan erossa.

Sateenkaari-isyys toteutuu monenlaisissa perhejärjestelyissä, joihin liittyy valtasuhteita ja kehojen ja asioiden välistä vaikuttamista ja vaikuttumista. Aineistoa analysoidessani tarkastelen sateenkaari-isiä sekä affektiivisina vaikuttajina että vaikuttujina. Tarkastelen, miten perheikäytännöt ja vanhemmuuden tekemisen tavat vaikuttavat perheen osapuoliin ja tuomaan näin näkyväksi affektiivista eriarvoisuutta, joka ilmenee sateenkaari-isyiden yhteydessä. Tuon esille esimerkiksi valtasuhteita, joita kumppanuusvanhemmuuteen, sateenkaari-ihmisten adoptiomahdollisuuksiin ja yleisemmin yhteiskunnan ja sateenkaari-isän väliseen suhteeseen liittyy. Tutkimuksessani tuon esille, miten nämä valtasuhteet ilmenevät ja miten ne vaikuttavat sateenkaari-isiin.

Ajattelen, että affektiivisuuteen liittyvät kehollistuneet tietämisen ja merkityksenannon tavat vaikuttavat meidän toimintaamme tiedostamattamme esimerkiksi vanhempana. Vanhemmuus on etenkin pienen vauvan kanssa hyvin kehollista. Kehoihin on tallentunut tietoa siitä, miten vauvan kanssa ollaan ja miten vauvaa esimerkiksi rauhoitellaan. Tietyt asiat vauvan rauhoittelussa tuntuvat tapahtuvan kuin luonnostaan: esimerkiksi heijaava liike, rauhoittava äänensävy ja niin edelleen. Vanhempien roolit ovat osittain tiedostamattomalla tasolla sidoksissa sukupuoliin ja tämän vuoksi lapsen äidin ajatellaan monesti olevan automaattisesti lapsen paras rauhoittelija ja hoivaaja, mikä voi johtaa isän vetäytymiseen hoivan antamisesta. Isällä voi olla kehollistunut käsitys siitä, että hän ei ole lapselle ensisijainen hoivaaja tai yhtä hyvä hoivan antaja kuin äiti. Purkamattomat ja sanoittamattomat keholliset tietämisen tavat tulevat helpommin toistetuksi ja uusinnetuksi. Tästä syystä isyyttä on hyvä tutkia affektiivisen eriarvoisuuden näkökulmasta.

3.1 AFFEKTIIVINEN ERIARVOISUUS SATEENKAARI-ISYYDESSÄ

Affektiivisen eriarvoisuuden käsite ei esiinny ääneen lausuttuna aiemmassa sateenkaari-isyyteen liittyvässä tutkimuksessa. Aiempi tutkimus on kuitenkin tuottanut tuloksia, joiden mukaan sateenkaari-isät kokevat eriarvoisuutta yhteiskunnassa. Tässä luvussa kirjoitan sukupuoliroolien ja mallitarinoinhin sekä heteronormatiivisuuteen kytkeytyvistä perhekäytännöistä sekä esittelen keskeisiä havaintojani aiemmasta sateenkaari-isyyden tutkimuksesta, johon olen tutustunut.

Käsitykset mieheydestä ja isyydestä linkittyvät toisiinsa. Miehisyyden kulttuuriset mallitarinat pitävät sisällään käsityksiä mieheydestä. Postmodernissa miehisyyden mallitarinassa miehisyyden ja naiseuden eroa kyseenalaistetaan. Toisin kuin aiemmin, miehisuus on kunnioitettavaa, osallistuvaa, läheistä ja hoivaavaa, kun se on aiemmin katsottu olevan työhön, kilpailuun ja julkiseen elämään osallistuvaa ja kotona perheelle etäistä. (Kekäle & Eerola 2014, 27.) Miehisyyden mallitarinoiden muutos vaikuttaa myös isyyden mallitarinoinhin. Isyyden mallitarinat antavat suuntaa ja ajatuksia siihen, millaiseksi isyys kunkin kohdalla käytännössä muotoutuu. Sukupuoliroolien avartuessa myös isän rooli saa uusia piirteitä ja merkityksiä. Isän ottama tai hänelle annettu rooli vaikuttaa perhekäytäntöön.

Perhekäytännöt ovat aktiivisia ja niillä rakennetaan perhettä tai sukupuolta. Perhekäytäntöjä ovat myös kulttuuriset kertomukset ja puhutavat, joita perheestä on käytettävissä. (Sevón & Huttunen 2004, 135.) Vaikka on olemassa tapauksia, joissa isät kantavat päävastuuta lasten hoivasta, ilmiön kulttuurinen hyväksyntä vaihtelee (Dermott & Miller 2015, 185). Elettyjä kokemuksia ja representaatioita äidistä ensisijaisena hoivaajana on taustalla niin paljon, että muutos perhekäytännöissä on hidasta. Heteronormatiivisuus rakentaa hierarkkisesti sukupuolten välisiä suhteita ja pitää niitä yllä. Perhe on heteronormatiivisten valtasuhteiden ytimessä, sillä se on institutionalisoitunut tapa vahvistaa heteronormatiivisuutta. (Nay 2019, 171.)

Sateenkaariperheiden ja sateenkaari-isien kohdalla affektiivinen eriarvoisuus kytkeytyy heteronormatiivisen ydinperheen ihanteeseen, jota myös palvelujärjestelmä tukee. Ydinperhettä pidetään edelleen kulttuurisena ideaalina, jota arvostetaan. Ydinperhe hyväksytään helpommin kuin muunlaiset perheet. Miehen, naisen ja lasten muodostama ydinperhe ei joudu taistelemaan olemassaolonsa hyväksynnästä.

Suomalainen perhepolitiikka on edelleen kohdistettu ensisijaisesti kahden vanhemman heteronormatiivisille perheille, joissa äiti kantaa päävastuun lastenhoivasta. Ydinperhe edustaa yhä ideaalia, johon kaikkia muita perhemuotoja verrataan. Monimuotoiset perheet tuotetaan puheessa toiseuttamalla ne "tavallisista perheistä". (Eerola & Paananen ym. 2021, 2,9.)

Heteronormatiivisuus on Moringin (2013) mukaan yksi queer-tutkimuksen keskeisiä käsitteitä. Sillä pyritään kuvaamaan heteroseksuaalisuuden ja siihen liittyvien käytäntöjen, tapojen, toimintamallien ja instituutioiden asemaa seksuaalisuuden oletusarvona ja normina. Heteronormatiivisuuden ilmentymien tarkastelu ja sen vaikutusten pohtiminen on tärkeää, sillä heteroseksuaalisen ydinperheen oletusarvoisuus, ensisijaisuus ja normatiivisuus heijastuvat sateenkaariperheisiin.

Heteronormatiivisuus näkyy sateenkaariperhettä koskevissa tutkimusasetelmissa vertailuna heteronormatiivisen perheen ja sateenkaariperheen välillä (Fish & Russell 2018, 13). Vertaileva asetelma rajoittaa sateenkaariperheiden uniikkien piirteiden, prosessien ja vahvuuksien ymmärtämistä. Sateenkaariperheiden tutkimuksessa on nyt alettu tutkia niiden tapojen monimutkaisuutta, joilla sateenkaariperheissä tehdään sukupuolta, seksuaalisuutta ja perhettä. (Aarnio ym. 2018, 170.)

Sateenkaariperheissä saatetaan kärsiä stigman, ennakkoluulojen ja marginaalissa olemiseen liittyvistä ongelmista. Sateenkaarimiehet kokevat heteromiehistä poiketen huolta siitä, miten heidän poikkeavuutensa ja siihen liittyvä sosiaalinen hyljeksintä vaikuttavat heidän lapsiinsa. Sateenkaarimiehillä on vanhemmuudessa vähän roolimalleja, jotka auttavat heitä näiden huolien käsittelyssä. (Peters 2018.)

Perheenä ulkona liikkueessaan miespari ja heidän lapsensa toimivat kasvoina sateenkaariperheelle ja ovat tarkkailun kohteena sille, miten vanhemmuus onnistuu ilman äidin läsnäoloa. Sateenkaarimiesten ja heidän lastensa perhe tekee näkymättömästä ilmiöstä näkyvää. Erityistä tunnetyötä sateenkaari-isille tuottaa se, että he joutuvat samanaikaisesti vahvistamaan asemansa perheenä siinä missä mikä tahansa muukin perhe, mutta myös välttämään yhteentörmäyksiä esimerkiksi sellaisten ihmisten kanssa, jotka olettavat, että isä hoitaa lasta tilapäisesti "äidin vapaapäivän ajan". Sateenkaarimiesten perheet voivat vaikuttaa perhekäsityksen normatiivisuuteen kolmella eri tavalla: ne voivat laajentaa sitä, mukautua siihen tai vastustaa sitä. (Carroll 2018.)

Homomiehen lähivanhemmuus on Gieslerin (2012) yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan yhteiskunnassa harvoin tavattu ilmiö, eikä se sovi äitiyden ja heteronormatiivisen perheen ihanteen kanssa yhteen. Homomiehen vanhemmuus voidaan kokea outona ja vaikeasti saavutettavana, jopa lapselle vahingollisena. (Em. 2012.) Sateenkaari-isien vanhemmuutta saatetaan pitää jopa luonnottomana ja lapselle riittämättömänä (Moring 2013; Peters 2018). Sateenkaarimiesten vanhemmuus haastaa olemassa olevia uskomuksia, jotka liittyvät sukupuoleen, hoivaan ja perheeseen: käytännössä miestä ei useimmiten pidetä lapselle sopivana, ensisijaisena hoivaajana. Sateenkaarimiesten vanhemmuutta voidaan kutsua jopa hiljaiseksi vallankumoukseksi. (Giesler 2012.)

Aarnio ynnä muut (2018) ovat tutkineet suomalaisia sateenkaariperheitä. Sateenkaariperheiden vanhemmat kokevat Suomessa vähemmistöstressiä ja pelkoa lasten kiusatuksi tulemisesta. Lisäksi sateenkaariperheissä yhtenä ongelmana on sosiaalisten vanhempien juridisten oikeuksien puute. Sateenkaariperhepuheessa ei Moringin (2013) mukaan ole ollut tilaa epäonnistumiselle, mutta ainut ääneen lausuttu ongelma on ollut vanhemmuusyksiköiden välinen sukupuolittunut konflikti, jossa on kyse lapsen kanssa vietetyn ajan määrästä.

Baker ja Michael (2019) toteavat tutkimuksensa perusteella, että heteronormatiivisesta mallista poikkeava perhe tekee enemmän töitä perheensä identiteetin käsittelemiseksi ja määrittelemiseksi kuin heteronormatiivisen mallin mukainen perhe. He kutsuvat tätä työtä diskursiiviseksi työksi. Diskursiivisessa työssä perhe määrittelee kollektiiviset arvonsa ja perheidentiteettinsä. Perheenjäsenet performoivat perheidentiteettiään vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Monimutkaisempi perhemuoto vaatii heidän mukaansa enemmän työtä, jotta perheenjäsenet kykenevät ymmärrettävästi ja heille sopivalla tavalla kommunikoimaan ja olemaan vuorovaikutuksessa lähiperheensä ulkopuolelle. Kommunikoinnin ja perheen sanallistamisen lisäksi perhettä tehdään käytännön tekojen ja yhteiskuntaan osallistumisen avulla. Tämä voi tarkoittaa vaikkapa perheryhmiin ja harrastuksiin osallistumista. Toisten normista poikkeavien perheiden kanssa yhdessä oleminen on tärkeää, sillä sen myötä sateenkaarivanhemmat kokevat, että heidän lapsensa saavat kokea samaistumista muihin perheisiin ja lapsiin, jotka kasvavat normista poikkeavassa perheessä. (Emt. 2019.)

Vertaistuen puuttuminen ja erilaisuuden kokeminen miesten sateenkaariyhteisössä voi johtaa sateenkaari-isien kohdalla myös heistä itsestään lähtöisin olevaan eristäytymiseen. He saattavat kokea, että heidän lapsettomat ystävänsä eivät ymmärrä heidän elämäntilannettaan tai ovat jopa lapsia vastaan. Samaistumispuuttuminen voi etäännyttää heitä ystävistä, joiden elämäntilanne on erilainen kuin heillä. Voi myös olla, että muita sateenkaari-isiä tavatessaan miehet eivät koe heillä olevan muuta yhteistä kuin se, että he ovat isiä. (Giesler 2012.)

Kirjoitan seuraavaksi vähemmistöstressistä, sillä se nousi sekä ääneen sanottuna että tulkittuna ilmiönä esiin haastattelemieni sateenkaari-isien puheessa. Vähemmistöstressi on tekijä, joka eristää sateenkaari-isiä vertaistuen hakemisesta ja yhteiskuntaan osallistumisesta ylipäättään. Vähemmistöstressi vahvistaa ja ylläpitää sateenkaari-isien kokemaa affektiivista eriarvoisuutta.

Stressillä tarkoitetaan Meyerin (2003, 675) mukaan fyysistä, psyykkistä tai emotionaalista painetta, jännitystä tai räsitystä. Sosiaalinen stressi aiheutuu ympäristössä, jossa yksilö elää. Sosiaalinen stressi on tavallista niillä, jotka kuuluvat johonkin stigmatisoituun ryhmään esimerkiksi seksuaalisuutensa perusteella. Vähemmistöön kuuluvien sosiaalisesta stressistä käytetään nimitystä vähemmistöstressi. Vähemmistöön kuuluva voi kokea ristiriitaa siitä, että yhteiskunnassa vallitsevat normit ja sosiaaliset rakenteet eivät välttämättä heijasta vähemmistöön kuuluvien sosiaalisia rakenteita ja normeja. Tällainen epäharmonian kokemus voi johtaa stressiin. (Em. 2003, 675.)

Homo- ja biseksuaalit miehet kokevat vähemmistöstressiä usein lapsuudesta saakka. He ovat suhteettoman alttiita vertaisten hyljeksinnälle heteroseksuaalisiin miehiin verraten. He kohtaavat myös aikuisena huomattavasti todennäköisemmin syrjintää. Syrjintä voi sateenkaarimiehillä johtaa lopulta sisäistettyyn homonegatiivisuuteen ja hylkäämisherkyyteen. Tämä voi johtaa masennukseen ja ahdistukseen. (Pachankis et al. 2015, 830–831.) Vähemmistöstressi on kroonista kuormitusta, joka johtuu melko muuttumattomista sosiaalisista ja rakenteellisista olosuhteista, joiden keskeisenä piirteenä on yhteiskunnan cissukupuolisuuden ja heteroseksuaalisuuden vahva yhteiskunnallinen normi. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021.)

3.2 AFFEKTIIVINEN ERIARVOISUUS JA SOSIAALIPOLITIikka

Sateenkaarimiehillä, jotka haluavat vanhemmiksi, tai ovat vanhempia, on tarve yhteyteen ja muihin liittymiseen vanhemmuuden kautta, samoin kuin isäksi haluavilla hetero- / cissukupuolisilla miehillä. Isän ja lapsen välinen suhde on merkittävä läheinen ihmissuhde, jonka kontekstissa ilmenee affektiivista eriarvoisuutta. Heteronormatiivisesta perhemallista poikkeaminen tuottaa sateenkaari-isille eriarvoisuuden kokemuksia yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla.

Ihmisellä on tarve yhteyteen ja muihin liittymiseen. Läheisissä suhteissa ihmisten välillä on sidos, joka voi merkitä osapuolten välistä emotionaalista tai toistensa tuntemukseen perustuvaa yhteyttä tai korostunutta intiimiyttä. Läheisissä suhteissa keskinäinen luottamus kasvaa, kun suhde kehittyy ajan myötä. Läheissuhteella voidaan viitata kiintymykseen, yhteisen toiminnan runsauteen sekä keskinäiseen ymmärrykseen. Läheiset ihmissuhteet perustuvat vastavuoroisuuteen ja keskinäisriippuvuuteen. (Ahokas 2013, 141–145.) Repo (2016, 69) kirjoittaa, että Zelizerin (1985) mukaan lapset ovat vanhemmille emotionaalisesti korvaamattomia ja he tuovat vanhempiansa elämään kaivattua sisältöä ja merkityksentunnetta.

Tarpeen käsite on Allardtin (1976, 23) mukaan yhteydessä hyvinvointiin. Hyvinvointi on hänen mukaansa tila, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa täytetyksi. Allardt (1988, 89) jakaa tarpeet karkeasti kolmeen luokkaan: having, loving ja being. Having kattaa ihmisen materiaaliset tarpeet, jotka ovat välttämättömiä selviytymisen ja perustavanlaatuisen hyvinvoinnin kannalta. Loving pitää sisällään tarpeen liittyä muihin ihmisiin ja muodostaa sosiaalisia identiteettejä. Being tarkoittaa tarvetta yhteiskuntaan integroitumiseen ja ympäristönsä kanssa harmoniassa olemista. Vanhemmuus täyttää tarpeita rakkaudesta ja läheisyydestä sekä yhteiskuntaan integroitumisesta.

Sosiaalipolitiikka on seksuaalisuuden näkökulmasta katsottuna sosiaalisesti rakentunutta ja siihen liittyvää itsestään selvää heteroseksuaalista luonnetta ei haasteta ja kyseenalaisteta tarpeeksi. Seksuaalisuus jää sosiaalipolitiikassa suurelta osin näkymättömäksi tai se sivuutetaan. Esimerkiksi ydinperheestä poikkeavat perhemallit sivuutetaan usein. Tällä tavalla sosiaalipolitiikalla vahvistetaan

heteroseksuaalisuuden normatiivisuutta ja heteroseksuaalisia suhteita. (Carabine 1996, 55–58.)

Roos (2000) kirjoittaa sosiaalipolitiikkaan liittyen elämänpolitiikasta. Elämänpolitiikan esivaiheena on hänen mukaansa emansipatorinen politiikka. Emansipatorisella politiikalla tarkoitetaan ihmisten vapautumista traditioiden kahleista, sorrosta ja riistosta vapaaksi pääsemistä sekä tasa-arvoista ja oikeudenmukaista kohtelua kaikille. Elämänpolitiikan tavoitteena on onni ja elämänpolitiikan poliittiset kysymykset nousevat itsensä toteuttamisen prosesseista. (Em. 2000, 176–178.) Katson sateenkaari-isyyden tekemisen parhaaksi kokemallaan tavalla olevan itsensä toteuttamisen prosessi, jossa voi parhaimmillaan vapautua perheeseen ja isyyteen liittyvistä traditioiden kahleista. Isyyden ja perheen tekemisen lähtökohtana on turvallinen lapsuus ja merkittäviä suhteita lapselle, tapahtui se sitten ydinperheessä, uusperheessä, kumppanuusvanhemmuusperheessä tai sijaisperheessä.

3.2 TASA-ARVO JA SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT

Kirjoitan tässä luvussa tasa-arvosta, sillä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta pyritään sosiaalipolitiikalla edistämään. Tutkimuskysymykseni affektiivisestä eriarvoisuudesta kietoutuu tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Affektien tutkimuksella voidaan tavoittaa eriarvoistavia tekijöitä läheisissä ihmissuhteissa. Eriarvoisuuden tunnistamisen jälkeen on mahdollista pohtia käytäntöjen ja asenteiden muuttamista suuntaan, jossa yhdenvertaisuus ja tasa-arvo toteutuvat paremmin.

Tasa-arvo saa käsitteenä ja ilmiönä sisällön tiettyssä ajassa ja paikassa. Sitä edeltää tietty poliittinen ja oikeudellinen määrittelykamppailu. Tasa-arvolla voidaan tarkoittaa ainakin yhdenvertaisuutta lain edessä sekä toimia tasa-arvon toteuttamiseksi, jotta yhteiskunnan sukupuolittuneita rakenteita ja prosesseja kyettäisiin muuttaa. Tasa-arvon käsitteestä voidaan erottaa muodollinen tasa-arvo, jolla tarkoitetaan yhdenvertaisia oikeuksia sekä tosiasiallinen tasa-arvo, eli lopputulosten tasa-arvo. Tasa-arvoa käsitetään keskeisenä ihmisoikeutena, joka tarkoittaa syrjimättömyyttä, joka kuuluu kaikille sukupuoleen, ikään, etniseen taustaan, vammaisuuteen,

uskontoon, seksuaaliseen suuntautumiseen tai mihin tahansa muuhun henkilöön liittyvään syyhyn katsomatta. (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 9–10.)

Muodollisella tasa-arvolla tarkoitetaan sateenkaariperheiden kohdalla mielestäni sitä, millaiset mahdollisuudet heillä on vanhemmuuteen lainsäädännön ja palvelujärjestelmän suhteen. Lainsäädäntö on muuttunut tasa-arvoisemmaksi esimerkiksi siten, että hedelmöityshoidot ovat tulleet saataville parisuhteesta ja kumppanin sukupuolesta riippumatta vuonna 2007 (Seta 2022). Tosiasiallisen tasa-arvon suhteen sateenkaarimiesten perheellistymismahdollisuudet ovat naisia heikommat, sillä sijaissynnytykseen tähtäävät hedelmöityshoidot ovat Suomessa ainakin toistaiseksi kiellettyjä hedelmöityshoitolain perusteella (Repo 2022).

Sukupuolten välinen tasa-arvo on asettunut suomalaisessa yhteiskunnassa osaksi hyvinvointivaltion politiikkaa. Se on määrittynyt sosiaalipoliittisten tavoitteiden kautta, joilla on pyritty tosiasialliseen tasa-arvoon. Suomessa tasa-arvopolitiikka on perustunut syrjäntäkieltojen sijaan sukupuolten tasa-arvon edistämiskeinoihin. (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 13–16.) Tasa-arvolla viitataan Nousiaisen (2012,33) mukaan yhteiskunnan poliittisiin ja sosiaalisiin arvoihin, kuten tosiasialliseen pääsyyn henkilökohtaisen “hyvän elämän” kannalta tärkeisiin kollektiivisiin hyviin. Nousiaisen (2020, 68–69) mukaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeudet ovat Suomessa linkittyneet muuhun tasa-arvokehitykseen. Tasa-arvokehitykseen liittyy hänen mukaansa kuitenkin kulttuurinen häpeä, joka on liitetty aiemmin kaikkeen “epänormaalina” pidettyyn. Vaikka tasa-arvoa halutaan kaikille, liittyy tasa-arvon rakentamiseen edelleen historian emotionaalista painolastia. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin ja heidän oikeuksiinsa liittyvä historian painolasti kietoutuu seksuaalisuuden ja sukupuolen patologisoimiseen. Patologisointi eli esimerkiksi homoseksuaalisuuden asettaminen tautiluokitukseen on ollut sosiaalisen kontrollin keino yhteiskunnassa hallita “perversioita”. (McCann & Monaghan 2021, 36.)

Aarnion, ynnä muiden (2020, 9) mukaan sateenkaari-ihmisten perhe- ja läheissuhteet tulivat aiempaa näkyvämmiksi 2000- ja 2010-luvuilla, kun käytiin kiivasta keskustelua samaa sukupuolta olevien oikeuksista rekisteröityyn parisuhteeseen, hedelmöityshoitoihin ja avioliittoon. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutuminen ei saa jäädä kuitenkaan muodollisuuteen: pelkästään mahdollisuus tulla isäksi ei riitä,

vaan tasa-arvon on toteuduttava myös vanhemmuuden tekemisessä. Siksi tutkin affektiivista eriarvoisuutta, jota sateenkaari-isät kokevat vanhemmuudessaan.

4 TUTKIMUSASETELMA

Tässä tutkielmassa tutkin sateenkaari-isyyttä affektiivisen eriarvoisuuden näkökulmasta. Tutkielmaani varten olen kerännyt haastatteluaineiston, joka koostuu seitsemästä sateenkaari-isän haastattelusta. Olen litteroinut haastattelut tutkimusaineistoksi. Olen haastatteluissani lähestynyt sateenkaari-isyyttä siihen liittyvien erityispiirteiden kautta. Haastattelujen avulla olen selvittänyt haasteita ja vahvuuksia, joita sateenkaarimiehet liittävät omaan vanhemmuuteensa. Mikäli sateenkaarimiehet olivat tapaavina vanhempina, halusin muun muassa tutkia, ovatko he tyytyväisiä siihen, miten he pääsevät tekemään vanhemmuutta. Millaisia toiveita heillä on vanhemmuutensa suhteen ja kokevatko he vanhemmuuteensa liittyvien toiveiden toteuttamisen mahdollisena?

Tutkimuskysymykseni on:

Miten affektiivinen eriarvoisuus ilmenee sateenkaarimiesten vanhemmuudessa?

Sateenkaarihenkilöiden tutkimuksessa on Lasalan (2011) mukaan vaarana omaksua tiedonkeruun pohjalle yleisiä kulttuurisia ymmärryksiä tutkimuskohteesta. Tällöin heidän ainutlaatuinen, yksilöllinen kokemuksensa ja näkökulmansa voivat jäädä näiden taustaoletusten varjoon. Haastatteluissani olen pyrkinyt välttämään tämän toteuttamalla puolistrukturoidun haastattelun, jossa esitin kysymykset isyyteen liittyen lähtökohtaisesti hyvin yleisellä tasolla ja keskustelun edetessä tartuin haastateltavien puheessa esiintyneisiin teemoihin ja sanavalintoihin, joita he käyttivät, saadakseni syvempää tietoa heidän ainutlaatuisista kokemuksistaan. Lähtökohtaisesti olisi arvokasta saada tutkimuksella tuotettua sellaista tietoa, joka ei häivytä

sateenkaariperheen kokemuksia ainoastaan ”tavallisen perheen” arjeksi, vaikka se sitä suureksi osaksi olisikin.

4.1 AINEISTON KERÄÄMINEN

Olin haastatteluaineiston keräämistä varten yhteydessä Sateenkaariperheet ry:n toiminnanjohtajaan Juha Jämsään ja kysyin häneltä kontakteja haastatteluja varten. Sovimme yhteistyöstä ja kirjoitin haastattelukutsun, joka julkaistiin Sateenkaariperheet ry:n uutiskirjeessä maaliskuussa 2022 sekä heidän Facebook-sivullaan. Haastattelukutsu on tutkielmani liitteenä (liite 1). Yhteydenottoja tuli sähköpostitse sekä puhelimitse haastattelukutsun julkaisun jälkeen. Haastattelun antamista varten haastateltavat antoivat suostumuksen haastatteluun Limesurvey-lomakkeella. Lomakkeessa oli mukana tietosuojailmoitus, joka on tutkielman liitteenä (liite 3). Olen toteuttanut neljä haastattelua etäyhteyden avulla Teams-palaverissa. Kolme haastattelua olen toteuttanut kasvokkain.

Aineistonkeruumenetelmäni on puolistrukturoitujen teemahaastattelu. Haastatteluaineisto soveltuu hyvin tutkielmani aineistoksi, sillä aiheesta tiedetään vielä melko vähän. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tavoittaa ihmisten omia kuvauksia heidän kokemastaan todellisuudesta. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan merkitysten maailmaa. Merkitysten maailma on sosiaalinen ja ihmisten välinen. Oletuksena on, että nämä kuvaukset sisältävät niitä asioita, joita ihminen itselleen merkityksellisinä ja tärkeinä. (Vilkkä 2021, 118.) Haastattelurunko on liitteenä. (liite 2.) Testasin haastattelurunkoani graduseminaariryhmäni jäsenillä ja yhdellä tuntemallani sateenkaari-isällä ennen haastatteluiden tekemistä. Saamieni kommenttien perusteella tein vielä muutoksia haastattelurunkoon.

Teemahaastattelussa tutkija määrittelee ennalta teemat, joita käsitellään haastattelussa. Haastattelua varten ei kuitenkaan suunnitella tarkkoja haastattelukysymyksiä (Hyvärinen 2017, 21). Olin miettinyt haastattelua varten teemat, jotka liittyivät yleisesti haastateltavien kokemuksiin vanhemmuudesta. Näitä teemoja olivat karkeasti jaotellen haasteet ja vahvuudet, joita haastateltavat kokivat vanhemmuudessaan, sekä tekijät, jotka vaikuttivat haastateltavieni vanhemmuuteen. Muodostin teemat haastattelua varten siten, että isyydestä keskusteltaisiin yleisellä tasolla, mutta myös sateenkaari-identiteetin ja yksilöllisten perhekäytäntöjen tuomat

erityispiirteet huomioiden. Olin ennen haastattelurungon kokoamista tutustunut niihin teemoihin, jotka ovat nousseet esille sateenkaarimiesten vanhemmuuteen liittyvässä aiemmassa tutkimuksessa. Koska haastattelulla on tietty tarkoitus, haastattelija tekee kysymyksiä ja aloitteita ja toimii kannustaen haastateltavaa vastaamaan sekä myös ohjaa keskustelua niihin teemoihin, jotka ovat tutkimuksen kannalta oleellisia (Ruusuvuori & Tiittula, 2017, 47).

Monessa haastattelussa pääsin haastattelun loppupuolella tarkentamaan haastateltavien kokemuksia ja vanhemmuuteen liittyviä erityispiirteitä suhteessa sateenkaari-identiteettiin, joka monesti sateenkaarivanhemmuuteen liittyvissä tutkimuksissa häipyä taustalle ja vanhemmuuden ja arjen "tavallisuutta" korostetaan. Näistä erityispiirteistä keskusteleminen tapahtui haastattelussa vapaamuotoisemman keskustelun kautta, siten, että kysyin jatkokysymyksiä teemoista, joita haastateltavat toivat puheessaan esille. Haastattelut eivät siis seuranneet tiukasti ainoastaan haastattelurunkoa. Keskustelevuudella sain syvempää tietoa affektiivisista kokemuksista ja merkityksistä, joita haastattelemani isät liittävät vanhemmuuteen. Rubin ja Rubin (2005, 129) kirjoittavat, että haastattelun järjestelyssä pääkysymysten esittämisellä varmistetaan, että tutkimuskysymyksen kannalta oleellimmat asiat tulevat varmasti käsitellyksi haastattelussa. Jatkokysymykset ja tarkentavat kysymykset antavat haastateltavalle osviittaa syvyydestä, jolla haastattelija haluaa aiheesta keskusteltavan. Tarkentavilla kysymyksillä saadaan elävämpää ja yksityiskohtaisempaa tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Emt. 2005, 129.)

Tutkimushaastattelut on parasta tehdä tilassa, jossa haastateltava kokee olevansa turvassa. Hyviä paikkoja ovat esimerkiksi haastateltavan koti tai työtila. Yleisesti ottaen on hyvä antaa haastateltavien itse ehdottaa tilaa, jossa haastattelu toteutetaan. (Tjora 2019, 98.) Etäyhteyden avulla toteutetut haastattelut antoivat haastateltaville vapauden päättää itse heille sopiva tila osallistua haastatteluun. Kahdella lähihaastattelussa olleella haastateltavalla oli ehdottaa paikka haastatteluun varten: toinen haastattelu toteutettiin haastateltavan työhuoneessa ja toinen haastateltavan omaisen asunnossa. Kolmas kasvokkain toteutetuista haastatteluista oli kahvilassa, omassa rajatussa tilassa, mikä ei ollut haastattelun kannalta optimaalinen, sillä ympäristön äänet kuuluivat hyvin haastattelutilaan. Tämä saattoi vaikeuttaa haastatteluun keskittymistä ja vaikeutti ainakin haastattelun litterointia.

Haastattelut kestivät vajaasta tunnista reiluun tuntiin. Kasvokkain toteutetuista haastatteluista kaksi toteutin nauhoittaen haastattelun edelleen Teams-sovelluksen avulla ja yhden haastattelun nauhoitin puhelimen äänityssovelluksella. Muistutin jokaista haastateltavaani haastattelun päätteeksi siitä, että he voivat olla minuun yhteydessä, mikäli heillä tulee mieleen jotain lisättävää tai muutettavaa antamaansa haastatteluun tai muuten mitä tahansa kysyttävää tai kommentoitavaa. Yksi haastateltavista kertoi vielä haastattelun jälkeen viestillä lisää kokemuksistaan.

Haastatteluihin osallistuneet sateenkaari-isät ovat isiä erilaisissa perhejärjestelyissä. Kaksi haastateltavista toimii sijaisvanhempana huostaanotetuille lapsille. Kaksi haastateltavaa identifioi itsensä seksuaalivähemmistöön kuuluvaksi ja asuu yhdessä lapsensa ja lapsen äidin kanssa. Yksi haastateltavista on ystävänsä kanssa kumppanuusvanhempana heidän yhteiselle biologiselle lapselleen. He asuvat omissa kodeissaan. Yksi haastateltava on kumppanuusvanhempana neliapilaperheessä: hän on parisuhteessa miehen kanssa ja heillä on lapsi naisparin kanssa. Haastateltava on itse lapsen biologinen isä ja heille on kumppanuusvanhemmuusperheenä syntymässä toinen lapsi. Yksi haastateltavista on transmies, joka on ydinperheessä vanhempi vaimonsa kanssa heidän kahdelle lapselleen.

Vilkan (2021, 131) mukaan tutkimushaastatteluissa on usein ongelmana se, että niissä mennään suoraan tutkittavaan asiaan. Aineiston tulkinnan kannalta olisi tärkeää saada tietoa siitä, millaista elämää, kokemuksia ja käsityksiä vasten haastateltava puhuu tutkittavasta asiasta. Hankin haastatteluissa tietoa tutkittavien taustasta ja eletystä elämästä kysymällä heiltä, millainen on ollut heidän polkunsä isäksi. Vastaukset tähän kysymykseen vaihtelivat laajuudeltaan, enkä suoranaisesti kysynyt sen enempää heidän aiemmasta elämästään ja kokemuksistaan. Aiemman elämän kokemuksia kuitenkin esiintyi haastateltavien puheessa heidän kertoessaan esimerkiksi lapsihaaveista, joita heillä oli yhdessä entisen puolisonsa kanssa tai heidän nykyisestä suhteestaan entiseen puolisoon. En kerännyt tarkkoja taustatietoja haastateltavien henkilöllisyyden salassa pitämiseksi. Aineiston tulkinnan kannalta on Vilkan (2021, 130) mukaan tärkeää, että tutkija tuntee kohderyhmän, sillä ihmisten kokemukset ja käsitykset ovat tilannekohtaisia ja kulttuurisidonnaisia. Koen sen olleen tässä tutkimuksessa etu, että olen itsekin sateenkaari-isä.

Isyys on keskustelun aiheena tunnepitoinen, kuten läheiset ihmissuhteet ylipäättään. Haastattelijan on varmistettava, ettei haastateltavalle koidu tutkimukseen osallistumisesta ongelmia. Sensitiivisten aiheiden tutkimuksessa haastattelijan on mietittävä omaa rooliaan ja oltava aktiivinen tilanteessa, jossa keskusteltava aihe herättää vaikeita tunteita tai tilanne menee haastateltavan kannalta jopa kaoottiseksi. Haastattelijan vastuulla on tarvittaessa rajoittaa keskustelun sisältöä siten, että haastattelutilanne pysyy turvallisena. (Tjora 2019, 108.) Hyvärisen (2017, 33) mukaan eettinen haastattelija on rauhallinen kuuntelija, joka tarjoaa tilan myös vaikeista asioista puhumiselle. Haastatteluni olivat onnistuneita sillä tavalla, että vaikutelmani mukaan haastattelutilanne pysyi jokaisessa haastattelussa rauhallisena. Kysyin haastateltavilta haastattelun lopuksi, millainen olo haastattelusta jäi ja oliko heillä vielä jotain mitä he haluaisivat sanoa tai lisätä jotain, mikä ei tullut haastattelun aikana aiemmin puheeksi. Haastateltavat olivat tyytyväisiä haastattelutilanteisiin.

Litteroin haastattelut siten, että puhuttu sisältö ja yksinkertaiset vuorovaikutuksen piirteet kuten naurahdukset kirjattiin auki. Rinteen ynnä muiden (2020, 19) mukaan affektiivisuuteen liittyvässä tutkimuksessa tulisi kiinnittää huomiota tutkittavan elekieleen, sillä se voi olla haastateltavan keino paikata sanallistamatta jääviä osia kertomuksessa. Vaatimus litteroinnin tarkkuudesta riippuu Ronkaisen ynnä muiden (2013, 119) mukaan siitä, millaista analyysia aineistosta on tarkoitus tehdä. Koska tutkimuksessani on tarkoitus luokitella erityispiirteitä, joita sateenkaari-isytyteen liittyy, riittää litterointiin yksinkertaisen vuorovaikutuksen ja puheen sekä selkeästi havaittavan elekielen auki kirjaaminen. Elekielen tulkitsemisessa on mielestäni vaarana ylitulkinta tai väärät tulkinnat, joten kirjasin auki ainoastaan selkeästi havaittavat eleet, kuten naurun litteraatteihin.

Litteroinnissa minun piti kiinnittää erityistä huomiota haastatteluiden anonymisointiin. Koska haastateltavat kertovat luottamuksellisesti perheeseensä liittyvistä asioista, on tutkijan vastuulla varmistaa, ettei heille ainakaan koidu ongelmia tutkimukseen osallistumisesta. Tämän vuoksi päätin rajata haastateltavien asuinpaikat ja iän kokonaan pois tutkimusraportoinnista. Tutkimukseen osallistuneiden isien perheistä raportoivat yksityiskohdat on myös pohdittava tarkkaan haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi. En ole tiivistänyt litterointeja ja esittämiäni aineistokatkelmia liiaksi vaan niissä on näkyvillä vastaamiseen liittyvä pohdinta, empiminen ja vastauksen vaiheittainen rakentuminen. Tämä kuvastaa hyvin

affektiivisuuteen liittyvien ilmiöiden sanallistamisen haasteellisuutta sekä toisaalta haastateltavan intentioita: haastateltava haluaa esimerkiksi osoittaa puheessaan kiitosta ja arvostusta perheensä muita kumppanuusvanhempia kohtaan, vaikka haluaakin samalla kertoa avoimesti myös kokemastaan pettymyksestä.

4.2 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimusmenetelmäni on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysissä tutkija etsii aineistosta merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia. Merkityssuhteet ja –kokonaisuudet esitetään sanallisina tulkintoina. (Vilka 2021, 163.) Analyysissä tutkija on avainasemassa, sillä vain tietyt asiat nousevat tutkimustuloksiksi. Tutkija tulkitsee ja käsitteellistää aineistoaan oman ymmärryksensä varassa. Analyysi voidaan ymmärtää systemaattisiksi toimintatavoiksi, jotka kunnioittavat tiettyjä periaatteita. Ronkainen ym. 2013, 123.)

Analysoitavaan aineistoon tulisi ensin perehtyä mahdollisimman vähäisten ennakkokäsitysten varassa. Laadullisessa tutkimuksessa katsotaan, millaisia aiheita aineisto sisältää ja merkitään kiinnostavia huomioita siitä, miten asioita aineistossa esitetään. Tutkijalle muodostuu analyysivaiheessa järjestelmällinen tapa työstää aineistoa. Toinen vaihe analyysissä on käsitteellistäminen tai tulkinta, jossa analyysin tuottamat havainnot siirretään teoreettiseen tai tutkimuskeskustelujen luomaan yhteyteen hakemalla niiden välillä eroja ja yhtäläisyyksiä. Kolmannessa vaiheessa aineistosta muodostettuja havaintoja tarkastellaan tietyn ajattelukehikon pohjalta ja tehdään tulkintaideoita analysoidusta aineistosta. (Ronkainen ym. 2013, 123–124.)

Vilkan (2021, 118–119) mukaan tutkittavan kokemukset eivät tule koskaan täysin ymmärretyksi. Tutkija asettaa kysymyksiä ja tematisointeja oman ymmärryksensä ja kokemuksensa valossa, mutta tutkijan ja tutkittavan ymmärryshorisontit pysyvät erillisinä. Tästä voi seurata tulkintaongelmia. Tutkittavaa ilmiötä olisi tämän vuoksi lähestyttävä mahdollisimman monesta näkökulmasta. Katsantotasojä voivat esimerkiksi olla yhteiskunta, kaupunki, perhe ja henkilö. (Em. 2021, 118–119.) Olen sisällönanalyysissä poiminut haastateltavien puheesta erilaisia tasojä: yksilöiden sisäiset kokemukset, yhteisötason kokemukset sekä yksilön ja yhteiskunnan välinen taso.

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on näyttää tutkimuksessa muodostuneiden tulkintojen avulla esimerkiksi ihmisten välisestä toiminnasta jotain, mitä ei välittömässä havainnossa tavoiteta. Ihmisten kuvaamat kokemukset ja käsitykset ovat johtolankoja ja vihjeitä, joiden avulla tehdään tulkintoja tutkittavasta ilmiöstä. (Vilkkä 2021, 120.) Tuottamassani tutkimusaineistossa esiintyy kerrontaa ja erilaisia puhetapoja liittyen haastateltavieni kokemuksiin sateenkaari-isänä. Haastattelemani isät eivät kuitenkaan suoraan kerro aineistossani, että kokevat affektiivista eriarvoisuutta. Sen sijaan he kertovat tunnepitoisia ilmaisuja käyttäen kokemuksistaan, jotka ovat minulle johtolankoja, joista olen tulkinnut osa-alueita, joilla affektiivisen eriarvoisuuden kokemukset haastateltavien puheessa ilmenevät.

Affektiivinen eriarvoisuus on käsite, jota ei ole lukemassani sateenkaari-isyyden tutkimuksessa käytetty. Tämän vuoksi tutkimukseni sisällönanalyysi on aineistolähtöistä. Etsin tuottamastani tutkimusaineistosta merkityksiä, jotka mielestäni liittyvät sateenkaari-isien kokemaan affektiiviseen eriarvoisuuteen. Tekemäni sisällönanalyysi on aineistolähtöistä: pyrin analyysissäni ymmärtämään haastattelemini henkilöiden merkitysmaailmaa. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä pyritään muodostamaan tutkittavasta aineistosta tyyppikertomuksia tai jonkinlaista toiminnan logiikkaa. (Vilkkä 2021, 163–170.) Koska affektiivisen eriarvoisuuden kokemus jää monesti sanallisen ilmaisun ulkopuolelle ja ehkä muutenkin tiedostamattomaksi, halusin tavoittaa haastatteluaineistosta rivien väliin jääviä, sanoittamattomiakin rakenteita, jotka ylläpitävät tai tuottavat affektiivista eriarvoisuutta.

Tein sisällönanalyysin merkitsemällä ensimmäisellä lukukierroksella aineistosta kohdat, joissa haastateltava puhuu isyyteen liittyvistä affektiivisista osa-alueista. Tässä analyysin vaiheessa tarkoitukseni oli tutustua kunnolla aineistoon ja rajata aineistosta se materiaali, joka vastaa esittämiini tutkimuskysymyksiin. Merkitsin affektiiviseen kokemukseen viittaavat kohdat litteraateista merkitsemällä ne punaisella värillä.

Ensimmäisen lukukierroksen jälkeen luin aineiston uudestaan ja pohdin, miten haastateltavan ilmaisutapa tiivistyy tai pelkistyy tutkimukseni näkökulman, affektiivisen eriarvoisuuden mukaan. Mikäli haastateltava puhui läheisiltä saamistaan kommentteista, jotka herättivät hänessä vaikeita tunteita, pelkistin ilmaisua siten, että

affektiivisen eriarvoisuuden kokemus ilmenee tämän puheen perusteella haastateltavan lähisuhteissa, yhteisötasolla. Mietin vielä, millainen eriarvoisuuden kokemus tämä haastateltavalle on ja mistä se kumpuaa. Pelkistin tämän kokemuksen ilmaisuun *ympäristön asenteet*. Tämän analyysivaiheen oli tarkoitus käsitteellistää keräämäni aineistoa ja tehdä siitä alustavia tulkintoja (Ronkainen ym. 2013, 124).

Eriarvoisuus liittyy tässä tutkimuksessa nimenomaan kokemuksiin, joita sateenkaariväestöön kuulumisen tuottaa verraten hetero-/cissukupuoliseen väestöön kuuluviin vanhempiin, tässä tutkimuksessa nimenomaan isiin. Pohdin tätä näkökulmaa kuitenkin kriittisesti, sillä toisaalta en halua vahvistaa kahtiajakoa sateenkaarivanhempien ja hetero-/cissukupuolisten vanhempien välillä, mutta toisaalta tutkimukseni on tarkoitus tuoda esille tapoja, joilla affektiivinen eriarvoisuus ilmenee juuri sateenkaari-isäksi identifioitumisen myötä. Tutkimuksessani käy kuitenkin ilmi, että sateenkaarevuus tuottaa erityistä eriarvoisuutta verraten hetero-/cissukupuoliseen vanhemmuuteen. Näin ollen olisi harhaanjohtavaa, mikäli heteronormatiivista vanhemmuutta sateenkaarivanhemmuuden rinnalla ei katsottaisi jonkinlaisena vastinparina, vaikka vanhemmuus itsessään ei katsokaan sukupuolta tai seksuaali-identiteettiä.

Tutkimukseni kannalta olennaisen sisällön rajaamisen jälkeen avasin litteraatit Atlas.ti-ohjelmalla, jolla koodasin aineiston. Koodatessa kysyin itseltäni tutkimuskysymystäni: "miten affektiivinen eriarvoisuus ilmenee sateenkaarimiesten vanhemmuudessa?". Näin sain pelkistettyä ja tiivistettyä lainauksia litteraateista tutkimuskysymykseeni vastaavaan muotoon. Affektiivinen eriarvoisuus ilmenee esimerkiksi näkymättömyyden tunteena, josta muodostui havaintotaulukkooni yksi affektiivisen eriarvoisuuden osa-alue. Ensimmäisen koodauskierroksen jälkeen katsoin pelkistettyjä ilmauksia uudelleen ja tutustuin niitä edustaviin tekstikatkelmiin litteraateissa. Aloin hahmotella kattotermejä, joiden alle erilaiset pelkistetyt ilmaukset voisivat kuulua. Karkeasti jaotellen pelkistykset mahtuivat kahden kattotermin alle, jotka olivat tunnettyö ja epätasa-arvoinen asema.

Viimeisenä jäsensin näitä kattotermejä ja niiden alle jääviä osa-alueita muodostamalla niistä taulukon. Ronkainen ynnä muut (2013, 125) kutsuvat tätä analyysin vaihetta luennaksi. Luennassa aineistosta muodostettuja havaintoja tarkastellaan vielä tietyn ajatuskehikon pohjalta. Viimeistään tässä kohdassa analyysiä pysähdyin uudestaan

miettimään havaintojeni liitosta affektiivisuuteen: millä tavalla affektiivisen vaikuttumisen tai vaikuttamisen kokemus muodostuu, mitkä tekijät siihen vaikuttavat ja miten havainto liittyy eriarvoisuuteen.

Aineiston analyysille haasteen asettaa se, että haastatteluaineiston analyysissa työskennellään sanojen ja niiden merkitysten parissa (Vilka 2021, 127). Yritin analyysivaiheessa parhaani mukaan pohtia pelkistämiäni ilmauksia ja sitä, miten hyvin ne selittävät ja vastaavat haastateltavien omaa kokemusta. Ymmärrän, että tulkitseen aineistoa oman ymmärrykseni ja kokemusmaailmani varassa ja voin tehdä vain tulkintoja siitä, mitä haastateltavat tarkoittavat vastatessaan heille esittämiini kysymyksiin. Yritin analyysia tehdessäni välttää ylitulkitsemaasta haastateltavien puhetta, mutta kuitenkin tarttua saamiini vihjeisiin ja heidän käyttämiinsä ilmauksiin tehdäkseen niistä tulkintoja tutkimuskysymykseeni liittyen. Analyysissa tutkijan tehtävänä on ratkaista arvoitusta ja tehdä tulkintoja käytettävissä olevien vihjeiden perusteella. (Ronkainen ym. 2013, 125).

Otin analyysissani huomioon intention, eli motiivit ja tarkoitusperät, joita haasteltavan ilmaisuun liittyy (Vilka 2021, 121). Otin esimerkiksi huomioon, että tutkittava saattaa puhua ilmiöstä hieman kaunistellen ja hänellä voi olla tarve suojella tai vähätellä kokemuksiaan. Intentio huomioon ottaen olen syventänyt aineiston tulkintaa. Olen esimerkiksi tulkinnut haastateltavan tuntevan jonkinasteista syyllisyyttä, vaikka sitä ei suoranaisesti sanana olisi tullut haastattelussa esiin. Syyllisyydentunne tai muu sisäinen ristiriita on aineiston analyysissa tulkittu tarkastelemalla puhetta, joka tapahtuu tulkittuun aiheen/pelkistykseen ympärillä. Tässä tulkinnassa olen pyrkinyt ottamaan huomioon kokonaistilanteen, jossa haasteltava on: kenelle hänen on mahdollisesti puheessaan osoitettava kiitollisuutta ja millaisia valtasuhteita hänen perheikäytännössään tai hänen ja hänen lähiympäristönsä välillä on. Olen ottanut huomioon myös oma tutkijan asemani, joka vaikuttaa haastateltavien intention ja siihen, millaisten kokemusten kertominen tuntuu luontevalta. Analyysia tehdessä on hyväksyttävä, että tutkittavan kokemukset eivät tule tyhjentävästi ymmärretyksi (Vilka 2021, 118).

5 ANALYYSILUKU

Tässä luvussa esittelen tekemäni sisällönanalyysin tuloksia. Kerron ensin analyysini pohjalla olevasta jäsentelystä, jonka pohjalta olen muodostanut taulukon 1. Analyysin keskeiset tulokset on esitelty kootusti taulukossa. Tämän jälkeen esitän aineistosta lainauksia ja kerron tarkemmin tekemästäni sisällönanalyysistä taulukossa esitettyjen osa-alueiden mukaisesti.

5.1 ANALYYSIN JÄSENNYS JA ETENEMINEN

Affektien tutkimuksessa on Rinteen ynnä muiden (2020, 16) kiinnostuksen kohteena affektiivisuuden vaikutus ulkopuolisena, autonomisena voimana, jolla on valtaa vaikuttaa meihin. Vanhemmuus on affektiivinen, tunnepitoinen, palkitseva ja haastava sisältö yksilön elämässä. Kiinnostuksen kohteena on affektien tutkimuksessa kulttuurinen yksilö, joka on sidottu diskursseihin, narratiiveihin ja menneisyyteen. Affektiivisuuden voi ajatella tapahtuvan ja sijaitsevan tässä kulttuurisessa yksilössä. (Emt. 2020, 16.) Näin ollen affektiivisen eriarvoisuuden tutkimuksessa voidaan ottaa huomioon monia eri tasoja: yksilöiden välisten affektiivisten kohtaamisten taso, sekä yksilön ja laajemman yhteisön tai yhteiskunnan välisten affektiivisten kohtaamisten taso. Diskurssit, narratiivit ja menneisyys vaikuttavat affektiivisesti yksilöön ja hänen elämäänsä.

Analyysini tulokset osoittavat valtasuhteita ja vaikutuksia, joita kulttuurisilla representaatioilla, lainsäädännöllä ja yhteiskunnan palveluilla, yksilöiden välisillä kohtaamisilla, perhekäytännöillä sekä omilla sisäistetyillä ennakkoluuloilla on suhteessa sateenkaari-isiin. Yhteiskunta, yhteisöt ja yksilö ovat kaikki vuorovaikutteisessa suhteessa keskenään ja luovat diskursseja ja representaatioita sateenkaari-isydestä. Perhe on Forsbergin (2003, 7) mukaan paikka, jossa yhteiskunnallisia muutoksia eletään, koetaan ja ratkaistaan. Sateenkaarimiesten vanhemmuutta tehdään erilaisissa perhekäytännöissä ja perhe sijoittuu aina aikaan ja paikkaan eli sillä on jokin konteksti, johon esimerkiksi perheeseen liittyvä lainsäädäntö ja yhteiskunnalliset palvelut kuuluvat. Sateenkaari-isät tekevät vanhemmuutta niin omassa perheessään, kuin myös laajemmin osallistumalla yhteiskuntaan. Yhteiskuntaan osallistumiseen vaikuttavat kuitenkin erilaiset tekijät, kuten sateenkaari-isien kokema syrjintä ja vähemmistöstressi.

Esittelen aineiston analyysin ensin kahden teeman mukaan jaotellen: tunnetyön ja eriarvoisen aseman. Tämän jälkeen etenen analyysissä jäsentelemällä havaintojani yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla. Alla olevassa taulukossa (taulukko 1) on analyysini keskeiset tulokset esiteltynä. Tunnetyön käsitteen alle sijoitin yksilötason kokemukset, jotka liittyvät sateenkaari-isytyteen. Tunnetyö pitää sisällään affektiivisen eriarvoisuuden kokemuksia, joita sateenkaari-identiteetti ja heteronormatiivisesta perheestä poikkeavat perhekäytännöt tuottavat yksilön tasolla. Eriarvoinen asema kattaa käsitteenä yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen tason affektiivisen eriarvoisuuden kokemukset, joita esiintyi haastattelemieni sateenkaari-isien puheessa.

Affektiivinen eriarvoisuus sateenkaari-isien puheessa

Tunnetyö	Eriarvoinen asema
Representaatioiden puute	Vaikeudet lähisuhteissa
Oman elämän jäsentely	Vertaistuen puute
Syrjinnän pelko	Perheellistymismahdollisuudet
Näkymättömydentunne	Ympäristöstä saatu palaute
Vähemmistöstressi	Palvelujärjestelmän puutteet

Taulukko 1. Millä tavoilla affektiivinen eriarvoisuus ilmenee sateenkaari-isien puheessa

5.2 TUNNETYÖ

Analyysini perusteella sateenkaari-isyys tuottaa haastateltaville paljon tunnetyötä ja oman elämän jäsentelyä. Tunnetyö on affektiivisen eriarvoisuuden kokemista yksilön tasolla. Yksilön kokemus ja hänen tekemänsä tunnetyö kietoutuu yhteisöön ja yhteiskuntaan ja juontaa sieltä monella tavalla juurensa. Vähemmistöön kuulumisen ja siihen liittyvä historiallinen ja kulttuurinen painolasti ja muun muassa sen myötä

muodostunut lainsäädäntö ja sosiaalipoliittiset palvelut sekä yhteiskunnalliset asenteet vaikuttavat sateenkaari-isien elämään tuoden mukanaan erityistä tunnettyötä, jota isyys ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen yhdessä tuottavat.

Affektiivisessä eriarvoisuudessa on Ahmedin (2013, 191) mukaan oleellista se, mitä affektit tekevät, eli mitä ne saavat aikaan. Analyysissäni havaitsin, että heteronormatiivisesta perhemallista poikkeaminen tuottaa tunnettyötä, jonka olen jakanut viiteen luokkaan: näkymättömydentunne, syrjinnän pelko, vähemmistöstressi, itsensä selittäminen ja representaatioiden puute. Tämä tunnettyö ja sen eri osa-alueet vaikuttavat sateenkaari-isän ja hänen perheensä elämään, esimerkiksi siten, että syrjinnän pelko voi toimia esteenä osallistumiselle perhetoimintaan tai se voi vaikuttaa siihen, millä tavalla perheenjäsenet voivat julkisella paikalla osoittaa hellyyttä toisiaan kohtaan. Itsensä selittäminen ja oman elämän jäsentely itselle ja muille on keskeinen sateenkaari-isyyden erityispiirre ja osa tunnettyötä, jota sateenkaari-isät tekevät. Baker & Michael (2019) kutsuvat perheen identiteetin määrittelemiseksi tehtyä työtä tutkimuksessaan diskursiiviseksi työksi.

Oman vanhemmuuden ja elämän jäsentelyä esiintyy erityisesti niiden sateenkaari-isien puheessa, joiden perhemuotona on kumppanuusvanhemmuus. Toisaalta myös bi-seksuaalinen isä, joka asuu ydinperheenä lapsensa ja lapsen toisen vanhemman kanssa, kokee jäsentelevänsä omaa identiteettiään ja isyyttään vähäisen samaistumispuheen varassa. Tunnettyö juontaa juurensa esimerkiksi representaatioiden puutteesta: monet haastateltavistani kuvasivat sitä, miten omaa vanhemmuutta ja arkitodellisuutta joutuu jäsentellä, koska valmiita malleja ja esikuvia sateenkaari-isyydestä ei ole tai niitä on hyvin vähän. Oman elämän jäsentelyä tuottaa yleisesti ottaen heteronormatiivisesta perhemallista poikkeaminen. Tässä luvussa esittelen tunnettyön kattotermin alle sijoittamaani aineiston analyysia.

5.2.1 Representaatioiden puute ja oman elämän jäsentely

Oman elämän jäsentely tuottaa sateenkaari-isille tunnettyötä. Oman elämän jäsentely eli diskursiivinen työ (Baker & Michael 2019) on sidoksissa representaatioiden puutteeseen, minkä vuoksi olen yhdistänyt näiden kahden eriarvoisuuden osa-alueen käsittelyn tähän lukuun. Yksi affektiivista eriarvoisuutta tuottava tekijä sateenkaari-isyydessä on yksin jääminen erilaisissa tilanteissa. Sateenkaari-isät jäävät helposti

yksin pohtimaan ja jäsentelemään omaa elämää ja isyyttään mielekkääksi kokonaisuudeksi, eikä malleja ja samaistumispintaa ole helppoa saada.

Alla olevassa lainauksessa haastatteleman isä kuvaa ristiriitaa siinä, kuinka omassa, itse kehitelyssä kumppanuusvanhemmuudessa ei toisaalta ole sääntöjä tai velvoitteita, mutta toisaalta ei myöskään manuaalia, johon nojata. Kumppanuusvanhemmuus on yhteiskunnassa uutta ja sitä varten saatu tieto ja tuki tuntuu haastattelemastani isästä heiveröiseltä. Hän kertoo, miten on joutunut yhdistellä tiedon palasia sieltä täältä itselleen hahmotettavaksi kokonaisuudeksi.

Niin samalla tavalla niin kun oma vanhemmuus on niinku itse kehitelty, joka ei seuraa mitään tiettyä valmista kaavaa niin. Ja silloin se tarkoittaa myös sitä, että sille ei tule niin kun. Kaavamaista tukea. Voi saada niin kuin erilaisia tiedon palasia sieltä sun täältä ja koittaa yhdistellä niitä päässäni. Ikään kuin minulle sopivaksi...Että se tuntuu niinku heiveröiseltä. Vähän se rakenne koska elää sellaista vanhemmuusmallia, jolle ei ole tiettyjä sääntöjä olemassa eikä tiettyjä niin kun. No ei myöskään velvoitteita, mutta ei myöskään niinku sitten taas. Ei ole niinku manuaalia. Ei ole mitään käsikirjaa, ei ole mitään, ei ole ketään kelle voi soittaa. Ja kysyä, että mitä sä teit tässä tilanteessa? (Haastateltava 3)

Sateenkaari-isät kaipaavat tulkintani mukaan malleja ja tukea vanhemmuudelle. Heillä ei ole välttämättä vertaisia, joilta voisi kysyä neuvoa, miten joku toinen on toiminut vastaavassa tilanteessa. Heteronormatiivinen perhekäsitys näyttäytyy tulkintani mukaan helposti hahmotettavana perhekäytäntönä, jossa on olemassa tietyt kirjoittamattomat säännöt, kun taas kumppanuusvanhemmuuden hahmottaminen ja sopivien käytäntöjen muodostaminen vaatii paljon jäsentelyä. Tiedon saaminen vanhemmuuden tueksi näyttäytyy haastavana lainauksen perusteella. Kyseinen isä mainitsee kaavamaisen tuen, jota heteronormatiivisen perheen on helpompi saada. Heteronormatiivisen perheen itsestään selvä luonne yhteiskunnassa tulee kyseisessä lainauksessa esiin.

Myös seuraavassa lainauksessa kumppanuusvanhemmuusperheen isä kertoo, miten hänen perhekäyttännölleen ei ole olemassa malleja. Tämän vuoksi hän on kokenut,

ettei ole kyennyt ennalta kuvittelemaan, millaista isyys tulisi kumppanuusvanhemmuusperheessä olemaan ja miltä se voisi tuntua.

Mut joo eiku ei tämmöiselle ei ole malleja niin ei sitä tiedä itse tiedä yhtään niinku tavallaan, että mitä sillai suunniteltaessa, että miltä se mahtaisi mahtaisi tuntua, millaista se mahtaisi olla että että. (Haastateltava 1)

Vaatii suurta rohkeutta ryhtyä kumppanuusvanhemmuuteen, kun perhettä suunniteltaessa ja siitä neuvoteltaessa ei välttämättä ole rohkaisevia malleja ja vertaisia, joiden kokemuksia voisi kuulla. Tulkintani mukaan erilaisille tavoille tehdä vanhemmuutta ja perhettä kaivataan malleja. Tämä voisi auttaa ennakoimaan perhekäytäntöjen suunnittelua ja valmistautumaan tunnetasolla vanhemmuuteen.

Seuraavassa lainauksessa haastattelemani isä puhuu kumppanuusvanhemmuudesta kahden maailman välissä olemisena ja maailmojen yhdistämisestä mielekkäältä tuntuvalla tavalla. Kahden maailman yhdistäminen viittaa aikaan, jolloin isä on lapsensa kanssa yhdessä sekä aikaan, jolloin isä on lapsesta erossa. Haastattelemani isä kertoi toivovansa, että voisi kokea, että hänellä on yksi elämä. Hän kertoo ikävästä, jota kokee lasta kohtaan, mutta toisaalta myös toisessa kotimaassa asuvia kavereita kohtaan.

En mä tiedä, että mun ainoa niinku tapa niinku etukäteen mieltä sitä on se, että minä en niin kuin ajattelisi, että mulla on kaksi eri elämää. Vaan se, että minulla on niin kuin. Yksi elämä, joka nyt vain sattui sitten olemaan niinku näin. Parhaimmillaan se voisi toimia niin, että sitten minulla olisi aina niinku silleen. En mä tiedä siis nyt mä oon niin kuin ajattelin myös silleen, että musta on kiva mennä takaisin (toiseen maahan jossa asuu), koska mulla on niinku alkoi olla just se sit silleen ikävä kavereita ja niitä mun juttuja siellä että että se tuntuu niinku hyvältä mennä takaisin. Ja sitten ehkä tässä ehtii sitten taas vastaavasti tulla sopivasti ikävä sitten niinku silleen (lasta ja lapsen äitiä). Että sitten on niinku taas. Että parhaimmillaan tämä malli voisi toimia silleen et et. Mulla on aina myös jotain odotettavaa. (Haastateltava 3)

Tunne elämän lohkoontumisesta eri osiin johtuu tulkintani mukaan sekä maantieteellisestä välimatkasta eri asuinpaikkojen välissä että ydinperheihanteesta ja siihen liittyvästä normatiivisuudesta: lapsiperheen elämä on eheä ja kokonainen, kun vanhemmat ja lapset asuvat ja elävät yhdessä. Tulkitsen, että ikävän tunne on läsnä molemmissa kotimaissa ollessa, mikä vaatii oman elämän jäsentelyä ja tarvetta nähdä

perheikäytännön positiivisia puolia, jotta tilanne tuntuu mahdollisimman mielekkäältä ikävän tunteesta huolimatta.

Seuraavassa lainauksessa sateenkaari-isä kertoo maailmansa lohkoutumisesta vanhemmuuteen ja vanhemmuudesta erilliseen elämänsisältöön. Haastattelemani isä kuvailee alla olevassa lainauksessa, miten hänen sydämensä tuntui rikkuvan, kun hän ensimmäistä kertaa lähti lapsensa luota. Hän kertoo, ettei osannut varautua siihen, millaista etävanhemmuus tulisi käytännössä olemaan.

Kyl se on kyl sillon kun ekan kerran niinku lähti lähti tota pois paikkakunnalta syntymän jälkeen niin. Niin sitä mieltii pois päin ajaessa, että mihin sitä itseensä on ajanu niinku laittanut kun on kyl se silloin tuntui ekan kerran kun lähti pois sieltä niinku tyttären luotani oli silleen että. Nyt nyt on niinku sydän rikki että et jos tää niinku joka kerta on tämän näin hankalaa, niin tuota aika aikamoiseen liemeen oon itteni laittanut. Eihän sitä niinku tietenkään silloin osannut ajatella kuin. Joo suunniteltiin, että että minkälaista sitten oikeasti on? Mutta tuota kyllä se. Sitten pikkuhiljaa, kun koittaa vaan. Nyt on sitten kaksi, kaksi maailmaa. On se se tavallaan se normaali elämä ja sitten on se se tuota ne ne viikonloput sitten mikä niinku saa olla tyttären kanssa, että ne on pikkuhiljaa alkaa, alkaa tottumaan. Sitten tää on tää kyllä ne ekat pari ja varsinkin se eka lähtö oli tosi hankala itselle. Ja silloinhan tytär ei tajunnut silloin vielä mitään kun se oli niin pikkuinen, mutta. Ei ole helppoa ei, mutta nää on näitä järjestelyjä. (Haastateltava 1)

Lapsen kanssa vietetty aika on kyseiselle isälle tulkintani mukaan erittäin arvokasta ja ikävän tunteen sietäminen lapsesta erossa ollessa tuntuu hänestä vaikealta. Lapsesta erossa oloon on alkanut hänen mukaansa tottua hiljalleen, mutta se tuntuu raskaalta. Maailman lohkoutuminen kuvaa tulkintani mukaan sitä, tunnetyötä, jota kyseinen isä tekee ikävän tunteen kestämiseksi.

Alla olevassa lainauksessa sateenkaari-isä kertoo tunnetyön olevan lähes päivittäistä. Hän joutuu selitellä toistuvasti muille omaa perheikäytäntöään. Hän kokee ympäristössään painetta siitä, että hän näyttäytyy muiden silmissä isänä, joka ei ole läsnä. Haastattelemani isä kertoo, että hän joutuu muistutella itselleen, että tämä on hänelle sopivin tapa elää. Hänellä ei ole vielä pitkää kokemusta vanhemmuudesta, joten myös epätietoisuus tulevaisuudesta tuottaa epävarmuutta. Hän kertoo toivovansa muilta avoimuutta ja positiivista asennetta, joiden tuella hän voisi itse muodostaa toimivat tavat tehdä vanhemmuutta ja perhettä. Oman elämän jäsentely on hänen mukaansa ajoittain todella vaikeaa.

Et mä niinku joudun. Huomaan että mä oon joutunut selitellä niinku myös kun mä törmään tässä kadulla ihmisiin niin huomaa et mun pitää niinku selittää uudestaan ja uudestaan. Mun pitää niinku itse tukea itseään niin että me ollaan. Itse muistutan itseäni, että hei että tää on niinku itseasiassa mulle se söpivin tapa elää...

Sellainen ikään kuin et pitää niinku itse itselleen. Lähes päivittäin niinku se selittää myös tätä. Että. Että tässä on nyt kyse jonkinlaisesta, niin kun elämäntyylimallista, joka on erilainen, joka ei pohjaudu siihen, että on niinku sä yks keskiössä on niin kuin äiti, isä, lapsi ja sit on ehkä joku kaveri, jota näkee joskus vaan se, että mun elämäntyyli on sitä, että mulla on niinku tällainen verkosto ihmisiä ja. Yksi niistä on niinku mun biologinen lapsi ja sit sillä on myös muita ihmisiä ympärillä ja muuta, enkä mä itsekään vielä tiedä miten tää koko homma toimii. Mutta niin kuin toivoisi että. Toivois niinku jotain semmoista tukea, että mä saisin itse kehittää sitä, että että sitä ei koko ajan niinku vedettäisiin silleen niinku et. Jos mä oon pois niin mä oon isä joka ei ole läsnä...

Että se että. Miten nää pystyy näkemään niinku jonkinlaisen niinku verkostona, niin on se mitä mä itse koitan työstää. Ja se on myös niin kuin itse. Että se on myös asia mikä mun pitää tehdä niinkuin itse jollain tavalla. Koska silläkään ei ole niinku mallii, mutta mä en niin kun mä en myöskään niinku jotenkin. Mä en tiedä. Siis se on myös tosi vaikeata, koska myös niinku joinain päivinä on myös haastava ajatus se että voi ***** että että että on myös tää on myös tosi vaikeata. (Haastateltava 3)

Tulkintani mukaan kyseinen isä kokee ympäristössään saamansa palautteen torjuvana tai syyttävänä. Tulkitsen, että kyseinen isä kokee syyllisyyttä siitä, että hän ei halua samaistua poissaolevan isän mallitarinaan, johon ympäristön suhtautuminen tuntuu hänet asettavan. Lainauksessa tulee esille kaipuu positiiviselle suhtautumiselle monimuotoisia perheitä kohtaan, sekä avoimuudelle katsoa perhettä myös laajempaan verkostona sekä nähdä arvoa vanhemmuudessa, joka ei ole heteronormatiivisen ydinperhemallin mukaista. Tulkitsen, että mallien puute vaikeuttaa monimuotoisten perheiden ymmärtämistä sekä muiden että sateenkaari-isien itsensä mielessä.

Seuraavassa lainauksessa haastatteleistani isä kuvailee sateenkaari-isänä olemisen olevan yksinäinen paikka: hänen mukaansa se, että sateenkaarimiehestä tulee isä, on vielä outo asia sekä heterojen keskuudessa että sateenkaariyhteisössä. Hänen kokemuksensa mukaan sateenkaari-isyys on uutta ja vierasta myös institutionaalisessa maailmassa ja sen rakenteissa.

Mutta ehkä se niinku yhdistelmä tuntuu siltä, että se on niinku et se on niinku vieras asia molemmille niinku ns. molempaan suuntaan, että se on niin kuin. Ikään kuin queer-yhteisöön. Se on niin kuin. Se on se, että se on niin kuin vierasta ja se on uutta, että joku. Hommaa lapsen. Ja sit se on myös niin kuin hetskumailmassa. Myös niinku hyvin ja rakenteellisessa, niin kuin. Institutionaalisessa maailmassa se on myös niin kuin ikään kuin

utta tai. Outoa. Niin sitten ikään kuin se näiden. Yhdistelmä on niin kuin vähän yksinäinen paikka. (Haastateltava 3)

Tulkintani mukaan kyseinen isä kokee, että “heteromaailma” ja “queer-yhteisö” ovat ainakin hänelle toisistaan irralliset. Sateenkaari-isä elää tämän tulkinnan mukaan ikään kuin jossain näiden maailmojen välissä, jolloin samaistumis pintaa ja vertaisuutta voi olla vaikea löytää. Perheiden monimuotoisuutta ei ole kyseisen isän kokemuksen mukaan huomioitu vielä julkisissa palveluissa, mikä vahvistaa yksinäisyyden kokemusta.

5.2.2 Syrjinnän pelko

Sateenkaari-isät kokevat affektiivista eriarvoisuutta sisäistettyjen ennakkoluulojen ja syrjinnän pelon vuoksi. Osa haastattelemistani sateenkaari-isistä koki tehneensä paljon tunnetyötä, joka ilmeni omina ennakkoluuloina ja pelkona siitä, miten heidän perheeseensä ja vanhemmuuteensa suhtaudutaan.

Alla olevassa lainauksessa haastattelemani isä kertoo, että ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä, hän pelkäsi seksuaali-identiteettinsä aiheuttavan ongelmia. Hän kertoi kuitenkin, että tämä osoittautui omiksi ennakkoluuloiksi.

Ja ehkä jos olisit kysynyt tänä niinku kysymyksen vielä siinä meidän pridevalmennuksen alkutaipaleella niin siinä kohtaa olisin varmaan myöskin maininnu tämän haasteeksi, että ku olemme miespari ja toimitaan miesvanhempina, että se aiheuttais haasteita näiden biovanhempien kans, mutta tota se on ehkä osoittautunu semmoseks omaksi ennakkoluuloksi, että meillä ei oo ollu ongelmia sen asian kans ollenkaan. (Haastateltava 2)

Tulkitsen, että sijaisvanhemmaksi ryhtymistä on kyseisellä isällä varjostanut vähemmistöstressi ja sen aiheuttama syrjinnän pelko. Kyseisessä lainauksessa näkyy sisäistetty käsitys siitä, että seksuaalinen suuntautuminen aiheuttaa yhä syrjintää yhteiskunnassa. Oletuksena ja pelkona on, että vanhemman sateenkaari-identiteetti tuottaa vaikeuksia.

Seuraavassa lainauksessa haastattelemani isä puhuu siitä, kuinka hän on “vaan homppeli”. Hän kertoo kokeneensa huolta siitä, hyväksytäänkö hänet muiden isien silmissä hänen erilaisen taustansa vuoksi, mutta pohtii toisaalta, näkyykö hänen erilainen taustansa hänen vanhemmuudessaan. Vaikka hänen perheikäytäntönsä ei ulospäin näyttäydy sateenkaariperheenä, tuottaa sateenkaari-identiteetti hänelle huonommuuden ja erilaisuuden tunnetta. Hän pohtii, näkyykö hänen erilaisuutensa

jotenkin myös ulospäin, mutta toisaalta lisää itsekin, että isiä on monenlaisia, mikä tuo tilaa oman itsen toteuttamiseen isyydessäkin.

On huomannu ku on katellu muita ihmisiä niin ja isejä niin toisaalta tää on myöskin niinku muuttanut mun ajatusmaailmaa että isejä voi olla hirveän monenlaisia. Mutta en nyt, jossain vaiheessa mä ehkä ajattelin, että myöskin mun isyyttä niinkun siltä kannalta että ku mä oon tämmönen niinku vaan homppeli ja vaan vaan vaan ja vaan, mutta tota. Ja että hyväksytäänkö mut, joidenkin lasten isät, että katsooko ne mua jotenkin eri tavalla kun mä olen niinku, tai mun tausta on erilainen, kun heillä esimerkiksi. Mutta taas en mä nyt tiedä näkyykö se välttämättä? Kyllähän se ehkä näkyy, mutta taas että ku meitä on niin monenlaisia. Mulla on ehkä vähän jotkut ennakkoluulot toisaalta myöskin niinku hälvennytyt tässä. (Haastateltava 6)

Tämä ilmaisu pitää sisällään käsityksen siitä, että hän on jotenkin isänä tai ihmisenä vähemmän seksuaalisen suuntauksensa vuoksi. Yllä olevassa lainauksessa kyseinen isä osallistuu keskusteluun isyydestä ja tietynlaisesta miehisyydestä, jonka vaatimus tuntuu olevan siihen sisäänkirjoitettu. Tästä lainauksesta on jälleen luettavissa sisäistetyt ennakkoluulot, joita seksuaalivähemmistöön kokeva vanhempi käsittelee. Hän jopa pelkää, että muut isät eivät hyväksy häntä, tai että hänen erilaisuutensa näkyisi ulospäin.

Alla olevassa lainauksessa sateenkaari-isä kuvaa oman itsevarmuuden kehittymistä oman vanhemmuuden ympärille ja siihen, että vanhemmuus voi olla juuri itselle sopivaa ja omanlaista. Hänen puheessaan tulevat kuitenkin esille pelot, joita sateenkaari-isällä voi olla ympäröivää yhteiskuntaa ja sieltä kumpuavia asenteita kohtaan. Haastattelemani isä kertoo kuitenkin, että ei omalla kohdallaan anna tilaa kyseenalaistukselle, jolloin hän välttyy stressiltä. Hän kuitenkin pohtii, miten vaikeaa voisi olla sateenkaari-isä tässä yhteiskunnassa, mikäli välittää siitä, miten muut ajattelevat oman vanhemmuuden tekemisestä.

Kummasta et et niinku katsoo, että enhän mä tarvi mitään oikeutusta omalle vanhemmuudelle, niin mä saan tehdä omanlaiseni vanhemmuuteni ilman, että sitä niinku kukaan esimerkiksi yhteiskunnasta kyseenalaistaa tai muuta niin. On myös semmoisesta itsevarmuudesta. Kysymys että että että. Jos olisi semmoinen, joka ajattelee koko aika tai miettiä koko ajan miten muut ajattelee. Niin totta kai se voisi olla niinku hyvin vaikeata olla tässä yhteiskunnassa. Niinku. Sateenkaariperheen vanhempi. Mutta kun ei anna sille kyseenalaistukselle, niinku sijaan niin niin niin. Ei se myös tuo mitään stressiä. Stressiä itelle. (Haastateltava 1)

Hän kertoo, kuinka hän ei tarvitse oikeutusta omalle vanhemmuudelleen ja kuinka hän saa tehdä omanlaista vanhemmuuttaan ilman, että sitä kukaan kyseenalaistaa. Se,

että tämän joutuu sanomaan itselleen ja muille ääneen, kertoo tulkintani mukaan siitä, että omanlaisen vanhemmuuden tekeminen kuitenkin tuottaa tarvetta oikeuttaa omaa vanhemmuuttaan ainakin itselleen. Kyseinen lainaus pitää sisällään oletuksen ja huolen siitä, että sateenkaarivanhempi kohtaa yhteiskunnassa kyseenalaistamista, joka voi tuottaa stressiä. Hänen kertomansa mukaan voin tulkita, että sateenkaarivanhempi on haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa.

Seuraavassa lainauksessa sateenkaari-isä kertoo heidän perheensä tavasta olla julkisella paikalla. Syrjinnän pelko vaikuttaa siihen, miten haastatteleman sateenkaari-isä kokee voivansa olla yhdessä puolisonsa kanssa kodin ulkopuolella. Julkiset hellyydenosoitukset ja esimerkiksi puolison kädestä pitäminen julkisella paikalla tuntuvat hänelle vaikealta, sillä hän ei halua tuottaa muille pahaa oloa. Hän kertoo kaipaavansa turvallista paikkaa, jossa hänen seksuaalisuutensa ja rakkautensa ilmentäminen ei kauhistuta ketään.

(Paikkakunnalla jossa asuu) kaikki tietää että me ollaan perhe ja ja ja pariskunta ja naimisissakin niin silti niin kun en en voisi kuvitellakaan että. Esimerkiksi pitäisin (puolisoa) kädestä kiinni jossakin muiden ihmisten. Nähdessä ei, ei niinku ei tulisi pieneen mieleenkään...

Ja jotenki siis. Että niinku sellainen. Turvallinen paikka missä tietää, että se ei niinku ketään kauhistuta tai ällötä tai ole vastenmielisiä niin. Olisi aika mahtava kokemus. (Haastateltava 4)

Tämä kokemus kertoo tulkintani mukaan sisäistetystä homofobiasta. Pelko siitä, että ympäröivä yhteisö kokee oman perheen ja vanhemmuuden tekemisen eli performoimisen (Baker & Michael 2019) vastenmieliseksi vaikuttaa haastatteleman isän kokemaan turvallisuuden tunteeseen. Turvallisuuden tunne heikentyy sen vuoksi, että kyseinen isä pelkää, että hänen osoittamansa hellyys puolisoaan kohtaan olisi muista ihmisistä vastenmielisiä tai ällöttäisi muita. Sosiaalinen kontrolli ja syrjinnän pelko vaikuttavat tulkintani mukaan kyseistä isää rajoittavina tekijöinä.

5.2.3 Näkymättömydentunne ja vähemmistöstressi

Olen yhdistänyt tähän lukuun näkymättömydentunteen ja vähemmistöstressin käsittelyn, sillä ne esiintyvät samassa lainauksessa.

Alla olevassa lainauksessa lapsensa äidin kanssa yhdessä elävä bi-seksuaalinen isä kuvailee kokemaansa näkymättömydentunnetta ja vähemmistöstressiä. Hän

mainitsee myös representaatioiden olemattomuuden näihin kokemuksiin yhteydessä olevana tekijänä. Hänelle on heti vanhemmaksi tultuaan ollut tärkeää ilmentää omaa identiteettiään isänä ja bi-seksuaalina. Hän ilmaisee omaa sateenkaari-identiteettiään esimerkiksi bi pride -lipulla kotonaan ja haaveilee osallistuvansa lapsensa kanssa pride -kulkueeseen.

Et mä luulen, että se se niin kuin. Niinku tällaisia niinku sateenkaarevaan niinku bi-vanhemmuuteen niin ainakin itsellä se nimenomaan se sellainen niin kuin se että sen. Näkymättömyys, niinku representaatioita, niin kuin olemattomuus niin se on. Se on niin kuin. Se se tota. Mikä, mikä niinku tuottaa sitten sellaista sellaista tuota. Pientä, mutta tavallaan niinku tasaista tasaista sellaista, niin kuin sellaista vähemmistöstressiä. Jota vastaan voi sitä yrittää taistella ostamalla lapselle niitä niitä lastenkirjoja tai. Tunkemalla niitä pride- lippuja joka joka nurkkaan tai jotain tällaista että nehän nehän on niinku itselle juuri sellaisia sellaisia tuota. Myös sellaisia niin kuin. Yrityksiä muistuttaa kotiin tulevia ihmisiä siitä, että keitä täällä asuu. (Haastateltava 5)

Näkymättömydentunne tuottaa osalle haastatteleistani sateenkaari-isistä ylimääräistä tunnettyötä. Näkymättömyyden tunne voi juontaa juurensa haasteista siinä, miten kykenee yhdistämään oman identiteettinsä osia sekä siitä, miten tulee nähdyksi yhteiskunnassa ja elinympäristössään.

Näkymättömyyden tunne voi kummuta myös palvelujärjestelmän kyvyttömyydestä vastata vanhemman palvelun tai neuvonnan tarpeisiin tai vaikeuksista ymmärtää sateenkaari-isän perhettä ja sen käytäntöjä. Alla olevassa lainauksessa sateenkaari-isä kuvaa näkymättömyyttä negatiivisena painolastina, joka omaan vanhemmuuteen liittyy. Hän kertoo liittyneensä sateenkaarivanhempien yhdistykseen lasta odottaessa, jotta voisi alkaa rakentaa omaa sateenkaarevaa vanhemmuutta ja identiteettiä. Kuitenkin korona-pandemian aika toi omat haasteensa siihen, miten hyvin hän on lopulta kyennyt osallistumaan yhdistyksen toimintaan ja hän kertoo, ettei hän kauheasti löydä peilikuvia ympäriltään. Hänen puheessaan käy ilmi, että hän ajattelee, että periaatteessa hänen olisi helppo elää arkea sen suojissa, että hänen perheensä näyttää ulospäin heteronormatiiviselta.

Se on se on niinku ennen kaikkea se. Se se tota. Loputon loputon niinku näkymättömyys. Joka on niinku se se tuota se negatiivinen painolasti, joka siihen siihen omaan omaan niinku sateenkaarivanhemmuuteen. Liittyy, että siinä vaiheessa kun kun ruvettiin odottamaan lasta, niin mä esimerkiksi liityin Sateenkaarivanhemmat ry hyn. Ihan silleen tosi tietoisesti, että halusin niin kun jotenkin rakentaa sellaista omaa sateenkaarevaa vanhemmuutta ja identiteettiä. Ja. Mutta tuota no. Käytäntö on sitten mennyt niin kuin on mennyt. On on tullut pandemiaa ja kaikkea, että ei ei ole kauheasti. Päässyt mihinkään toimintaan osallistumaan

ja ja ja sitten. Sitten toisaalta niin kuin. Niitä sellaisia sellaisia tuota. Peili-, peilikuvia ihan kauheasti kauheasti löydä. Ihan ymmärrettävästi. Tottakai mä tiedän sen koska koska tuota. Jos jos elää sellaisessa parisuhteessa, joka näyttää heteroparisuhteelta niin niin siinähan on niinku helppo puksuttaa sitä arkea niinku sen suojissa eteenpäin, että sehän on niinku tavallaan jokuhan voisi sanoa mulle, että mä hakkaan niinku päätäni seinään että että että tuota miksi, miksi, niin kuin? En miksi miksi haluan? Haluan niinku hahmottaa itseni niinku hahmotan. Niin tuota. No joo nyt mä eksyin varmaan tosi kauas, mutta toisaalta sait ehkä irti musta jotain sellaista tuolta selkäytimestä tulevaa... (Haastateltava 5)

Yllä olevasta lainauksesta on tulkittavissa, että heteronormatiiviselta vaikuttava perhe koetaan suojatuksi perhekäytännöksi tässä yhteiskunnassa ja ajassa. Tämä tarkoittaa, että heteronormatiivisella perheellä on etuoikeutettu asema yhteiskunnassa. Yllä olevassa lainauksessa tulee esille tarve autenttisuuden kokemuksesta, siitä miten olla täysin oma itsensä myös isäksi tulon jälkeen. Oman identiteetin ilmaiseminen tuottaa hänelle kuitenkin tietynlaista tuskaa, mikä on tulkittavissa hänen kertoessaan kokevansa "hakkaavansa päätään seinään". Kyseinen isä käyttää lainauksen lopussa ilmaisua "selkäytimestä tulevaa". Hän tavoittaa tässä kohtaa haastattelua mahdollisesti affektiivista kokemusta, jota hän ei ole aiemmin kyennyt vastaavalla tavalla sanoittamaan.

Seuraavassa lainauksessa haastattelemani sateenkaari-isä kuvailee tunteja, joita hänessä on herännyt viranomaisten kanssa asioidessaan. Hän kertoo, että hänelle tulee sellainen olo, kuin ei olisi olemassa, kun viranomainen ei osaa auttaa häntä perheeseen liittyvissä palveluissa, koska hänen perhetilanteensa on viranomaiselle liian monimutkainen tai vaikea ymmärtää yhteiskunnallisia palveluita ja etuuksia koskien. Kyseisen sateenkaari-isän kohdalla tilanteeseen vaikuttaa myös se, että hän asuu kahdessa eri maassa ja on siten osana kahta eri verotussysteemiä ja sosiaaliturvasysteemiä. Etenkin silloin, kun hänellä ovat voimavarat vähissä esimerkiksi kipeänä, on hänen vaikea jaksaa toimia näissä systeemeissä. Hän kertoi kokeneensa, että hänen elämänsä on yhteiskunnan silmissä tuomittu monimutkaiseksi.

Jos viranomainen ei osaa auttaa sua, niin siitä tulee semmoinen olo, että sä et ole niinku jotenkin olemassa. Et se niinku et se mun tarina ei niin kuin se oli niinku liian et se oli niinku liian kryptinen tälle henkilölle, joka oli edustamassa, jonka työ on niin kuin ikään kuin vastata puhelimeen ja vastata kysymyksiin asioista liittyen niin kuin. Tällaisiin asioihin ja mä ymmärrän, ettei välttämättä niinku suoraan sitten jotenkin kukaan pysty vastaamaan kaikkeen niinku missään virastossa tai muuta niinku, että onhan muutenkin ihmisillä erilaisia elämäntilanteita, jotka olla niinku monimutkaisia ja näin mutta kun se lähtökohta on niinku

se et sun vanhemmuutta määrittää monimutkaisuus viranomaisten silmissä niin siinä tulee semmoinen olo, että että. Että pitää selvittää kaikki niinku itse. Ja kun puhutaan niinku kahdesta maasta, kahdesta eri verotussysteemistä, kahdesta eri sosiaaliturvasysteemistä, siitä että mun lapsen äiti ei ole mun puoliso vaan hän on mun paras ystävä ja me ollaan kumppanuusvanhempia, mutta me ei kuitenkaan ole kumppanuusvanhempia silleen, että me oltais erottu tai näin niin siihen liittyy niinku jatkuvasti niin monta. Itse selvitettävää asiaa. Että silloin kun jos mulla on vaikka niinku korona et mä oon vaik kipeä niin mulla ei ole. Mulla ei ole energiaa ja silloin kukaan ja silloin ei ole kukaan, joka niinku selvittäisi niitä mun puolesta koska se on niin kuin. Tuomittu monimutkaiseksi yhteiskunnan silmissä. Se oma niin kuin elämä. Niin se on ehkä päällimmäinen haaste, tällä hetkellä tuntuu siltä.
(Haastateltava 3)

Kyseisessä lainauksessa esiintyvä voimakas ilmaisu kertoo tulkintani mukaan pettymyksestä ja turhautumisesta, joita kyseinen isä kokee kahden maan palvelujärjestelmän sisällä. Yllä olevassa lainauksessa korostuu tulkintani mukaan se, millä tavalla suurelta osin yksityisen piiriin kuuluvaksi katsottu perhe-elämä hahmottuu julkisen, eli tässä tapauksessa sosiaali- ja terveyspalveluiden kautta. Julkisten palveluiden kyvyttömyys tarjota palveluita monimuotoiselle perheelle tuottaa näkymättömyyden kokemuksen.

5.3. ERIARVOINEN ASEMA

Affektiivinen eriarvoisuus ilmenee sateenkaari-isien vanhemmuudessa eriarvoisena asemana yhteiskunnassa. Haastattelemani sateenkaari-isät ovat kokeneet huolta mahdollisuuksistaan perheellistyä. He ovat kokeneet syrjiviä asenteita ryhtyessään sijaisvanhemmiksi tai pohtiessaan mahdollisuuksiaan tulla vanhemmaksi adoptoimalla. Epätasa-arvoinen asema ilmenee myös ajoittain torjuvina tai kyseenalaistavina asenteina heteronormatiivisesta ydinperhemallista poikkeavaa vanhemmuutta ja perhekäytäntöjä kohtaan. Kumppanuusvanhemmuus tuottaa omat haasteensa ja valtasuhteensa, joiden sisällä vanhemmat pyrkivät turvamaan lapsensa hyvinvoinnin sekä omat mahdollisuutensa toimia vanhempana lapsilleen. Olen jakanut eriarvoisen aseman kokemuksia seuraaviin luokkiin: vaikeudet lähisuhteissa, vertaistuen puute, perheellistymismahdollisuudet, ympäristöstä saatu palaute sekä palvelujärjestelmän puutteet.

5.3.1 Vaikeudet lähisuhteissa

Yhtenä haasteena on saada toimia vanhempana lapsilleen haluamallaan tavalla. Asema on haastava suhteessa heteroseksuaaliseen väestöön, joilta perheen

perustaminen ei samalla tavalla vaadi erilaisten järjestelyjen pohtimista ja toteuttamista. Sateenkaari-isien epätasa-arvoinen asema ilmeni esimerkiksi omista toiveista tinkimisenä tai niistä luopumisena.

Seuraavassa lainauksessa haastattelemani isä kertoo joutuneensa tekemään paljon kompromisseja ja luopuneensa omista toiveistaan kumppanuusvanhemmuudessa. Hänen lapsensa asuu toisten kumppanuusvanhempiensa luona ja haastattelemani isä tapaa puolisonsa kanssa lastaan säännöllisesti. Hänen haastattelustaan käy ilmi valta-asetelma, joka lapsen lähivanhempina toimivalla parilla on suhteessa häneen ja hänen mieheensä. Kyseisellä isällä ei ole lapsensa juridista huoltajuutta, sillä juridisia huoltajia ovat lapsen synnyttänyt äiti ja hänen puolisonsa, joka on perheensisäisellä adoptiolla tullut lapsen toiseksi huoltajaksi. Isä kertoo, kuinka jo pelkästään se, että hänestä kaikista todennäköisyyksistä huolimatta tuli isä, on hänelle suuri kiitollisuuden aihe.

Miten tämän nyt muotoilisi? Mä oon älyttömän kiitollinen siitä, että mä olen siinä tilanteessa mitä mä nytten olen, koska niinku kaikki kaikki tota. Todennäköisyydet oli tätä vastaan. Ja että niinku siitä näkökulmasta mä olen tosi. Tyytyväinen siihen, mutta tota. Tottakai itsellä on on tuota aina se halu nähdä nähdä niinku lasta paljon enemmän mikä mikä niinkun normaalisti realisoituu. Mä ymmärrän. Se on ihan ollut siis niinkun. Yhteinen päätös kaikkien kaikkien niiden suhteen ja kaikki on siihen siihen sitoutunut ja ja tuota tolleen totta kai itsellä halua olisi isompaan, mutta sinällään ole niinku kaikista yhteisistä hetkistä niinku tota tosi tosi kiitollinen ja tyytyväinen sitten... No otettiin kyllä ihan tietoinen riski sitten sitten kun sovittiin että sovitaan sitten näitä, että ei lyödä lukkoon mitään, että kuun toinen viikonloppu ollaan yhdessä niin tuota vaan tuota tälleen tälleen sitä sovittu, että niin kyllä nyt aikuiset ihmiset osaa sitten sopia että miten aikatauluihin sopii, mutta niin aina aina välillä sitten voi tulla vähän haasteellisia kuukausia kun sitten siellä (lapsen toiset vanhemmat) alkaakin laittaa: "No käviskö joku toinen viikonloppu?" Ja että. Sitten niinku. Koitetaan venyttää tavallaan sitä sitä väliä. (Haastateltava 1)

Koska virallista tapaamissuunnitelmaa ei ole, saattavat lapsen lähivanhemmat pyrkiä muuttaa aiemmin sovittuja suunnitelmia, jolloin lapsen ja isän tapaamisväli venyy. Tapaamiset ovat sekä isän että lapsen oikeus, joka kyseisessä perhekäytännössä uhkaa jäädä ajoittain toteutumatta. Tulkintani mukaan kyseinen isä halusi nähdä lastaan nykyistä enemmän, mutta kamppailee sen kanssa, mitä hän voi lapsensa lähivanhemmilta vaatia. Tässä ilmenee tulkintani mukaan hoivan sukupuolitapaisuus: isä ei koe oikeutetuksi vaatia viettää aikaa enemmän lapsensa kanssa, vaan kokee ikävää ja ristiriitaa siitä, että hänen pitäisi tyytyä vähempään kuin mitä hän alun perin toivoi. Hänen puheessaan painottuu kiitollisuus sitä kohtaan, että hän on ylipäättään

saanut mahdollisuuden tulla isäksi, mikä estää tulkintani mukaan kyseistä isää vaatimasta lisää aikaa lapsensa kanssa.

5.3.2 Vertaistuen puute

Sateenkaari-isät kertoivat kaipaavansa vanhemmuuteen vertaistukea. Korona-aika oli vähentänyt vertaistuen saamista ja keskeyttänyt toimintaa, johon haastattelemani isät olivat päässeet yhdessä lastensa kanssa osallistumaan. Vertaistuen saatavuus riippui myös asuinpaikasta. Alla olevassa lainauksessa sateenkaari-isä kertoo, ettei tiedä, onko hänen kotipaikkakunnallaan muita sateenkaarivanhempia.

Sellaista. Mutta jotenkin vertaistuki sitten toisten sateenkaarivanhempien kanssa olisi aika. Mahtavaa. Ja jotenkin. Siis sitä ehkä kaipaisi, koska? (paikkakunnalla jossa asuu) en tiedä onko muita sateenkaarivanhempia, varmaan on, mutta en tiedä että olisi. (Haastateltava 4)

Yllä olevasta lainauksesta on tulkittavissa, että asuinpaikalla on vaikutusta saatavilla olevaan vertaistukeen. Ajatuksena vertaistuki on kaivattua.

Seuraavassa lainauksessa haastattelemani isä kertoo vertaistuen kaipuusta ja kaltaisensa kohtaamisen tarpeesta. Hän kertoo kuitenkin jättäytyneensä yhdistyksen toiminnasta ulkopuolelle, koska hän epäili, että hän ei todennäköisesti kohtaisi vastaavanlaisessa elämäntilanteessa olevia vertaisia. Hän epäili vertaistoiminnan menevän hänen omasta tilanteestaan ohi, jolloin samaistuminen ja tunne vertaisuudesta eivät välttämättä toteudu.

Se on varmaan niinku tässä nyt on siis hirveän monta kertaa tullut esiin tässä tässä niinku monologissa niin niin se on varmaan kyllä jotenkin semmoinen tosi. Se on hirveän syvällä ihmisessä oleva se semmoinen, niin kuin. Kaltaisensa niin kuin kohtaamisen tarve. Ja ja tuota. Sitten sitten jos jos niin kuin se se tota. Jonkun tällöisen yhdistyksen toiminta ja muuta menee siitä niinku vähän niinku ohi niin niin sitten tota. Sitten se ei ehkä sitten tunnu. Tuntui niin kuin. Itselle. Itselle sopivalta että. (Haastateltava 5)

Yllä olevasta lainauksesta on tulkittavissa, että vertaistukea kaivataan monimuotoisten perheiden joukossa eritoten niiltä, joiden perheikäntö vastaa mahdollisimman tarkasti omaa käytäntöä. Kaltaisensa kohtaamisen tarve näyttäytyy tulkintani mukaan

hyvin perustavana ja arvokkaana tekijänä, joka sateenkaari-isyydessä voi jäädä puuttumaan.

5.3.3 Perheellistymismahdollisuudet

Alla olevassa lainauksessa sijaisperheen vanhempana toimiva sateenkaari-isä kuvailee omia ajatuksiaan sateenkaarimiesten eriarvoisesta asemasta perheellistymisen suhteen. Hänen mukaansa miehillä on Suomessa naisiin nähden haasteellisemmat lähtökohdat tulla vanhemmaksi. Tähän olisi kuitenkin hänen mielestään mahdollista vaikuttaa. Hänen mielestään asenteet miesten perheellistymistoiveita kohtaan eivät ole kohdallaan.

Näin niinku perheellistymisen näkökulmasta niin olen kyllä sitä mieltä, että Suomessa niinku miehellä on aika haastavat mahdollisuudet tulla vanhemmaksi, että naisillahan se on tehty. Toki ymmärrä niinku että ihan niinku luonnollisista syistä on tehty helpommaksi se perheellistyminen. Mutta tuota. Koen, että mahdollisuuksia olisi myöskin niinku mies-, miesten näkökulmasta tehdä asialle jotain niin siinä siinä on ehkä mun mielestä vielä vähän työstettävää. Ehkä myöskin niinku laajemmalla näkökulmalla, että asenteissa ja. Ja kun monesta näkökulmasta on paljon työsarkaa vielä. (Haastateltava 2)

Miesten yhdenvertaisempien perheellistymismahdollisuuksien pohtiminen ja mahdollistaminen näyttäytyvät kyseiselle isälle tulkintani mukaan asiana, johon voi vaikuttaa. Tulkitsen, että sateenkaari-isyydestä ja mahdollisuuksista siihen on tulossa aiempaa politisoituneempi aihe, eivätkä isyys ja sateenkaari-identiteetti sulje enää toisiaan itsestään selvästi pois.

Seuraavassa lainauksessa kumppanuusvanhemmaksi parhaan ystävänsä kanssa ryhtynyt sateenkaari-isä kertoo mietintäprosessistaan ennen isäksi tuloa. Hän kertoo pohtineensa realistisesti mahdollisuuksiaan tulla isäksi ja kokeneensa monet vaihtoehtoista epätodennäköisiksi tai ainakin monimutkaisiksi. Lopulta hän päätyi tulokseen, että kaikki vaihtoehdot tuntuvat hänen kohdallaan monimutkaisilta, mutta päätös ryhtyä kumppanuusvanhemmaksi yhdessä ystävänsä kanssa oli hänelle vähiten monimutkainen tapa tulla isäksi.

En mä tiedä varmaan se sitten tuli siitä sitä mä sit eniten kans mietin sitten siinä päätöksentekoprosessissa että. Ehkä se oli kanssa semmoista jotain semmoista niinku eliminointii niinku mieltä siinä, että okei onko mulle oikeasti edes olemassa muita vaihtoehtoja tulla isäksi. Niinku realistisesti. Ja että sitten yhtäkkiä mä myös tajusin, että

että jotenkin kaikki muut skenaariot olisi hyvin paljon monimutkaisempia kuin tämä. Joka tämäkin oli jo tarpeeksi niinku moni-, monimutkainen (naurahtaan). (Haastateltava 3)

Yllä olevasta lainauksesta tulkitsem, että sateenkaarimiesten perheellistymismahdollisuudet näyttävät heille monimutkaisilta. Isäksi tulo vaikuttaa sateenkaari miehelle olevan epätodennäköisten vaihtoehtojen välistä punnitsemista ja isyshaaveen toteutuminen voi vaatia monimutkaisia järjestelyjä.

Alla olevassa lainauksessa adoptiota perheellistymisen keinona pohtinut haastatteleman transmies kertoo törmänneensä syrjiviin asenteisiin adoptioneuvonnassa kerrottaen omasta sateenkaarevuudestaan. Hän ihmettelee, miksi adoptio on mahdollista juuri näistä maista, jotka ovat hänen kokemuksensa mukaan konservatiivisia ja kristillisiä siten, että ne syrjivät sateenkaari-ihmisiä adoptioprosessissa. Kyseinen isä kertoi päätyneensä yhdessä puolisonsa kanssa lopputulemaan, että adoptioprosessiin ryhtyminen ei ole heille kannattavaa.

Sitte ruvettiin samaan aikaan niinku pohtimaan siinä että mites niinku adoptiokuviot ja sitte me käytiin (järjestön) juttusilla, että miten se adoptiokuvio menis ja kyl niinku aika aikases vaihees tajuttiin että ei se niinku sateenkaari-ihmisinä kannata. Et jotenki siellä on niinku ajatuksena se et se maksaa ihan hirveesti rahaa ja mitään ei voida taata ja loppujen lopuks kaikki lähettäjämaat on niinku jotenki ylikristillisiä tai konservatiivisia tai ja niihin oikeesti niinku vaadittiin kaikkia niinkun papin lausunto ja me oltiin ihan sillei okkei, kiinnostavaa (naurahtaa), mutta mutta, tosiaan et ja mun mielestä se on kiinnostavaa, että minkä takia just nää maat on sitte niinku valittu. (Haastateltava 7)

Edellisestä lainauksesta on tulkittavissa, että adoptio perheellistymisen keinona näyttää sateenkaari miehelle vaikeasti saavutettavana. Kyseisellä sateenkaari-isällä on kokemus, että sateenkaari-identiteetti vaikuttaa haittaavana tekijänä adoptioprosessissa.

Seuraavassa lainauksessa sateenkaari-isä kertoo pelostaan, joka hänelle oli tullut, kun hän oli ymmärtänyt olevansa homoseksuaali. Haastatteleman isä koki aikuiseksi kasvaessaan pelkoa siitä, ettei homoseksuaalina ole mahdollisuuksia isyyteen. Hän kertoo kipeistä tunteista ja kokemuksista, joita perheen kaipaaminen ja hänen elämänsä tapahtumat ennen isäksi tuloa olivat hänelle tuottaneet. Isyys oli ollut hänen haaveenaan läpi elämän. Hän kertoo, miten hänellä on aina ollut isoja koiria, jotka ennen lapsen saamista olivat hänelle olleet perhe. Lapsettomuus oli kyseiselle isälle kipeä asia. Hän kertoi kokeneensa masennusta ja alkoholiongelmia ja halunneensa

löytää tien ulos pahasta olost. Hän kertoi pysähtyneensä miettimään, mitä hän oikeasti haluaa elämältään.

Niin mulla oli tai siis oikeestaan aina ollut ihan pikku pojasta, ku mä huomasin että oon homppeli tai muuten, niin kärsin silloin hirveän niinku suuren, niin Ja totta kai niinku oli vaikea tulla kaapista ulos, mutta varmaan suurin oli se, että petyin että eikö minusta voi koskaan tulla isää. Ja sitten tota oli oikeestaan läpi mun elämäni niinku semmoinen haave, että olisin halunnut tulla isäksi ja haluaisin kyllä isäksi ja semmoinen nyt viimeiset viisi vuotta ennen (lapsen) syntymää tai vähän niinku pidempään, niin mä erosin mun ex-puolisosta. Ja sitten tavallaan mulla on niitä isoja koiria ollut aina, että ne on tuonut minulle tavallaan sen perheen ne koirat. Mä oon aika perhekeskeinen ihminen. Ja varmaan vähän masennustaki ja semmoista ja kun mä erosin mun ex-puolisostani, niin mä ajattelin että jossain vaiheessa ku olin aika masentuneenakin ja silleen joinkin aika paljon, niin mä sitten ajattelin jossain vaiheessa, että mä haluan tien ulos tästä ja jollain tavalla ja että mitä mä haluan elämältäni ja vähän pysähdyin. (Haastateltava 6)

Edellisessä lainauksessa sateenkaari-isä kertoo tulkintani mukaan sisäisestä ristiriita, jota juuri sateenkaarimiehet joutuvat työstämään perheellistymiseen liittyen. Oman sateenkaari-identiteetin käsittelyyn on liittynyt pelkoa ja kipua siitä, joutuuko hylätä omat perhehaaveensa voidakseen olla avoimesti oma itsensä. Perhe näyttäytyy tulkintani mukaan perustavana arvona ja haaveena kyseiselle sateenkaari-isälle. Pelko siitä, että perhe ei ole sateenkaarimiehelle mahdollista saavuttaa, oli ennen isäksi tuloa varjostanut kyseisen isän elämää.

Sijaisvanhempana toimiva sateenkaari-isä kertoo alla olevassa lainauksessa vanhemmaksi tulostaan. Hän kertoo heidän sosiaalityöntekijänsä tehneen töitä heidän puolestaan ennakkoluulojen voittamiseksi. Näiden ennakkoluulojen mukaan lapsi tarvitsee äidin, eikä miespari olisi sopiva lapsen vanhemmiksi. Haastattelemani isä toteaa, että sukupuolisidonnaiset asenteet eivät saisi vaikuttaa päätöksiin siitä, kuka voi toimia sijaisvanhempana.

No joskus olen kuullut, että on sanottu kun on meitä meitä tuota. Pohdittu mahdollisiksi vanhemmiksi joillekin, niin on saattanut joku työntekijä mieltä että no ei kyllä tämä lapsi tarvitsee äidin, mutta että sitten siinä kohtaa työntekijä sano ei että tämä lapsi tarvitsee vaan niinku vanhemman. Että sitä sukupuolta ei ole siinä niin korostettu, et tarvitsee välttämättä olla se äiti siinä kuvioissa mukana. Mutta että on sitten kuultu, että tämä meidän sosiaalityöntekijä on niinku meitä tarjonnut joskus sillan alkuvaiheessa. Joille jonkun lapsen asioihin niin sitten on sanottu tai niinku se on kaatunut sitten siinä kohtaa kun on todettu että onkin kaksi samaa sukupuolta olevat vanhemmat, niin että se on siinä kohtaa ollut sitten vain liikaa lapsen asioista vastaavalle sossulle. Mutta se on sitten kun kentällä on

niin paljon toimijoita, niin. Myös niitä asenteita löytyy sitten moneen lähtöön ja se ikävä kyllä vaikuttaa niinku myös näihin päätöksiin, vaikka ei saisi vaikuttaa. (Haastateltava 2)

Tämä lainaus kertoo tulkintani sukupuolisidonnaisista asenteista ja käsityksistä, joita hoivaan liittyy sosiaalityöntekijöiden parissa. Kyky hoivaan näyttäytyy sukupuoleen sidonnaisena ja äiti aina ensisijaisena ja tärkeimpänä vanhempana lapselle. Tässä lainauksessa tulevat esille syrjivät asenteet, joita sateenkaari-isät kokevat yhteiskunnallisella tasolla, sekä se, millaisia haasteita vanhemmaksi tulon tiellä voi olla. Sukupuolirooleihin liittyvät odotukset on institutionalisoitu sosiaalityössä.

Alla olevassa lainauksessa sijaisperheen vanhempi kertoo ennakkoluuloista, joita sosiaalityöntekijöillä on ollut sateenkaarivanhempia kohtaan. Sosiaalityöntekijöiden on kyseisen isän mukaan pitänyt tehdä töitä osoittaakseen, että myös heidän perheessään eletään "normaalisti". Kyseinen isä on ollut tyytyväinen siihen, että jotkut sosiaalityöntekijät ovat olleet valmiita "huutamaan" heidän puolestaan kentällä ja taistelemaan näin syrjiviä asenteita ja käytäntöjä vastaan.

No kyllä siellä tuota kun meillä on niinku sijaisvanhemmille on sitte aina se oma sosiaalityöntekijä joka on siinä valmennuksessa mukana niin mä oon ymmärtänyt, että he on saanut kuitenkin myöskin tuolla kentällä aika paljon puhua meidän puolesta, että on niinku näiden lasten sosiaalityöntekijöille on tullut se. Kuva että niinku. Hei meilläkin eletään ihan normaalisti että. Niin se on ehkä semmoinen jännä, jännä ilmiö mikä on tullut esille ja. Ja se on ollut kiva huomata, että niinku. Työntekijät on ollut valmiita siihen, että niinku. Huutaa meidän puolesta tuolla. Kentällä ja että se oli tosi hieno se hanke missä oltiin mukana, että se on tehnyt. Isoa duunia ihan tuolla tuota päättäjien tasolla myöskin. (Haastateltava 2)

Se, että sosiaalityöntekijöiden on sateenkaari-isien puolesta puhuttava ja todisteltava, että myös miesparin perheessä eletään normaalisti, kertoo tulkintani stereotyyppisistä ennakkoluuloista ja asenteista, joita pareihin ja perheisiin voidaan liittää heidän seksuaali-identiteettinsä vuoksi, ikään kuin elämä kahden miehen perheessä olisi jotenkin epänormaalia. Kahden miehen perhe kasvuympäristönä lapselle kyseenalaistetaan lähtökohtaisesti.

5.3.4 Ympäristöstä saatu palaute

Alla olevassa lainauksessa puhuva isä toimii kumppanuusvanhempana biologiselle lapselleen yhdessä parhaan ystävänsä kanssa ja asuu kahdessa maassa. Hän itse kokee saaneensa järjestettyä elämänsä ja perheikäytäntönsä sopivaksi itselleen.

Koska se poikkeaa normista, kertoo hän kohtaavansa usein kyseenalaistusta ja saavansa ikäviä tunteita aiheuttavia kommentteja yhteisössään. Haastatteleman isä täsmensi ajatuksiaan haastattelun jälkeen minulle lähettämällään viestillä. Samalla hän kuvaili asioita, joita hän omassa perhekäytännössään arvostaa ja pitää tärkeänä. Haastatteleman isä kertoo laajemman perheen käsityksestä, jossa lapsen kasvatukseen osallistuvat muutkin kuin biologiset vanhemmat.

Se on mulla itserakennetun kumppanuusvanhemmuuden kantava ajatus ja auttaa kun tulee kyseenalaisia kommentteja (esimerkiksi viime viikolla yhdeltä kaverilta - että olen "isä mutta en oikea vanhempi", viitaten että jos en asu aina lapsen kanssa.) Tuntuu että joitain ihmisiä ärsyttää se, että on itse onnistunut järjestämään paketin, jossa olen jotenkin blokannut tiettyjä kompromissipiirteitä, jotka ehkä vaivaavat joitain heteronormatiivisia ydinperhemalleja sen suhteen, että mennään tiettyyn laatikkoon ja pysytään siellä. En halua luopua omista osista itseäni nyt kun olen vanhempi, ja meidän tapamme hankkia lapsi mahdollistaa sen – eli elämättömän elämän minimoinnin. Ainakin minulle, kaikki perheet lienevät erilaisia. Ideaalimaailmassa lapsia kasvatetaan yhteistyössä. (Haastateltava 3)

Tulkitsen, että kyseinen sateenkaari-isä kokee sisäistä ristiriitaa, joka on seurausta ympäristöstä saadusta palautteesta, jossa hänen vanhemmuuttaan kyseenalaistetaan. Kyseinen isä kokee, että parisuhteen ulkopuolella tehty perhe ja kumppanuusvanhemmuus herättävät kummastusta ja hänen kokemuksensa mukaan ärsytystä muissa.

Kysyin alla olevassa lainauksessa puhuvalta sateenkaari-isältä, millaisia positiivisia erityispiirteitä ja vahvuuksia sateenkaari-isytyteen hänen mielestään liittyy. Hän kertoo, ettei ajattele sateenkaari-isytyteen liittyvän erityispiirteitä, vaan että heidän perheensä on osoittanut, että he ovat tavallinen perhe.

En mä ehkä noin ajattele vaan niinku päinvastoin että. Niinku, me on osoitettu se, että. Ja me ollaankin ihan tavallinen perhe tai ehkä mä ajattelen niin. (Haastateltava 4)

Tulkitsen yllä olevasta lainauksesta, että sateenkaarivanhemmuuteen liittyvä sisäänkirjoitettu vaatimus osoittaa kelvollisuutensa vanhempana. Sateenkaariperheessä koetaan tulkintani mukaan jonkinasteista painetta todistaa, että he ovat tavallinen perhe. Sateenkaariperhe ei edes vahvuuksillaan halua nousta esiin tavallisuudesta poikkeavana. Tulkitsen, että tässä on kyse paineesta mukautua heteronormatiiviseen perhekäsitykseen. Tämä on hyvin ymmärrettävää, sillä vanhemmuuden saavuttamista ja sijaisvanhempana toimimista on edeltänyt stereotyyppinen ja ennakkoluuloinen asenne sateenkaariperhettä kohtaan. Perheenä

ei haluta erottua edes positiivisessa mielessä, jotta saavutettuja perheellistymismahdollisuuksia ei vaaranneta.

Seuraavassa lainauksessa haastattelemani sateenkaari-isä kuvaa sitä, miten sateenkaarevuus ja isyys ovat toisistaan erottamattomia osia hänen elämässään, vaikka ulkoisesti hänen perheensä “menisi läpi” heteronormatiivisesta ydinperheestä. Hänen saamansa palautteen mukaan hänen seksuaalisuutensa on yksityinen asia, joka ei liity vanhemmuuteen mitenkään. Tällaisen palautteen kyseinen sateenkaari-isä koki itseään ja omaa identiteettiään rajoittavaksi. Tähän ristiriitaan liittyy voimakasta tunnetta, sillä hänen kertomansa mukaan koettu ristiriita “kummittelee” arkisen elämän taustalla.

Niinhän sitä totta kai ihmiset niin kuin ja isovanhemmat ehkä ehkä perustellustikin ajattelevat, että että se onkin tavallaan niinku mun yksityinen asia ja että sehän nyt ei liity tähän vanhemmuuteen mitenkään että. Että että tota. Mut mut et siinä on on ehkä vähän sitten sellainen. Vähän sitten semmoinen niinku eetos helposti tulee, että tavallaan että että. Mua mua tavallaan niinku työnnetään kaappiin. Kaappiin ja ja olemaan niinku kiltisti kiltisti tuota jonkun tietynlainen isä. Mikä mikä on on niin kun sitten sellainen sellainen tota. Sitten siellä on kielteinen asia, joka joka siellä, niin kuin myös sitten sellaisen kuvan vanhemmuuden yläpuolella jossain jossain leijuu, vaikka se tavallaan onkin niinku. Tosi tosi kaukana siitä siitä, niinku arkisesta arkisesta tuota. Elämästä sen sen lapsen kanssa niin niin niin kyllähän se niinku jollain lailla siellä siellä on niinku kummittelee sitten, että koska ei sitä ei sitä kuitenkaan. Ihminen pystyisi sillä lailla niinku täysin lokeroimaan näitä näitä rooleja, että että tietysti niinku lapsi kuvittelee, että vanhempi on vanhempi ja jos ajattelee omia vanhempia niin niin. Heidät näkee niin kun vanhempina, mutta että kuitenkin aikuiset ihmiset on myös myös oikeasti aikuisia ihmisiä, joilla niinku joku oma oma niin kuin lapsesta irrallinen elämä joka. Joka tota. Sitten kuitenkin jollain lailla myös niin kun niinku liittyy, liittyy siihen vanhemmuuteen. (Haastateltava 5)

Yllä olevasta lainauksesta on tulkittavissa tarve sille, että saa olla autenttisesti oma itsensä lähipiirissään myös vanhemmaksi tultuaan. Tulkitsen, että isyys yhdistyy edelleen lähinnä heteroseksuaalisuuteen, minkä vuoksi sateenkaari-isä voi kokea, että hänet nähdään väärin, mikäli hän ei saa avoimesti ilmaista seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiään. Tämä ristiriitaa varjostaa vanhemmuutta ja oman identiteetin ilmaisun kieltäminen ja tukahduttaminen tuottaa tulkintani mukaan affektiivista eriarvoisuutta.

Alla olevassa lainauksessa haastattelemani transsukupuolinen isä kertoo lähiympäristön asenteen häntä kohtaan johtaneen käytännössä omalta vanhemmalta saadun lastenhoitoavun ja tuen menettämiseen. Hänen äitinsä ei hyväksynyt hänen

transitioitumisprosessiaan, mikä johti lopulta heidän väliensä katkeamiseen ja sitä kautta tukiverkoston kaventumiseen. Kyseinen isä kertoo kuitenkin hänen lapsillaan olevan "varamummeja", jotka ovat joissain määrin mukana lasten elämässä.

Mut se mikä myöskin voi olla että vaikuttaa on et äitini ei aikanaan hyväksynyt mun prosessia, niin häneen mulla on palanu silloin kauaa aikaa sitten jo niinku välit. Joskus 2006, et et ei sit olla soiteltu eikä lauleltu sen koommin. Et tavallaan et se nyt vaikuttaa että meillä ei oo sellasta tukiverkostoa ehkä siin kohtaa, mutta mutta. Hän ei muutenkaan oo kauheen helppo ihminen et tavallaan et ei se tukiverkosto varmaan, tai että se tulee semmoseen hintaan et se ei oo sen arvosta. Sanotaan näin, et et.. Joka tapauksessa se kuluttais, mut sit varmaan toisella tapaa et se olis varmaan sellasta suurta martyrismia, et miten hän taas teki jotain lapsille "voi kiitos" (naurahtaa) et et olis kaivannu sitä kautta itse ihailua, et tän tyyppinen ihminen. Mutta mutta, no se vaikuttaa tosiaan vähän. Mut sit meillä on hyviä varamummeja, et ei nyt ehkä ihan lastenhoitomielessä, mut semmosessa niinku että me käydään vaikka virpomassa ja tän tyyppisiä että tavataan sitte tällasia varamummoja. (Haastateltava 7)

Tästä lainauksesta on tulkittavissa itsevalittujen perheiden merkitys sateenkaari-isien vanhemmuudessa, kun sukupuoli vähemmistöön kuuluminen on johtanut välien katkeamiseen biologisen äidin kanssa.

5.3.5 Palvelujärjestelmän puutteet

Alla olevassa lainauksessa haastattelemani isä kertoo, että hän ei ole tyytyväinen siihen, että hänellä ei ollut oikeutta isyysvapaaseen. Kyseessä on kumppanuusvanhemmuusperhe, jossa isä asuu eri taloudessa synnyttävän äidin kanssa. Äidin puoliso on perheensisäisellä adoptiolla adoptoinut lapsen, eikä isällä ole ollut oikeutta isyysvapaaseen. Tästä syystä isän tutustuminen lapseen ja suhteen muodostaminen tämän kanssa heti hänen elämänsä alussa ei ole mahdollista toivotulla tavalla.

No yhteiskunnassa on tietenkin sitten tiettyjä asioita jotka ei ole mun mielestä niinku hyvin eli törmää ihan semmoisissa niinkuin arkisissa asioissa niinku. Mikä niinku vois olla paremmin nyt esimerkiksi, kun poika on syntymässä niin. Niin en ole. En ole tyytyväinen siihen, että en, ei mulla niinku ole oikeutta mihinkään isyyslomaan esimerkiksi, että mä vois in muodostaa heti heti siinä niinku sitä suhdetta lapseen. Tottakai. No siis no esimerkiksi tyttären syntymän kerran Sielläkin esimies ja antaa kyllä niinku vapaapäivä päivän siihen, että niinku et saa olla sitten niinku siellä tutustumassa uuteen tulokkaaseen ja muuta niinku eihän niinku työnantaja ei ole velvoitettu millään lailla tälleen niinku tekemään. Koska tuota

laki on on mikä on. Eli tota isyysvapaa kuuluu, vaan jos sitten asuu, asuu synnyttävän äidin kanssa. Samassa asunnossa tai asuu samassa taloudessa. (Haastateltava 1)

Yllä olevasta lainauksesta on tulkittavissa, miten kykenemättömyys huomioida monimuotoisia perheitä vanhempainvapaajärjestelyissä tukee epätasa-arvoisten hoivajärjestelyiden muotoutumista sateenkaariperheissä. Aika ja mahdollisuudet tutustua lapseen jakautuvat eriarvoisesti vanhemmuusyksiköiden välillä.

Myös muita palvelujärjestelmän puutteita oli tullut haastattelemani isällä vastaan. Alla olevassa lainauksessa sateenkaari-isä kertoo ongelmista, jotka liittyvät lainsäädäntöön ja veropalveluihin. Ongelmat johtuvat siitä, että perhe- ja vanhemmuusjärjestelyt eivät noudata palvelujärjestelmän tukemia normeja. Kyseinen isä kertoo esimerkiksi joutuneensa maksamaan lisähintaa siitä, että veropalveluista osataan kertoa, kohdellaanko hänen lastansa verotuksessa samalla tavalla kuin heteronormatiivisessa perheessä lasta kohdellaan. Haastattelemani isä toivoo, että yhteiskunnan palvelujärjestelmissä tunnistettaisiin tulevaisuudessa paremmin erilaiset perhemuodot. Hän kokee, ettei saa tukea yhteiskunnalta vanhemmuudelleen:

Kuten mä tossa varmaan avauduin aiemmin kyllä niinku sitten se. Tavallaan se yhteiskunnan. Tavallaan olla niinku kaikkien sellaisten perusnormien ulkopuolelta. Mitä on niinku laissa ei huomioida ja verottaja ei huomioi. Joo tämmöstä niitä tavallaan se välillä kiehauttaa yli että tuota että miten voi olla että vielä. Kaksytkakskytluvulla niinku näin on. Että ei osata niinku huomioida, että on on malleja erilaisia ja. Joo. Just just niinku että. Verottaja ei osaa ilman lisähintaa sanoa, että olenko minä lapselleni vanhempi vai ei tai onko mun lapsi kohdellaanko häntä mun lapsena vai eikö häntä kohdella mun lapsena? Se on kuitenkin. Absurdia välillä omasta mielestä. Että tukea tulee läheltä. Ei hirveästi yhteiskunnan puolelta ja siis ei sekään ei niinku ne ei vaatisi mitä sillä niinku. Tukea, tukea ja se vaatisi vaan niinku sanamuotoja. Ei se niinku mikään rahallinen panostus, vaan ihan siis pelkästään niinku että saadaan niinku lakiasiat kuntoon. Sateenkaari-isien näkökulman kannalta se ei se tuo mitään lisäkustannuksia. (Haastateltava 1)

Edellä olevasta lainauksesta on tulkittavissa normien vaikutus lainsäädäntöön ja yhteiskunnan palveluihin. Heteronormatiivisen mallin ulkopuolella tehty perhe ja vanhemmuus eivät saa tukea yhteiskunnassa, sillä palvelut ja etuudet vastaavat lähinnä heteronormatiivisten perheiden tarpeisiin. Lainauksesta on tulkittavissa turhautuminen siihen, että lainsäädäntö ja palvelut tulisi päivittää vastaamaan myös monimuotoisten perheiden tarpeisiin. Ongelmia palvelujärjestelmässä tuottaa tulkintani mukaan sen rajallisuus tunnistaa erilaisia perhemuotoja ja erilaista

vanhemmuutta, kuten kumppanuusvanhemmuutta, jossa isä ei juridisesti ole lapsen vanhempi, vaikka onkin tunnustanut lapsen isyyden.

Erityisen vaikeaksi vanhemmuuteen liittyvien yhteiskunnallisten palveluiden käyttämisen koki haastatteleman isä, joka asuu kahdessa maassa. Alla olevassa lainauksessa hän kertoo ongelmista palvelujärjestelmän käyttämisessä. Haastatteleman isä koki ajoittain hyvin raskaaksi yrittää ottaa selvää palveluista ja käytännöistä.

Et se niinku et se mun tarina ei niin kuin se oli niinku liian et se oli niinku liian kryptinen tälle henkilölle joka oli edustamassa jonka työ on niin kuin ikään kuin vastata puhelimeen ja vastata kysymyksiin asioista liittyen niin kuin. Tällaisiin asioihin ja mä ymmärrän, ettei välttämättä niinku suoraan sitten jotenkin kukaan pysty vastaamaan kaikkeen niinku missään virastossa tai muuta niinku että onhan muutenkin ihmisillä erilaisia elämäntilanteita, jotka on niinku monimutkaisia ja näin mutta kun se lähtökohta on niinku se et sun vanhemmuutta määrittää monimutkaisuus viranomaisten silmissä niin siinä tulee semmoinen olo, että, että. Että pitää selvittää kaikki niinku itse.

Ongelmat palvelujärjestelmän käyttämisessä liittyvät tulkintani mukaan siihen, ettei kumppanuusvanhemmuus perhemuotona ole palvelujärjestelmän piirissä riittävän hyvin tunnettu perhemuoto, johon osattaisiin antaa palveluohjausta. Tästä on tulkittavissa, että tarve monimuotoisten perheiden palveluille ja palveluohjaukselle on suuri.

5.4 YHTEENVETO ANALYYSIN TULOKSISTA

Affektiivinen eriarvoisuus yksilön tasolla

Yksilön tasolla affektiivinen eriarvoisuus ilmenee sateenkaari-isydessä vähemmistöstressin kokemuksina, näkymättömyyden tunteena, itsensä selittämisenä ja oman elämän jäsentelynä, sekä syrjinnän pelkona. Yleisesti ottaen voisi sanoa, että affektiivinen eriarvoisuus ilmenee yksilön tasolla ylimääräisenä tunnetyönä, joka on seurausta vähemmistöön kuulumisesta ja siihen liittyvästä historiallisesta painolastista. Sateenkaari-isät kokevat asemansa yksinäiseksi ja kaipaavat vertaistukea ja representaatioita vastaavanlaisissa perhekäytännöissä toimivista sateenkaari-isistä oman positiivisen ja eheän isän identiteetin muodostamiseksi. Isän identiteetin sekä perheen identiteetin muodostaminen vaatii paljon jäsentelyä ja myös syyllisyyden ja ikävän tunteiden käsittelyä. Syyllisyyden tunteet ovat seurausta ainakin

osittain lähiyhteisön suhtautumisesta ja palautteesta. Toiveet ja todellisuus lapsen kanssa vietetyn ajan määrästä eivät aina kohtaa, mikä aiheuttaa vaikeaa ikävän tunnetta ja tasapainottelua omien tarpeiden ja sovun säilyttämisen välillä toisen vanhemmuusyksikön kanssa. Tämä on myös Moringin (2013) tutkimuksen mukaan sateenkaariperheissä koettu haaste. Sateenkaari-isäksi identifioituminen herättää ajoittain huonommuuden tunnetta ja tarvetta todistaa olevansa aivan tavallinen perhe. Tavallisuuteen vetoaminen on sateenkaariperhepuheissa tuttua aiemmasta tutkimuksesta (Aarnio ym. 2018).

Myös aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että sateenkaari-isät tekevät diskursiivista työtä ja kokevat pelkoa esimerkiksi siitä, miten vähemmistöasema vaikuttaa heidän lapsiinsa (Baker & Michael 2019; Peters 2018). Vertaistuen puute ja yksin jääminen ovat samoin tuttuja ilmiöitä aiemmasta tutkimuksesta (Giesler 2012). On huomionarvoista, että sateenkaari-isien kokemukset eivät monelta osin ole tutkimuksen mukaan muuttuneet aiempaan tutkimukseen verraten. Vaikka sateenkaari-isyys ja monimuotoiset perhekäytännöt antavat vapautta tehdä vanhemmuutta itselle parhaaksi katsomallaan tavalla (Benson ym. 2008), tuottaa se ajoittain myös kokemuksen yksin jäämisestä ja näkymättömyydestä.

Affektiivinen eriarvoisuus yhteisön tasolla

Yhteisön tasolla sateenkaari-isät kokevat affektiivista eriarvoisuutta siten, että he kohtaavat ennakkoluuloisia ja syrjiviä asenteita ja saavat vanhemmuuteensa liittyen palautetta. Palaute aiheuttaa heissä vaikeita tunteita ja tuottaa eriarvoisuuden ja huonommuuden kokemuksia. Yhteisön tasolla eriarvoisuutta tuotti sateenkaari-isän kertoman mukaan se, että hän on oman sateenkaari-identiteettinsä vuoksi menettänyt välinsä suhteessa äitiinsä. Tämän vuoksi hän jää esimerkiksi paitsi lastenhoitoavusta ja tuesta, jota hänen äitinsä isovanhempansa voisi toisenlaisessa tilanteessa kyetä antamaan. Stigmat ja ennakkoluulot sateenkaari-isiä kohtaan ovat myös aiemmassa tutkimuksessa esiintyneitä ilmiöitä (Peters 2018).

Yhteisötasolla sateenkaari-isät kaipasivat nykyistä enemmän vertaistukea. Yksi kynnys vertaistoimintaan osallistumisessa on tutkimuksen mukaan se, että sateenkaari-isällä on epäily siitä, onko vertaistoiminnassa muita, joiden perheikäytäntö ja elämäntilanne vastaisi riittävän tarkasti omaa tilannetta. Myös

ulkomainen tutkimus on tuottanut vastaavanlaisia tuloksia, joiden mukaan samaistumispuuttaminen voi etäännyttää sateenkaari-isiä muista (Giesler 2012). Sateenkaari-iseksi tullaan ja isyyttä tehdään erilaisissa perheikäytännöissä, joiden erityispiirteet voivat olla muille vaikeita ymmärtää tai samaistua. Tällöin saatavilla oleva vertaistuki ei välttämättä vastaa tarvetta. Yksin jääminen ja kannustuksen ja opastuksen puute tuottavat sateenkaari-isille affektiivista eriarvoisuutta.

Lähiyhteisöltä kaivataan tutkimukseni mukaan avointa ja kannustavaa suhtautumista erilaisiin perheikäytäntöihin. Sateenkaari-isä voi kokea, että hän ei saa vapaasti ilmaista omaa identiteettiään, mikäli hänen lähiyhteisönsä ei ole valmis kuulemaan ja olemaan avoin isän sateenkaari-identiteettiä kohtaan. Lähiyhteisön torjuva asenne sateenkaari-isän identiteetin ilmaisua kohtaan herättää ristiriitaa ja turhautumista. Lähiyhteisö voi parhaimmillaan olla osana lapsen hoivaverkostoa muodostaen laajennettua tai itse valittua perhettä, jossa sukulaisuus ei perustu ainoastaan biologiaan.

Sateenkaari-isät kaipaavat turvallista ympäristöä, jossa voi olla perheenä julkisessa ympäristössä siinä missä heteronormatiivinenkin perhe. Sateenkaari-isät haluavat lähiyhteisössään tulla nähdyksi omana itsenään, mutta samalla he kokevat vähemmistöstressiä ja pelkäävät aiheuttavansa muissa esimerkiksi inhon tunnetta, mikäli he osoittaisivat hellyyttä puolisoaan kohtaan julkisella paikalla. Carrollin (2018) mukaan sateenkaariperhe tekee näkymättömästä ilmiöstä näkyvää heidän viettäessään aikaa julkisella paikalla. Tutkimukseni osoittaa, että julkisella paikalla perheenä olemiseen liittyy pelkoa ja vähemmistöstressiä, mikä saa sateenkaari-isät välttämään esimerkiksi julkisia hellyydenosoituksia. On hyvä huomata, että oman perheen identiteetin ilmentämiseen liittyy ahdistusta, mikä voi johtaa vetäytymiseen. Katseen alla oleminen voi tuntua sateenkaari-ististä ahdistavalta. Tämä rajoittaa heidän yhteiskunnallista osallistumistaan ja tuottaa näin affektiivista eriarvoisuutta.

Affektiivinen eriarvoisuus yhteiskunnan tasolla

Yhteiskunnan tasolla haastatteleman sateenkaari-isät ovat kokeneet syrjiviä käytäntöjä ja asenteita sekä puutteita palvelujärjestelmässä. Syrjiviä käytäntöjä ja asenteita on tutkimukseni mukaan kohdattu esimerkiksi sijaisperheeksi ryhdyttäessä

sekä adoptioprosessia harkittaessa. Vastaavia tuloksia ei esiintynyt sateenkaari-isyyteen liittyvässä aiemmassa tutkimuksessa, johon tutustuin. Adoptio- tai sijaisperheprosessiin ryhtyminen voi syrjinnän pelon tai huonojen kokemusten vuoksi sateenkaari-isillä jäädä. Tämä heikentää sateenkaari-isien perheellistymismahdollisuuksia ja tuottaa siten affektiivista eriarvoisuutta.

Tutkimukseni mukaan keskeinen etuusjärjestelmän puute on, että oikeutta isyysvapaan pitämiseen ei ole ollut tilanteessa, jossa haastattelemani isä asuu eri taloudessa kuin lapsen synnyttänyt äiti. Synnyttäneen äidin puoliso on adoption myötä lapsen toinen juridinen vanhempi synnyttäneen äidin lisäksi. Tämän myötä lapsen isä ei ole juridinen vanhempi, eikä siksi ole ollut oikeutettu isyysvapaan pitämiseen. Yksi tästä johdettava poliittisen keskustelun aihe on juridisten vanhempien määrän lisäämisen mahdollisuus esimerkiksi juuri kumppanuusvanhemmuusperheessä ja monimuotoisissa perheissä ylipäätään. Miten voitaisiin ylipäätään ottaa aiempaa paremmin huomioon moninaistuvat perheet ja niiden perhekäytännöt etuuksissa ja palveluissa?

Haastattelemini sateenkaari-isien kokemuksen mukaan viranomaiset esimerkiksi veropalveluissa ovat olleet erilaisissa yhteyksissä neuvottomia ja kykenemättömiä auttamaan siksi, että monimuotoisia perheikäytäntöjä ei tunneta eikä sen myötä tueta institutionaalisella tasolla. Institutionaalisen tuen ja palveluiden puute tuottaa eriarvoisuutta ja jopa kokemuksen siitä, että *“oma elämä on tuomittu monimutkaiseksi yhteiskunnan silmissä”* (Haastateltava 3). Tämä voimakas ilmaisu korostaa institutionaalisen tuen merkitystä vanhemmuudelle.

6 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa selvitin, miten affektiivinen eriarvoisuus ilmenee sateenkaari-isyydessä. Seuraavassa luvussa suhteutan tutkimukseni tuloksia aiempaan tutkimukseen. Kuviossa 1 esittelen tulosteni pohjalta muodostamani päättelykehän sateenkaari-isien kokeman affektiivisen eriarvoisuuden toisintumisesta yhteiskunnassa.

Sateenkaari-isyyden representaatioiden puute ilmenee sekä yhteisön että yhteiskunnan tasolla ja tuottaa affektiivista eriarvoisuutta yksilöille. Näkymättömyyden kokemus ja ilmiön näkymättömyys estää ilmiön politisoitumista ja siirtymistä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tällä tavalla affektiivinen eriarvoisuus on sidoksissa yhteiskunnallisissa rakenteissa. Tutkimukseni tuo esille pinnan alle jääviä valtasuhteiden verkostoja affektiivisissa kohtaamisissa, jotka liittyvät sateenkaarimiesten vanhemmuuteen. Nämä valtasuhteet muokkaavat jokapäiväistä elämää ja läheisiä ihmissuhteita sateenkaari-isien elämässä. Tämä on Kolehmainen ja Juvosen (2018, 5) mukaan affektien tutkimuksen tuoma mahdollisuus. Empiiriset tutkimukset affektiivisista kohtaamisista voivat heidän mukaansa tuottaa tietoa siitä, miten eriarvoisuudet välittyvät affektiivisesti. Tutkimukseni osoittaa tapoja, joilla haastattelemani sateenkaari-isät kokevat affektiivista eriarvoisuutta.

Affektiivisen eriarvoisuuden ulottuvuuksien taustalla on tulkintani mukaan historiallinen painolasti, joka liittyy seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Painolasti on peräisin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen patologisoinnista (McCann & Monaghan 2021, 36) sekä kriminalisoinnista (Seta 2022). Historiallinen painolasti vaikuttaa edelleen sekä ulkoapäin tulevana ennakkoluuloina ja syrjintänä että sisäistettyinä käsityksinä omasta itsestä. Syrjintä ja koettu vähemmistöstressi eristävät sateenkaari-isiä vertaistuen piiristä ja yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta. Vähemmistöstressi johtuu Jaskarin ja Keski-Rahkosen (2021) mukaan melko muuttumattomista sosiaalisista ja rakenteellisista olosuhteista, joiden keskeisenä piirteenä on yhteiskunnan cissukupuolisuuden ja heteroseksuaalisuuden vahva yhteiskunnallinen normi.

Heteronormatiivinen perhekäsitys on niin vaikuttava, että sateenkaari-isät kokevat joutuvansa todistelemaan kelvollisuuttaan ja kykyjään vanhempana. Ylpeyttä ja vahvuuksia omasta vanhemmuudesta ja sen erityisyydestä voi olla vaikea nimetä. Tässä voi tulkintani mukaan olla taustalla pelkoa siitä, että kun sateenkaarimiehillä on jonkinlaiset mahdollisuudet perheellistyä, ei tätä saavutettua mahdollisuutta haluta menettää. Tämän vuoksi halutaan ennen kaikkea sulautua ja mukailla heteronormatiivista perhemallia. Kuitenkin käsitys perhekäytännöistä muuttuu Sevonin ja Huttusen (2004, 135) mukaan ajassa ja paikassa ja niin myös haastattelemani sateenkaari-isä puhuu itse rakentamastaan

kumppanuusvanhemmuudesta, eli myös perhekäytäntöjen laajentamista tehdään sateenkaariperheissä.

Tutkimukseni tulokset vahvistavat kansainvälisen tutkimuksen tuottamia tuloksia siitä, miten sateenkaari-isät kokevat itsensä näkymättömäksi yhteiskunnassa ja kokevat, että heillä ei ole juuri ollenkaan representaatioita tai samaistumispintaa (Peters 2018). Tutkimukseni vahvisti Gieslerin (2012) tutkimuksen tuloksia, joiden mukaan perheellinen sateenkaarimies kokee myös omassa sateenkaariyhteisössään erilaisuutta: erilaisuuden kokemus ja samaistumispinnan puute ilmenee siis sekä heteronormatiivisessa yhteiskunnassa että sateenkaariyhteisössä. Sateenkaari-isä voi näin ollen tuntea olevansa erilainen sekä perheellisten miesten joukossa että sateenkaari miesten joukossa. Tämä johtaa tutkimukseni mukaan yksinäisyyden kokemukseen ja vertaistoiminnasta pois jättäytymiseen.

Petersin (2018) tutkimuksen mukaan sateenkaarimiehet kohtaavat ennakkoluuloja ja stereotyyppioita liittyen vanhemmuuteensa. Minun tutkimukseni vahvisti tätä kuvaa: sateenkaari miesten vanhemmuutta kumppanuusvanhempana saatettiin kyseenalaistaa ja pitää vaillinaisena ja "ei oikeana" vanhemmuutena. Läheisiltä saatu palaute ja ihmettely vanhemmuuden käytännöistä tuotti haastattelemalleni sateenkaarivanhemmalle tunnettyötä: hän joutui jäsenellä ja perustella omaa vanhemmuuttaan itselleen sopivimmaksi tavaksi tehdä perhettä ja vanhemmuutta. Hän kertoi tekevänsä runsaasti töitä oman perhetilanteensa jäsentämiseksi sekä omassa mielessään että ulospäin lähiyhteisölleen, mutta myös instituutioissa selvittäessään esimerkiksi mahdollisuuksiaan isyysvapaan käyttöön. Hänen kertomansa mukaan tämä diskursiivinen työ on lähes päivittäistä. Bakerin ja Michaelin (2019) mukaan heteronormatiivisesta mallista poikkeava perhe tekeekin enemmän töitä perheensä identiteetin käsittelemiseksi ja määrittelemiseksi kuin heteronormatiivisen mallin mukainen perhe. He kutsuvat tätä diskursiiviseksi työksi.

Perheen identiteetin käsittelyn ja määrittelyn ohella perhe tekee eli performoi Bakerin ja Michaelin (2019) mukaan perheen identiteettiä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tämä diskursiivinen työ nousi tutkimushaastatteluissa esille vahvasti. Erityisesti diskursiivinen työ nousi esille biseksuaalisen sateenkaari-isän haastattelupuheessa. Hän asuu lapsensa ja lapsen äidin kanssa, mutta kokee hyvin tärkeäksi oman identiteettinsä määrittelyn ja ilmentämisen ympäristössään

esimerkiksi bi pride-lipun esillä pitämisenä kotona, sekä olemalla avoin lähiympäristölleen omasta seksuaali-identiteetistään. Hän kertoi tämän olevan ajoittain “pään hakkaamista seinään” sillä samaistumis pintaa ei ole ja koska he näyttäytyvät ulospäin helposti heteronormatiivisen mallin mukaiselta perheeltä. Se että sateenkaari-identiteetin jäsentäminen ja sen ilmentäminen tuntuu tältä, vahvistaa käsitystä sateenkaari-isien eriarvoisesta asemasta ja erityisestä tunnetyöstä, joka siihen liittyy. Kyseiselle sateenkaari-isälle on tärkeää, että hän pystyy olla avoin ja ilmentää omaa sateenkaari-identiteettiään siten, ettei se huku vanhemmuuteen, joka voi näyttäytyä ulospäin heteronormatiivisena. Tämä kuvastaa sitä, millä tavalla oma sateenkaari-identiteetti kytkeytyy vanhemmuuteen, vaikka perhekäytäntö ei heti ulospäin näyttäydy sateenkaariperheenä.

Sijaisperheen isä kertoi hänen kanssaan työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden tehneen paljon töitä sen eteen, että heidän vanhemmuutensa vakuuteltiin olevan lapselle hyvää ja riittävää ja että perheessä oleva “äidin puuttuminen” ei ole este heidän toimimiselleen vanhempina. Kysyessäni sijaisperheen vanhempina toimivalta sateenkaari-isältä millaisia vahvuuksia sateenkaariperheellä on, hän kertoi ajattelevansa ennemminkin niin, että he ovat todistaneet olevansa aivan “tavallinen perhe”, siinä missä muutkin perheet. Tämä kertoo tulkintani mukaan siitä, että sateenkaariperheiden voi olla vaikea tunnistaa ja lausua ääneen omia vahvuuksiaan ja että he kokevat joutuvansa osoittamaan olevansa hyvä perhe sateenkaarevuudesta huolimatta – ei juuri siksi että he ovat sateenkaariperhe.

Tavallisuuteen vetoaminen voi Aarnion, ynnä muiden (2018, 170) mukaan häivyttää sateenkaariperheen erityispiirteitä, eli erityisiä haasteita ja vahvuuksia, joita sateenkaariperheissä on. Tavallisuuteen vetoaminen voi osittain hidastaa tai estää positiivisen sateenkaari-isän identiteetin muodostumista ja ylläpitää sateenkaari-isyyden näkymättömyyttä yhteiskunnassa. Jämsän (2008, 27) mukaan sateenkaari-isät ovat ainakin aiemmin jättäytyneet sateenkaariperhetoiminnan ulkopuolelle tai heidän omiin ryhmiinsä. Tällä tavalla sateenkaari-isät voivat jäädä melko yksin tekemään tunnetyötä ja jäsentämään omaa vanhemmuuttaan ja elämäänsä ylipäätään.

Kumppanuusvanhemmuus ja lapsesta erillään olo herätti ristiriitaisia tunteita: ikävän kanssa eläminen ja sen kanssa selviäminen vaati töitä ja kumppanuusvanhempana toimiva sateenkaari-isä kertoi kuitenkin joutuvansa tinkimään ainakin toistaiseksi toiveistaan siinä, kuinka paljon hän haluaisi viettää aikaa yhdessä lapsensa kanssa. Hänen tapauksessaan valtasuhde, joka lapsen kanssa asuvilla lähivanhemmilla oli, toi ajoittain murhetta ja huolta siten, että lähivanhemmat halusivat esimerkiksi siirtää sovittua tapaamisajankohtaa myöhemmäksi. Heidän perhekäytännöissään haastattelemani isä kertoi tinkineensä paljonkin alkuperäisistä toiveistaan vanhemmuuden suhteen, mutta kertoi olevansa kuitenkin kiitollinen saadessaan olla isä, sillä “kaikki todennäköisyydet olivat sitä vastaan”. Toisaalta toinen kumppanuusvanhempana toimiva sateenkaari-isä kertoi kyenneensä kumppanuusvanhempana mahdollistamaan perhekäytännön, joka on juuri hänelle sopiva tapa elää. Kuormittavaksi hänen tilanteensa teki enemmänkin ympäriltä saatu palaute ja sen aiheuttamien tunteiden käsittely. Haastattelemani sateenkaari-isät iloitsivat ja kokivat ylpeyttä vanhemmuudestaan.

Carrollin (2018) mukaan sateenkaarimiehen perheet voivat vaikuttaa perhekäsityksen normatiivisuuteen mukautumalla siihen, vastustamalla sitä tai laajentamalla sitä. Kahdessa maassa asuva kumppanuusvanhempi-isä laajentaa perhekäsitystä haastattelupuheessaan: hän kertoo perheensä muodostavan hoivaverkoston, joka ei perustu ainoastaan sukulaisuuteen ja biologiseen vanhemmuuteen, vaan jossa lapsi saa hoivaa ja rakkautta laajemmalla verkostolta. Haastattelemani ydinperheenä asuva biseksuaalinen isä laajentaa perhekäsityksen normatiivisuutta olemalla ympäristölleen avoin omasta seksuaali-identiteetistään ja ilmentämällä sitä. Hän kertoi haluavansa näyttää, että “näinkin voi elää”. Perhekäsityksen laajentamisen myötä ehkä muutkin isät uskaltavat avoimesti tuoda esille omaa seksuaali-identiteettiään tai kokea ainakin, etteivät joudu salaamaan tai häpeämään sitä. Haastattelemani sateenkaari-isä koki biseksuaalisten miesten olevan hänen kokemuksensa mukaan erittäin näkymätön ryhmä, etenkin biseksuaalisten isien. Tämä suhtautumistapa osoittaa jopa aktivismia, josta Carroll (2018) tutkimuksessaan sateenkaarimiesten vanhemmuuden kohdalla puhuu. Hän kertoi myös suuresta merkityksestä, joka pride- kulkueeseen osallistumisella yhdessä lapsensa kanssa hänelle on. Mielestäni voisi sanoa, että hän tekee uudenlaista vanhemmuutta, jossa seksuaali-identiteetti ei ole piiloteltu asia vain

koska se ei perhemuodon (miehen, naisen ja lapsen muodostama ydinperhe) vuoksi välttämättä tule esille.

Haastattelemani sijaisvanhempina toimivat sateenkaari-isät sekä mukautuvat perhekäsityksen normatiivisuuteen että laajentavat sitä. Haastattelemani isä kertoi hänen perheensä osoittaneen olevansa tavallinen perhe siinä missä muutkin perheet, mutta toisaalta tämän osoittaminen myös todistaa, että äiti ei ole korvaamaton vanhempi, vaan kaksi isääkin muodostavat rakastavan, turvallisen perheen. Benson ym. (2008) sekä Giesler (2012) kutsuvat heteronormatiivisista sukupuolirooleista irti olevaa vanhemmuutta termillä "degendered parenting". Haastattelemani sijaisperheen isä kuitenkin kertoi esimerkiksi vaikeuksista olla perheenä näkyvillä esimerkiksi pitämällä kumppania julkisella paikalla kädestä kiinni.

Syrjinnän pelko ja koettu vähemmistöstressi olivat tutkimukseni mukaan sateenkaari-isien kokemia kuormitustekijöitä. Nämä pelot ja ylimääräinen tunnetyö, jota sateenkaari-isyteen suhteessa heteronormatiiviseen isyyteen liittyy, ovat hidasteena "hiljaiselle vallankumoukselle", jota sateenkaarimiesten isyys Gieslerin (2012) mukaan edustaa. Vähemmistöstressi ja syrjinnänpelko voivat sateenkaari-isien kohdalla johtaa tietynlaiseen vetäytymiseen, mikä ylläpitää sateenkaari-isien näkymättömyyttä yhteiskunnassa.

Tutkielmani tulokset osoittavat, että asenteissa ja käytännöissä on parantamisen varaa niin yksilön tasolla kuin yhteiskunnan tasolla. Tutkimukseni osoittaa affektiivisiin kohtaamisiin liittyviä valtasuhteita (Kolehmainen & Juvonen 2018, 5). Affektiiviset kohtaamiset vaikuttavat haastattelemiini sateenkaari-isiin eri tavoin. Esimerkiksi lähiympäristöstä tulevat kyseenalaistavat kommentit tuottavat syyllisyyden ja huonommuuden tunnetta. Lapsen lähivanhemmat käyttävät kumppanuusvanhemmuudessa valtaa etävanhempiin (sateenkaari-isiin) päättämällä siitä, milloin lapsen toiset vanhemmat saavat tavata lastaan.

Sosiaalityöntekijät käyttävät valtaa ja vaikuttavat sijaisvanhempiin ilmaisemalla syrjiviä asenteita puheessaan ja tekemällä päätöksiä lapsen sijaisvanhempien valinnassa. Adoptioprosessissa käytetään valtaa suhteessa adoptiota toivoviin sateenkaariperheisiin. Affektiivisina kohtaamisina voidaan tutkimukseni tulosten perusteella pitää myös julkisten palveluiden ja sosiaalipoliittisten etuuksien tuottamaa eriarvoisuutta, jotka herättävät haastattelemillani sateenkaari-isillä turhautumista,

esteitä vanhemmuuden tekemiselle sekä ylimääräistä työtä ja vaivaa. Pahimmillaan sateenkaari-isät kokevat ennakkoluuloja, vähemmistöstressiä, ennakkoluuloja ja puutteita palvelujärjestelmässä. Myös Aarnio, ynnä muut (2020, 20) kirjoittavat, että sateenkaari-ihmisillä on yleinen kokemus, että he jäävät näkymättömiksi ja saavat epäasiallista kohtelua sosiaali- ja terveystalvissa.

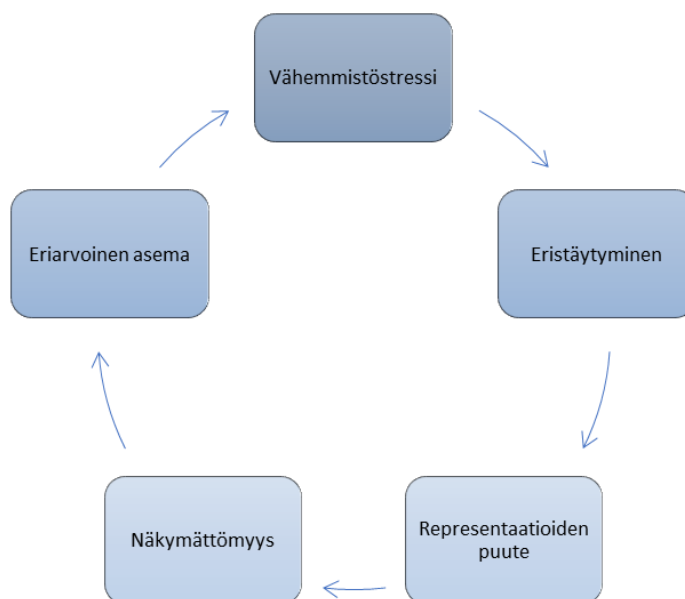
Ylpeyden kokeminen vanhemmuudesta, joka ei ole sukupuoleen sidottu tai mukaile totuttuja perhekäytäntöjä, vaatii häpeästä ja huonommuudentunteesta irti pääsemistä. Sateenkaari-isyyteen liittyvä piirre on tutkimukseni mukaan oman elämän osa-alueiden jäsentely ja lokerointi. Sateenkaari-isien elämän osa-alueet eivät aina yhdisty ja kokonaista, ehyttä identiteettiä voi olla vaikea muodostaa. jossa omasta isyydestään voisi olla ylpeä. Ei ole mallitarinoita, representaatioita, ja oma elämä "muodostetaan itse", eikä se voi juurikaan nojata johonkin ennalta tuttuun. Nämä tekijät yhdessä ylläpitävät näkymättömydentunnetta, jota sateenkaari-isät kokevat yhteiskunnassa. Oman vanhemmuuden ja perheen vahvuuksien ilmaiseminen ei ollut haastattelemilleni sateenkaari-isille helppoa. Monet kaipasivat vertaistukea ja myös hyvin tarkkaa vastaavuutta ja samaistumispintaa liittyen esimerkiksi omaan seksuaali-identiteettiinsä. Erilaisuuden kokemus yhdessä sekä "heteromaailmassa" että "sateenkaarimaailmassa" on erään haastateltavani mukaan "yksinäinen paikka".

Haastattelemanani isät kokivat ylpeyttä ja palkitsevuutta isyydestä, ja yksi haastattelemistani isistä kertoi itsetuntonsa parantuneen vanhemmuuden myötä. Hän kertoi kokeneensa aiemmin huolta ja huonommuutta omasta kelpaavuudestaan vanhemmaksi oman seksuaalisuutensa vuoksi, mutta vanhemmaksi tultuaan ja erilaista isyyttä ympärillä nähdessään pystyneensä kokemaan onnistumista ja ylpeyttä itsestään. Isyys näyttäytyy tutkielmassani tärkeänä, saavutettuna unelmana, mutta myös sisäisten ja ulkoisten ristiriitojen kenttänä, jossa identiteetin osien yhteen liittäminen ja ympäristöstä tuleva paine tuottavat tunnetyötä.

Shenkmanin ja Shmotkinin (2014) tutkimuksen mukaan vanhemmuus lisää sateenkaarimiesten hyvinvointia. Isyyden saavuttamista voidaan heidän mukaansa pitää sateenkaarimiesten joukossa onnistumisena, sillä se ei näyttäydy heille helposti saavutettavana. Vanhemmuuden myötä sateenkaari-miehet voivat heidän mukaansa kokea samaistumista heteroseksuaaliseen valtavirtaan sekä sosiaalisen hyväksynnän tunnetta. Tutkimukseni mukaan isyys oli keskeinen ja tärkeä elämänsisältö

haastattelemilleni miehille. Heillä oli kokemus, että isyys on tapahtunut vastoin todennäköisyyksiä ja siitä oltiin kiitollisia. Lasten kanssa koettiin onnistumisia ja ilon hetkiä ja saavutetusta vanhemmuudesta oltiin kiitollisia. Haastatteleman sateenkaari-isä kertoi itsetuntonsa parantuneen isyyden myötä: hän on huomannut vanhemmuuden myötä olevansa hyvä isä siinä missä kuka tahansa muukin.

Eriarvoinen asema ja tunnetyö ovat yhteydessä keskenään: vähemmistöstressi ja syrjinnän pelko eristävät sateenkaari-isiä yhteiskunnasta. Eristäytyminen esimerkiksi sateenkaari-perhetoiminnasta ulkopuolelle jäämisenä vähentää sateenkaari-isten representaatioita yhteiskunnassa. Eriarvoisen aseman tuomat kielteiset kokemukset ja niiden aiheuttama tunnetyö heikentävät sateenkaari-isten osallistumista ja näkyvyyttä yhteiskunnassa. Näkymättömyys ei edistä palvelujärjestelmän puutteiden korjaamista, vaan ylläpitää sateenkaari-isten eriarvoista asemaa yhteiskunnassa. Pelko ja vähemmistöstressi synnyttävät päätelmäni mukaan kierteen, joka lopulta ylläpitää näkymätöntä asemaa yhteiskunnassa ja sitä kautta eriarvoisuus toisintuu: kun yhteiskunnallinen ilmiö ei saa näkyvyyttä, ei se saa myöskään kannatusta, jolloin oikeuksia ja palvelujärjestelmän muutoksia ei voida vaatia. Tällöin ilmiön eriarvoinen asema säilyy myös politiikan tasolla. Tällöin palvelujärjestelmän ja lainsäädännön puutteet pysyvät muuttumattomina. Alla olevassa kuviossa havainnollistan kehää, joka ylläpitää sateenkaari-isten eriarvoista asemaa yhteiskunnassa.

Kuvio 1. Eriarvoista asemaa ylläpitävä kehä analyysin tulosten perusteella

6.1 Affektiivisen eriarvoisuuden tunnistaminen sateenkaari-isyydessä

Tutkimukseni tuo sateenkaari-isien näkökulman mukaan affektiiviseen eriarvoisuuteen liittyvään tieteelliseen keskusteluun, jossa on aiempina tutkimuksen kohteina olleet esimerkiksi omaishoiva läheisissä ihmissuhteissa (Sointu 2018), lesbojen erot (Juvonen 2018) sekä eriarvoisuudet ystävyysuhteissa (Policarpo 2018). Tutkimukseni tulokset ovat suurelta osin yhteneväisiä aiemman sateenkaari-isyyteen liittyvän tutkimuksen kanssa. Ilmiöt ovat tuttuja niin kotimaisessa kuin kansainvälisessä tutkimuksessa.

Tutkielmani antaa tukea kehityssuunnalle, jossa vanhemmuus on entistä vähemmän sukupuoleen sidoksissa, "degendered parenting", kuten Giesler (2012) sateenkaari-isyyteen viittaa. Isyyden vahvistuminen ja sen kuvaston monipuolistuminen tukee kehitystä, jossa hoivavastuu voi jakautua tasaisemmin sukupuolten välillä. Isyyden merkityksen tutkiminen ja vahvistaminen sekä isyyden tekemisen mahdollistaminen esimerkiksi monimuotoisten perheiden vanhempainvapaat mahdollistaen tukevat affektiivista yhdenvertaisuutta.

Sen sijaan, että tutkimukseni osoittaisi, että sateenkaarimiehet ovat vanhempia samalla tavalla kuin heteronormatiivisten perheiden vanhemmat, olen tutkimuksellani onnistunut tuomaan esiin erityisiä haavoittuvuuksia, joita sateenkaari-isät kokevat suhteessa vanhemmuuteensa. Tämä on lähtökohta yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi. Tutkimukseni tulokset osoittavat, että sateenkaari-miesten vanhemmuutta on tuettava paremmin yhteiskunnallisella tasolla. Sateenkaari-miesten vanhemmuus ilmiönä tarvitsee näkyvyyttä, jotta esimerkiksi vertaistuen hakeminen helpottuu. Tutkimukseni osoittaa, että sateenkaari-isien yhdenvertaisuus ei toteudu julkisissa palveluissa eikä yksityisesti sovitussa perheikäytännöissä. Tämä nostattaa kysymyksen, miten yksityisiä perheikäytäntöjä ja läheissuhteita voidaan sosiaalipoliittisin keinoin tukea affektiivisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi?

Yksi sosiaalipoliittisesti tärkeä jatkotutkimuksen aihe on, miten sateenkaari-isien välisiä kohtaamisia ja vertaistukea voitaisiin edistää yhteiskunnassa, jotta tunne näkymättömyydestä ja yksin jäämisestä helpottuisi? Yksin jääminen ja eristäytyminen mahdollistavat affektiivisen eriarvoisuuden kokemuksia, kun sateenkaari-isien

kokemus on, että tukea ei vanhemmuudelle ei tule palvelujärjestelmässä, eikä välttämättä lähipiirissäkään.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 TUTKIMUKSEN RAJOITTEET

Tutkimuksessani on laaja otanta sateenkaari-isiä erilaisista perhekäytännöistä: sijaisvanhempia, kumppanuusvanhempia, lähivanhempia, etävanhempia, ydinperheen vanhempia. Isät identifioituvat homoseksuaaliksi, biseksuaaliksi tai transsukupuoliseksi eli tutkielmassani on edustettuna erilaisia sateenkaari-identiteettejä. Tutkimukseni tuottama tieto on tämän vuoksi laajasti sateenkaari-isyysyteen liittyvää, mutta syvempi tarkastelu ja vielä syvemmin erityisiin kokemuksiin kiinni pääseminen olisi edellyttänyt tutkimuskohteen tarkempaa rajausta.

Tutkimukseni ei ota huomioon intersektionaalisuutta kuten esimerkiksi luokan, etnisyyden, maantieteellisen sijainnin tai uskonnon vaikutuksia perheessä, mikä on Fishin ja Russellin (2018, 13) mukaan tärkeää sateenkaariperheiden tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa olen todennut ainoastaan asuinpaikan vaikutuksen vertaistuen saatavuuteen liittyen. Tämä rajaus on mielestäni kuitenkin perusteltua tutkimukseen osallistuneiden sateenkaari-isien anonymiteetin säilyttämiseksi. Anonymiteetin vuoksi en kerro tarkemmin haastattelemieni isien asuinpaikasta tai muista tunnistettavista seikoista, kuten ammatista tai etnisyydestä. Uskonto tai yhteiskuntaluokka eivät tulleet haastattelemieni sateenkaari-isien puheessa esille.

Tutkimukseeni ei ilmoittautunut haastateltavaksi yhtään isää, joka olisi sosiaalinen isä uusperheen muodostumisen myötä. Tämä sai minut pohtimaan, onko isyys edelleenkin ajatuksissa sidoksissa lähinnä juridiseen ja biologiseen isyyteen? Eivätkö sateenkaari miehet, jotka tekevät sosiaalista isyyttä lapsen kanssa yhdessä tekemällä ja aikaa viettämällä kuitenkin koe lopulta olevansa isiä tai ”riittävästi isiä” osallistuakseen isyyttä koskevaan tutkimukseen? Tutkielmassani ei myöskään ole isiä, jotka olisivat tulleet isäksi adoption tai sijaissyntytyksen kautta. Tämä kertoo varmasti osaltaan näiden ilmiöiden harvinaisuudesta Suomessa. Suomen lainsäädäntö ei tue sijaissyntytystä, joten on ymmärrettävää, että tutkimukseen ei

osallistunut sijaissynnytyksen avulla isäksi tulleita (Repo 2022.) Koska adoptio ei myöskään ole Suomessa ollut sateenkaarimiehille todennäköinen tapa tulla isäksi (Jämsä 2008, 27), ei ole ihme, että lapsen adoptoineita isiä ei osallistunut tutkimukseen. Sateenkaari-isyyttä pitäisi tutkia vielä tarkemmin erilaisten perhekäytäntöjen kontekstissa: esimerkiksi kumppanuusvanhemmuus tuo mukanaan erilaisia haasteita ja mahdollisuuksia vanhemmuuteen kuin sijaisvanhemmuus. Sateenkaari miesten ajatuksia ja toiveita lapsen saamisesta olisi kiinnostavaa tutkia omana tutkimuskysymyksenään.

Mielenkiintoinen ristiriita tutkimusaiheeseeni liittyen on se, että vaikka tutkimus on ikään kuin välttämättä sidoksissa heteronormatiivisuuteen, olen yrittänyt tutkimuksessani hahmottaa nimenomaan sateenkaari-isyyteen liittyviä erityispiirteitä irti heteronormatiivisista perhekäsityksistä ja oletuksista. Erityispiirteet, eli tässä tutkimuksessa affektiivisen eriarvoisuuden kokemukset ovat kuitenkin sidoksissa heteronormatiivisen perhekäsityksen ja perhekäytäntöjen kanssa. Samaan aikaan sateenkaariperheitä ja -vanhempia voidaan rohkaista myös omien erityislaatuisten vahvuksiensa tunnistamiseen, joiden ei ainakaan periaatteessa tarvitse liittyä heteronormatiivisiin perhekäytäntöihin. Heteronormatiivisuuden ilmentymien tarkastelu ja sen vaikutusten pohtiminen on Moringin (2013, 12) mukaan kuitenkin tärkeää, sillä heteroseksuaalisen ydinperheen oletusarvoisuus, ensisijaisuus ja normatiivisuus heijastuvat sateenkaariperheisiin ja vaikuttavat niihin. Sateenkaariperheiden tarkastelu on kiinni heteronormatiivisessa perhekäsityksessä, jolloin vertailuasetelma muodostuu. Sateenkaariperheiden eriarvoisuus ilmenee yhteiskunnassa suhteessa heteronormatiivisiin perheisiin, joihin ei kohdistu samanlaista haavoittuvuutta sekä syrjiviä asenteita ja käytäntöjä.

Mietin tutkimusta tehdessäni sitä, miten hyvin haastatteleman sateenkaari-isät tavoittavat kielellisesti affektiivisen eriarvoisuuden kokemuksensa. Koska affektiivisuuteen liittyy Blackmanin ja Vennin (2010, 8) mukaan kehollistuneita ja osittain tiedostamattomia ja sanattomia merkityksenannon, tietämisen, muistamisen ja kokemisen tapoja, pohdin, miten paljon affektiivisista kokemuksista jää tiedostamattomaksi ja sanoittamattomaksi. Tämä asettaa rajoitteita tutkimushaastattelun käytölle aineiston tuottamisen tapana, mutta saa myös pohtimaan, kuinka paljon sateenkaari-isien elämässä vaikuttavat tiedostamattomat ja sanattomat kokemukset, jotka saavat heidät esimerkiksi jättäytymään pois vertaistuen

piiristä tai luopumaan omista tarpeistaan ja toiveistaan vanhempana läheissuhteiden valtaverkostossa. Toinen kysymys on, kuinka paljon eriarvoisuuden kokemukset ikään kuin oikeutetaan, koska pelkästään isäksi tuleminen on saavutettu etuoikeus ja toteutunut “vastoin todennäköisyyksiä”, kuten eräs haastateltavistani ilmaisi.

Tiedostamattoman ja sanattomaksi jäävän kokemuksen lisäksi on syytä pohtia, miten haastatteleman sateenkaari-isät puhuvat ilmiöstä ja millaisia intentioita ja konteksteja tutkimukseen osallistumiseen heidän kohdallaan liittyy (Vilkkä 2021, 121). Moringin (20, 234) mukaan sateenkaariperhepuheessa ei ole ollut tilaa epäonnistumiselle. Sateenkaariperhepuheessa on Aarnion ynnä muiden (2018) mukaan vedottu tavallisuuteen, eli on korostettu sitä, miten sateenkaariperheet ovat tavallisia perheitä, siinä missä heteronormatiiviset perheetkin. Ajattelen, että tähän intentioon olla erottumatta ja ikään kuin sulautua vastaamaan heteronormatiivista perheyksikköä, liittyy halu suojella sateenkaariperheitä syrjinnältä ja purkaa ennakkoluuloja. Tällöin kuitenkin positiivisetkaan erityispiirteet eivät välttämättä pääse tietoisuuteen ja erityiset haavoittuvuudetkin voivat jäädä tiedostamatta. Ajattelen, että tämän sulautumisen tarpeen taustalla on sateenkaarevuuden historiallinen painolasti ja vähemmistöstressi, jotka liittyvät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen stigmatisoituun asemaan yhteiskunnassa (Nousiainen 2020, 69; Giesler 2012; Meyer 2003, 675).

7.2 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

Olen tutkielmassani tavoittanut sateenkaari-isiä haastateltavaksi ja saanut heidät tällä tavalla osaksi heihin liittyvää yhteiskunnallista keskustelua. Tutkimukseeni osallistunut isä kiitti minua siitä, että edistän tutkielmallani sateenkaari-isyyteen liittyviä asioita yhteiskunnassa. Tutkielmani antaa tilaa sateenkaari-isien kokemusten kuulemiselle erilaisissa perhekäytännöissä. Tutkimukseni osallistuu keskusteluun miesten vanhemmuudesta ja isyydestä erilaisissa perhekäytännöissä. Tutkimukseni vahvuutena on oma vertaisuuteni haastattelijana sateenkaari-isien parissa.

Sateenkaari-isien kokemusten kuuleminen on arvokasta, sillä sen pohjalta heidän vanhemmuuttaan voidaan paremmin tukea. Vanhemmuuden tukemisella voidaan välttää tunnetta näkymättömyydestä ja yksin jäämisestä vanhemmuuteen liittyvien

ilojen ja surujen kanssa. Kokemusten kerääminen vahvistaa lapsiperheellisuutta osana sateenkaarimiesten kulttuuria ja edistää sateenkarimiehen identiteetin monimuotoisuutta, jossa myös perhe ja lapset ovat saavutettavissa oleva osa sateenkaarimiehen elämää. Kokemusten kerääminen ja tiedon muodostaminen sateenkaari-isydestä antaa sateenkaari-isille ja isäksi haluaville sateenkaarimiehille rakennusaineita ja tukea identiteetille. Haluan tutkimuksellani ylipäätään saada näkyvyyttä sateenkaari-isyydelle, joka on sateenkaariäitiyteen nähden vähemmän tutkittua.

Tutkimukseni osallistuu keskusteluun eriarvoisuudesta, joka liittyy ihmisen tarpeeseen rakkaudelle ja hoivalle. Hoivan ja rakkauden kohdalla eriarvoisuus tulee esille siinä, kuka tekee työtä näiden tarpeiden täyttämiseksi. Tämä on Lynchin ynnä muiden (2009, 12) mukaan affektiivisen eriarvoisuuden ydintä. Epävirallinen, palkaton hoivatyö ja sen suhde hyvinvointivaltioon on heidän mukaansa lisäksi ollut sosiaalipolitiikan keskeisiä tutkimusaiheita 1970-luvulta lähtien. Tutkimuksessani isyys oli monille saavutettu etuoikeus ja osa kaipasi sen tekemiseen lisää mahdollisuuksia. Tutkimukseni tulosten mukaan sateenkaariperheet laajentavat perhekäsitystä ja auttavat kyseenalaistamaan heteronormatiivisen ydinperheen ensisijaista luonnetta yhteiskunnassa. Esimerkiksi sateenkaariperheiden tapa järjestää monipuolistuvia hoivaverkostoja ja perhekäytäntöjä on kiinnostava erityispiirre.

Tarve sateenkaari-ihmisten suhteita koskevalle tiedolle on Aarnion, ynnä muiden (2020, 9) mukaan suuri, sillä ennakkoluuloihin perustuvia kielteisiä asenteita esiintyy heitä kohtaan edelleen laajalti. Tutkimukseni osoittaa, että ennakkoluuloja esiintyy edelleen ja että sateenkaari-isät tekevät paljon töitä oman elämänsä jäsentelemiseksi ja oman yksilöllisen isyytensä ymmärtämiseksi. Näkymättömyys yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä nousi yhdeksi keskeiseksi teemaksi tekemissäni tutkimushaastatteluissa. Sateenkaari-isyden tutkimus purkaa vanhemmuuden heteronormatiivisuutta ja toivottavasti avaa tietä sateenkaari-isän ylpeän ja avoimen identiteetin muodostumiselle.

Tutkielmaa tehdessäni kysyin itseltäni toistuvasti, kehen nähden sateenkaari-isät kokevat eriarvoisuutta. Päädyin pohdinnoissani siihen, että sateenkaari-isät kokevat eriarvoisuutta suhteessa moneen ryhmään ja se liittyy tässä tutkimuksessa nimenomaan siihen, millaisia kokemuksia vanhemmuus heille tarjoaa, verraten niihin

isiin, jotka ovat vanhempia heteronormatiivisella tavalla. Toinen kysymys on, millaiset ovat sateenkaarimiesten mahdollisuudet tulla isäksi suhteessa heteroseksuaalisiin miehiin/cissukupuolisiin miehiin. Olisi kiinnostavaa tutkia myös sateenkaarimiesten toiveita ja unelmia saada lapsia.

Koin sekä rikkautena että haasteena tutkimuksessani sen, että isiä oli monenlaisista perhekäytännöistä. Affektiivinen eriarvoisuus, jota haastatteleman sateenkaari-isät kohtaavat, on osittain jaettava, mutta liittyy osittain myös tarkkarajaisesti heidän omaan yksilölliseen taustaansa ja elämäntilanteeseensa. Olen pyrkinyt tutkimuksessani havaitsemaan keskeisimmät eriarvoisuuden ulottuvuudet, joita sateenkaari-isät kohtaavat. Yhteistä oli, että sateenkaari-isät olivat kokeneet ennakkoluuloja ja tehneet paljon tunnettyä isyyteen liittyvien asioiden parissa. Mielestäni se, että transtaustainen isä kertoi kokevansa etuoikeudekseen sen, että he näyttävät ulospäin heteronormatiiviselta perheeltä, vahvistaa käsitystä sateenkaariperheiden eriarvoisesta asemasta yhteiskunnassa.

Vilkan (2021, 31) mukaan tieteellisen tutkimuksen vaatimukseen kuuluu, että tutkimuksen on tuotettava jotain, mitä ei ole ennen sanottu. Tutkimuksesta on hänen mukaansa oltava hyötyä muille. Tutkimuksen avulla voidaan rakentaa, purkaa, uudistaa, selittää tai täsmentää aiempia teorioita ja muodostaa uusia käsitteitä. Tutkielmani antaa tietoa affektiivisesta eriarvoisuudesta, joka ei käsitteenä ole ennen ollut sateenkaari-isyyden tutkimuksessa, johon olen tutustunut. Eriarvoisuuden tekijöiden havaitseminen ja sen myötä niiden purkaminen johtaa tasa-arvoisempaan hyvinvoinnin jakautumiseen ja vanhemmuuteen, mikä tuottaa hyvinvointia lapsille ja hänen vanhemmilleen.

Tutkimukseni kohdistuu suomalaisiin sateenkaari-isiin, joiden osallisuus tutkimukseen on vähäinen (Solantaus 2008). Tutkimukseni osoittaa, että vaikka työtä tasa-arvoisuuden eteen on tehty ja mahdollisuuksia sateenkaarimiehille tulla vanhemmiksi on olemassa, on aiheen parissa yhä tehtävää palvelujärjestelmän ja asenteiden tasolla. Keskeisiä havaintoja tutkielmani pohjalta ovat esimerkiksi näkymättömyys ja yksinäisyys, jota sateenkaarimiehet vanhempina kokevat. Vähemmistöstressi, tunnettyö ja itsensä selittäminen ovat taakkoja sateenkaari-isien elämässä. Vertaistukea kaivataan, mutta toisaalta kynnys osallistumiseen voi olla korkea, esimerkiksi siksi, että ajatellaan että juuri vastaavanlaisessa tilanteessa ei olisi muita

isiä. Yksi jatkotutkimuksen aihe voisi olla, miten moni vielä lapsiperheen sateenkaarimies toivoisi saavansa lapsia vielä joskus. Olisi kiinnostavaa tutkia sateenkaari-isyiden tekemistä vielä laajemmin. Vanhemmuuden tekemisen tutkimus voisi rajautua erikseen esimerkiksi pelkästään kumppanuusvanhemmuuteen tai sijaisvanhemmuuteen, jotta näiden ilmiöiden erityispiirteiden tunnistaminen olisi mahdollista syvemmällä tasolla.

Tutkielmani osoittaa, että yhdenvertaisuuden edistämisen eteen on tehtävä töitä. Tutkielmani osoittaa valtasuhteita, joita erilaisiin perhekäytäntöihin liittyy ja joita olisi syytä tiedostaa ja reflektoida. Tutkimukseni nostaa esille valtasuhteita, jotka sateenkaariperheiden kohtaamisessa tuttavatasollakin olisi syytä tiedostaa. Tutkimukseni osoittaa miten yhteiskunnallinen instituutio, etuusjärjestelmä ja palvelut vaikuttavat sateenkaariperheisiin ja sateenkaari-isiin. Tutkielmani osoittaa eriarvoistavia käytäntöjä, joita Suomen lainsäädäntö ja julkiset palvelut tuottavat sateenkaari-isille.

7.3 MITEN VAHVISTAA SATEENKAARI-ISYYTTÄ SOSIAALIPOLITIIKAN KEINOIN?

Tutkielmani ei selvitä syitä isyyden taustalla, mutta ajattelen, että sosiaalipoliittisesta näkökulmasta yhdenvertaisuuden edistäminen suhteessa vanhemmuuteen on keino tukea merkittävien ihmissuhteiden ylläpitämistä ja turvallista lapsuutta, jossa lapsella on oikeus isään ja isällä lapseen. Tutkielmani tuottaa miesten kokemuspuhetta isyydestä, joka on ollut äitiyden kokemuspuhetta huomattavasti vähäisempää (Eerola & Mykkänen 2014, 7–9). Tutkielmassani nostan esille sateenkaari-isien kokemuspuheesta tulkittuja tuen tarpeita.

Tutkimukseni osallistuu sosiaalipolitiikan heteroseksuaalisen luonteen kyseenalaistamiseen (Carabine 1996, 55–58). Tässä tutkimuksessa seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin roolia ei sivuuteta, vaan se tuodaan keskiöön vanhemmuus- ja perhekeskustelussa. Tutkimuksessani on ydinperhemallista poikkeavia perheitä, joissa on kohdattu palvelujärjestelmässä puutteita ja syrjintää. Syrjivät asenteet ja käytännöt ovat liittyneet perhekäsityksen heteronormatiivisuuteen.

Homoseksuaalisuus on yhteiskunnallisesti latautunut ilmiö. Siihen kiteytyvät kiinnostavalla tavalla monet sukupuoli-, seksuaalisuutta ja parisuhteita koskevat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutostrendit. Homoseksuaalisuus on noussut poliittiseksi teemaksi yhteiskunnassa puuskittain. 2000–2010-luvuilla siihen liittyviä teemoja ovat olleet lesbojen oikeus vanhemmuuteen, lasten asema lesbo- ja homovanhempien perheissä sekä tasa-arvoinen avioliittolaki. (Juvonen 2015, 14-15.) Tämä tutkimus osoittaa, että sateenkaari-isät kokevat yhteiskunnassa ennakkoluuloja, syrjintää, yksin jäämistä, vähemmistöstressiä: affektiivista eriarvoisuutta monella tavalla. Syrjintä ulottuu lähisuhteista palvelujärjestelmän tasolle. Lähtökohtana sateenkaari-isyyden tukemiselle sosiaalipolitiikan keinoin on yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden vaatiminen perheeseen liittyvissä palveluissa ja etuuksissa. Esimerkiksi suhtautuminen sijaisperheeksi haluaviin sateenkaari-isiin ei voi olla ennakkoluuloinen ja syrjivä, eikä käsitys kyvystä hoivaan voi liittyä stereotyyppisiin sukupuolirooleihin. Isyydelle tai miehen tekemälle vanhemmuudelle on oltava mahdollisuuksia ja sitä on turvattava myös perheeseen liittyvissä palveluissa.

Suomessa lapsen biologisella isällä on oikeus isyys- ja vanhempainrahaan vain silloin, kun hän vastaa lapsen hoidosta. Biologisen isän miespuolisella puolisoilla ei ole oikeutta isyysrahaan. Sen sijaan biologisen äidin tai adoptioäidin puolisoilla on oikeus isyysrahaan sukupuolesta riippumatta. Tämä oikeus ei edellytä sitä, että puoliso on adoptoinut kumppaninsa lapsen. (Kela 2022.) Isyysrahakäytäntö tukee sukupuolittuneen hoivan uusintamista myös sateenkaariperheissä, sillä biologisen isän miespuolisella puolisoilla ei ole oikeutta isyysrahaan, toisin kuin lapsen äidin puolisoilla sukupuolesta riippumatta. Seksuaalisuus nähdään Carabinen (1996, 56) mukaan sosiaalipolitiikassa yleensä yksityisenä ja henkilökohtaisena asiana, mutta seksuaalisuudesta tulee esimerkiksi isyysrahakäytännöissä myös institutionaalista ja poliittista. Seksuaalisuus ja sukupuoli kietoutuvat isyysrahakäytäntöjen muodossa hoivaan ja mahdollisuuksiin tehdä vanhemmuutta haluamallaan tavalla.

Sosiaalipolitiikka ja institutionaalinen todellisuus vaikuttavat sateenkaariperheiden käsitykseen heidän omasta vanhemmuudestaan ja sen arvosta lapselle ja yhteiskunnalle. Tutkimukseeni ei ilmoittautunut haastateltavaksi yhtään sosiaalista isää, joka voisi olla siis esimerkiksi kumppanuusvanhemmuusperheessä lapsen biologisen isän puoliso. Biologisen isän puolisoa ei myöskään isyysrahakäytännössä pidetä lapselle isänä, sillä hän ei ole oikeutettu isyysrahaan. Institutionaaliset

käytännöt toimivat ikään kuin ilmiön virallistajana ja todentajana, tässä tapauksessa se ei anna sosiaaliselle isälle tasavertaista statusta vanhempänä, toisin kuin lapsen biologisen äidin puolisolle. Eräs haastateltava isä kuvasi, miten hänelle tulee tunne, kuin hän “ei olisi olemassa”, kun viranomainen ei osaa auttaa häntä. Isyysrahopolitiikka arvottaa äidin vanhemmuuden lapselle olennaisimmaksi vanhemmuudeksi.

Yksi tarve sosiaalipoliittiselle uudistukselle, joka tästä tutkielmasta on johdettavissa, on monimuotoisempi perhekäsitys lapsiperheen palveluissa ja muissa julkisissa palveluissa, kuten veropalveluissa. Monimuotoistuvien perheiden kohdalla, esimerkiksi kumppanuusvanhemmuusperheessä, perheen kaikki vanhemmat harvoin asuvat samassa taloudessa. Isyysvapaan pitäminen tulisi olla mahdollista myös isälle, joka ei perheensisäisesti sovitun perhekäytännön vuoksi asu samassa taloudessa ja ole näin ollen juridisesti lähivanhempi lapselleen ainakaan heti lapsen synnyttyä. Tällä tavalla pystyttäisiin edistämään isän ja lapsen välisen suhteen muodostumista ja isän osallistumista lapsen hoivaan heti syntymästä lähtien. Poliittisen uudistuksen taustalla olevat tarpeet ovat sekä isän oikeus lapseen että lapsen oikeus isään.

Sateenkaari-isät kertovat kaipaavansa vertaistukea, mutta toisaalta he kokevat huolta siitä, miten moni kykenee samaistumaan heidän kokemuksiinsa. Tämä on johtanut osittain myös vertaistoiminnasta pois jättäytymiseen. Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna olisi tärkeää pohtia, miten sateenkaari-isiä voitaisiin kannustaa hakemaan vertaistukea ja osallistumaan saatavilla oleviin palveluihin, kuten kolmannen sektorin tarjoamaan tukeen. Suomessa tukea on mahdollista saada esimerkiksi Sateenkaariperheet ry:n toiminnasta, joka mainittiinkin monessa tutkimushaastattelussani. Lisäksi olisi tärkeää pohtia keinoja, joilla sateenkaari-isät otetaan laajemmin mukaan keskusteluun ja vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteisiin ja palveluihin. Pelko esillä olostä ja siitä, että lasta kiusataan sen vuoksi että hän kuuluu sateenkaariperheeseen voivat vaikuttaa estävinä tekijöinä sateenkaari-isien integroitumisessa yhteiskuntaan ja esimerkiksi heidän näkyvyydessään perhepalveluissa ja perhetoiminnassa. Syitä sateenkaari-isien jättäytymiseen pois vertaistoiminnasta olisi syytä tutkia tarkemmin.

Tutkimukseni nostaa esille valtasuhdetta, joka lapsen lähivanhemmilla on suhteessa etävanhempiin. Valtasuhdetta korostaa se, jos etävanhemman ja lapsen tapaaminen

perustuu vanhemmuusyksiköiden väliseen suulliseen sopimiseen, eikä tapaamisesta ole tehty lastenvalvojalla tapaamissopimusta. Tapaamissopimus on etävanhemmalle turva ja varmistaa lapsen säännöllisen tapaamisen. Monimuotoisissa perheissä, joissa lapsen isä ei välttämättä ole lapsen juridinen huoltaja, isä jää rakenteiden suojan ja juridisten oikeuksien ulkopuolelle ja hänen on luovittava yhdessä toisen vanhemmuusyksikön kanssa keskinäiseen luottamukseen ja hyväntahtoisuuteen perustuen. Epävarma asema ja kiitollisuus lapsen synnyttänyttä äitiä kohtaan voi johtaa omista toiveista tinkimiseen, kuten tutkimukseni osoittaa.

Ennakkoluuloisten asenteiden ja syrjinnän ehkäisemisen pitäisi lähteä institutionaaliselta tasolta, joka tutkimukseni perusteella vaikuttaa sateenkaari-isien kokemuksiin omasta itsestään isänä. Tässä mielessä, isän ja lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta olisi syytä pohtia palveluiden ja tuen saatavuutta monimuotoistuvien perheiden kohdalla, affektiivisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

LÄHTEET

- Aarnio, Kia & Kylmä, Jari & Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna. 2018. Sateenkaariperheiden vanhemmat. Kokemuksia lasten hyvinvoinnista, perhesuhteista ja tuen saannista. Helsinki: Väestöliitto.
- Aarnio, Kia & Lahti, Annukka & Kerppola, Jenni & Moring, Anna. 2020. Johdanto: Moninaisia perheitä ja läheisiä sateenkaaren alla. Teoksessa: Lahti, Annukka & Aarnio, Kia & Moring, Anna & Kerppola, Jenni. 2020. Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Gaudeamus.
- Adoptioperheet. 2022. Saatavissa < Adoptioprosessin eteneminen vaiheittain, adoption vaiheet (adoptioperheet.fi) > Luettu 2.9.2022.
- Ahmed, Sara. 2013. Cultural politics of emotion. Milton: Taylor & Francis Group.
- Ahokas, Marja. 2013. Ihmisten väliset suhteet. Teoksessa: Eero Suoninen & Anna-Maija Pirttilä-Backman & Anja Riitta Lahikainen & Marja Ahokas. Arjen sosiaalipsykologia. 1.–3. painos. Helsinki: Sanoma Pro.
- Allardt, Erik. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo. Helsinki: Werner Söderström.
- Allardt, Erik. 1988. Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research. Teoksessa: Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.). The quality of life. Oxford: Clarendon press.
- Baker, Benjamin & Michael, Alex. 2019. "We're just family, you know?" Exploring the discourses of family in gay parents' relational talk. Journal of family communication. 2019 Vol 19. (3) p. 213–227.
- Blackman, L. & Venn, C. 2010. "Affect". Body & Society 16(1), 7–28.
- Benson, Adam L & Louise B Silverstein & Carl F Auerbach. 2005. "From the Margins to the Center: Gay Fathers Reconstruct the Fathering Role." Journal of GLBT family studies 1.3 (2005): 1–29.

Carabine, Jean. 1996. Heterosexuality and social policy. Teoksessa: Diane Richardson (toim.) 1996. Theorising heterosexuality. Berkshire: Open university press.

Carroll, Megan. 2018. "Managing Without Moms: Gay Fathers, Incidental Activism, and the Politics of Parental Gender." *Journal of family issues* 39.13 (2018): 3410–3435.

Eerola, Petteri & Mykkänen, Johanna. 2014. *Isyyskokemusten jäljillä*. Teoksessa: Eerola, Petteri & Mykkänen, Johanna. 2014. *Isän kokemus*. Gaudeamus: Helsinki.

Eerola, Petteri & Paananen, Maiju & Repo, Katja. 2021. "'Ordinary' and 'Diverse' Families. A Case Study of Family Discourses by Finnish Early Childhood Education and Care Administrators." *Journal of family studies ahead-of-print*. 1–17.

Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna. 2018. *Jälkikirjoitus: monenmoiset perheet ja tunteiden kavalkadi*. Teoksessa: Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna & Goldblatt, Taija & Alasuutari, Varpu. *Perhe ja tunteet*. 2018. Gaudeamus: Helsinki.

Fish, Jessica & Russell, Stephen. 2018. Queering methodologies to understand queer families. *Family relations* 67.1 (2018): 12–25.

Forsberg, Hannele. 2003. Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva. 2003. *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamu: Helsinki.

Giesler, Mark. 2012. "Gay Fathers' Negotiation of Gender Role Strain: A Qualitative Inquiry." *Fathering (Harriman, Tenn.)* 10.2 (2012): 119–139.

Huttunen, Jouko. 2001. *Isänä olemisen uudet suunnat*. PS-kustannus: Juva.

Hyvärinen, Matti. 2017. *Haastattelun maailma*. Teoksessa: Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori & Anna-Liisa Aho (toim.) 2017.

Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino: Tampere.

Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo. 2014. Johdanto. Teoksessa: Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (toim.) 2014. Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus.

Jaskari, Onni & Keski-Rahkonen, Anna. 2021. Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. Duodecim. Saatavana: < <https://www.duodecimlehti.fi/duo16384>> Luettu 27.5.2022.

Jokinen, Kimmo. 2014. Perhekäytäntöjen sosiologia. Teoksessa: Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo. Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus: Helsinki.

Jämsä, Juha. 2003 "Isä, joka on homo" Homomiehen perhe ja vanhemmuus. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos.

Jämsä, Juha. 2008. Suomalaiset sateenkaariperheet. Teoksessa: Juha Jämsä (toim.) 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus.

Kantola, Johanna & Nousiainen, Kevät & Saari, Milja. 2012. Johdanto: Tasa-arvosta ja sen lukemisesta toisin. Teoksessa: Johanna Kantola & Kevät Nousiainen & Milja Saari. 2012. Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Gaudeamus: Helsinki.

Kela. 2022. Isyysraha. Saatavana < <https://www.kela.fi/isyysraha>> Luettu 21.10.2022.

Kela. 2022b. Vanhempainpäivärahat kun laskettu aika on 4.9.2022 tai sen jälkeen. Saatavana < <https://www.kela.fi/vanhempainpaivarahat-4-9-2022-jalkeen>> Luettu 4.11.2022.

Klein, Renate. 2017. Surrogacy: a human rights violation. Chicago: Spinifex press.

Kuronen, Marjo. 2014. Perheen ideologinen tuottaminen. Teoksessa: Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo. Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus: Helsinki.

Kylmä, Jari & Apiainen, Riikka & Tuovila, Tiina & Åstedt-Kurki, Päivi. 2021 Sateenkaariperheet. Teoksessa: Eeva Harju & Mira Palonen & Nina Sarell & Anna Liisa Aho (toim.). 2021. Yhdessä perheen kanssa: perheiden ja terveydenhuollon kohtaamisia. Helsinki Gaudeamus.

Lasala, Michael. 2011. When interviewing "Family": Maximizing the insider advantage in the qualitative study of lesbians and gay men. Teoksessa: Martin, James & Meezan, William. 2011. Research methods with gay, lesbian, bisexual and transgender population. Routledge: New York.

Lynch, Kathleen & Baker, John & Cantillon, Sara & Walsh, Judy. 2009. Which equalities matter? The place of affective equality in egalitarian thinking. Teoksessa: Lynch & Kathleen, Baker, John & Lyons, Maureen. Affective equality. Love care and injustice. 2009. Palgrave Macmillan: Basingstoke.

McCann, Hannah & Monaghan, Whitney (2019) Queer Theory Now. From foundations to futures. Red Globe Press.

Meyer, Ilan. 2003. Prejudice, social stress and mental health in lesbian, gay and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. Psychological bulletin. 129 (5). (2003) 674–697.

Moring, Anna. 2013. Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta.

Murphy, Dean. 2015. Gay Men Pursuing Parenthood through Surrogacy : Reconfiguring Kinship. Sydney N.S.W: NewSouth Publishing.

Nay, Yv E. 2019. A queer family's longing for belonging. Heteronormativity beyond antinormativity. Teoksessa: Sehlirkoglu Sertaç & Karioris, Frank G & Belizario, Fernanda & Goel, Ina & Kolehmainen, Marjo & Mayerchuk, Maria & Nay, Yv E & Osella, Caroline & Renard, Amelie Le. 2019. The Everyday Makings of Heteronormativity: Cross-Cultural Explorations of Sex, Gender, and Sexuality. Lanham: Lexington Books.

Nissinen, Jussi. 1999. Homoseksuaalisuus ja isyys. Teoksessa: Lehtonen, Jukka. Homo fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus: Helsinki.

Nousiainen, Susi. 2020. Sukupuoleen katsomatta: kuinka kohdata moninaisuus. Jyväskylä: Athena.

Närvi, Johanna. 2014. Määräaikainen työ, vakituinen vanhemmuus. Sukupuolistuneet työurat, perheellistyminen ja vanhempien hoivaratkaisut. THL. Helsinki.

Ojanen, Miia. 2017. Työn ja perheen ristiriidat, sairauspoissaolot ja avioeroriski suomalaisilla palkansaajilla. Tampereen yliopisto.

Pachankis, John & Grov, Christian & Rendina, H. Jonathon & Restar, Arjee & Ventuneac, Ana & Parsons, Jeffrey. 2015. A minority stress – Emotion regulation model of sexual compulsivity among highly sexually active gay and bisexual men. Health psychology. 34.8. (2015): 829–840.

Palonen, Mira & Åstedt-Kurki, Päivi & Harju, Eeva & Sarell, Nina. 2021. Johdanto. Teoksessa: Eeva Harju & Mira Palonen & Nina Sarell & Anna Liisa Aho. 2021. Yhdessä perheen kanssa: perheiden ja terveydenhuollon kohtaamisia. Helsinki: Gaudeamus.

Perhehoitoliitto. 2022. Lastensuojelun perhehoito. Saatavissa <<https://www.sijaisvanhemmaksi.fi/sijaisvanhemmaksi/sijaisvanhemmuus>> Luettu 23.6.2022.

Peters, Harvey Charles. 2018. The protective circle: queer fathers and counsellors. Journal of LGBT issues in counselling. 12:1. 2–16.

Policarpo, Veronica. 2018. The power(s) of friendship: affects and inequalities between friends. Teoksessa: Teoksessa: Tuula Juvonen & Marjo Kolehmainen (toim.). 2018. Affective inequalities in intimate relationships. Taylor & Francis Group.

Repo, Johanna. 2022. Sinulle, joka harkitset sijaissyntyä. Simpukka ry. Saatavissa <<https://www.simpukka.info/ajankohtaista/sinulle-joka-harkitset-sijaissyntyta/>> Luettu 19.9.2022.

Repo, Katja. 2016. Lastenhoito, investoitu lapsi ja lapsen ääni. Teoksessa: Antti Halmetoja & Pertti Koistinen & Satu Ojala (toim.) Sosiaalipolitiikan lumo. Tampere university press.

Rinne, Jenni & Kajander, Anna & Haanpää, Riina. 2020. Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Ethnos: Helsinki.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija. 2013. Tutkimuksen voimasanat. Sanoma pro: Helsinki.

Roos, J-P. 2000. Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa: Eija Nurminen (toim.) 2000. Sosiaalipolitiikan uudet avaukset. 2. painos. Palmenia-kustannus: Helsinki.

Rubin, Herbert & Rubin, Irene. 2005. Qualitative interviewing. The art of hearing data. 2. painos. Sage publications.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa. 2017. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa: Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino: Tampere.

Sateenkaariperheet. 2022. Miten lapsia tehdään. Saatavissa <<https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/miten-lapsia-tehdaan/>> Luettu: 26.9.2022.

Selänniemi, Minna & Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula. 2007. Suomalaiset sateenkaarivanhemmat. Teoksessa: Paula Kuosmanen & Juha Jämsä (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa. Edita Prima: Helsinki.

Seta. 2021. Sateenkaarisanasto. Saatavissa <<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>> Luettu 14.11.2022.

Seta. 2022. Sateenkaarihistoria Suomessa. Saatavissa
<https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoriasuomessa/?gclid=EAlalQobChMInJm2-4PD-AIVjNd3Ch1aIA-EEAAYASAAEgLxjPD_BwE> Luettu 23.6.2022.

Sevón, Eija & Huttunen, Jouko. 2004. Isäksi naisten kertomuksissa ja vähän miestenkin. Teoksessa: Aalto, Ilana & Kolehmainen Jani (toim.) 2004. Isäkirja. Vastapaino: Tampere.

Shenkman, Geva & Dov Shmotkin. 2014. "Kids Are Joy: Psychological Welfare Among Israeli Gay Fathers." *Journal of family issues* 35.14 (2014): 1926–1939.

Sointu, Liina. 2018. Slipping into that 'Nurse's dress': caring as affective practice in mixed sex couples' relationships. Teoksessa: Teoksessa: Tuula Juvonen & Marjo Kolehmainen (toim.). 2018. *Affective inequalities in intimate relationships*. Taylor & Francis Group.

Solantaus, Tytti. 2008. Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Teoksessa: Juha Jämsä (toim.) 2008. *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi*. PS-kustannus.

THL. 2021. Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen. Saatavissa
<<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perheoikeudelliset-palvelut/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen>> Luettu 23.6.2022.

Tjora, Aksel. 2019. *Qualitative research as stepwise-deductive induction*. Milton: Routledge.

Vilkka, Hanna. 2021. *Tutki ja kehitä. 5., päivitetty painos*. PS-kustannus: Jyväskylä.

Weston, Kath. 1991. *Families we choose. Lesbians, gays, kinship*. New York: Columbia University Press.

LIITTEET

Liite 1. Kutsu tutkimushaastatteluun

Sateenkaareva isä: kutsu tutkimushaastatteluun!

Olen Jesse Ruokola, yhteiskuntatutkimuksen maisteriopiskelija Tampereen yliopistolta. Pääaineeni on sosiaalipolitiikka. Teen Pro gradu-tutkielmaa sateenkaari-isyystä ja siihen liittyvistä erityispiirteistä. Tutkielman tavoite on nostaa esille sateenkaari-isyteen liittyviä vahvuuksia ja mahdollisia tuen tarpeita. Olen itsekin sateenkaari-isä ja tämä ohjasi kiinnostukseni sateenkaariperheiden pariin ja erityisesti isyyteen. Etsin haastateltavia, jotka ovat erilaisen elämänhistorian kautta päätyneet sateenkaari-isiksi. Voit olla isä aiemman heterosuhteen kautta. Voit olla tapaava vanhempi tai vanhempi jonka luona lapsi asuu. Voit olla isä myös apilaperheessä. Erityisen hienoa olisikin saada haastatteluun isiä erilaisista tilanteista. Haastattelut toteutetaan sovitusti kevään ja kesän 2022 aikana. Haastattelu voidaan sopia toteutettavaksi niin etäyhteyden välityksellä kuin paikan päällä.

Haluan tutkielmallani tuoda sateenkaari-isyttä näkyvämmäksi ja tunnustettummaksi osaksi yhteiskuntaa. Kiitos, että osallistumalla tutkimukseen kannustat muitakin isiä olemaan omia itsejään ja tuet muiden sateenkaarimiesten asemaa tasa-arvoisina vanhempina muiden joukossa.

Ilmoittaudu mukaan haastatteluun tai vinkkaa kaverillesi haastattelusta!

Voit kysyä halutessasi lisätietoja ja ilmoittautua haastatteluun sähköpostitse tai puhelimitse.

Liite 2. Haastattelurunko

Ketä perheeseesi kuuluu ja millainen oli sinun polkusi isäksi?

Millainen asumisjärjestely ja huoltajuusjärjestely perheessänne on?

Mitkä ovat vahvuutesi vanhempana?

Mitkä ovat haasteesi vanhempana?

Mikä on sinulle vanhemmuudessa palkitsevaa?

Millaiset asiat vaikuttavat vanhemmuuteesi positiivisesti?

Millaiset asiat vaikuttavat vanhemmuuteesi negatiivisesti?

Mikä sinun vanhemmuudessasi on erityistä?

Oletko tyytyväinen mahdollisuuksiisi toimia vanhempana? Haluaisitko muuttaa jotain?

Millaista tukea saat vanhemmuuteen? Millaista tukea toivoisit?

Onko sinulla vielä jotain lisättävää mitä ei tullut aiemmin haastattelussa esiin?

Liite 3. Tietosuojailmoitus

Rekisterin nimi	Sateenkaari-isyyden erityispiirteitä pro gradu -tutkielma
Päiväys	14.03.2022
Rekisterinpitäjä(t)	Jesse Ruokola jesse.ruokola@tuni.fi +358xxxxxxxx
Ohjaaja tai oppilaitoksen yhteyshenkilö	Satu Ojala satu.ojala@tuni.fi Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma, Tampereen yliopisto
Henkilötietojen käsittelytarkoitus ja käsittelyperuste	Henkilötietojasi käsitellään sateenkaari-isyyteen liittyvässä opinnäytetutkimuksessa. Tutkimuksen tarkoitus on tutkia erityispiirteitä joita sateenkaari-isyyteen liittyy. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Henkilötietojen käsittelyperusteena on: <ul style="list-style-type: none"> - suostumus. Suostumuksen voi peruuttaa milloin tahansa ottamalla yhteyttä rekisterinpitäjään sähköpostitse jesse.ruokola@tuni.fi tai puhelimitse
Henkilötietojen säilytysaika	Kerätyt henkilötiedot ja haastatteluaineisto säilytetään opinnäytetyön valmistumiseen saakka. Opinnäytteen valmistuttua aineisto ja henkilötiedot tuhoetaan. Opinnäytteen arvioitu valmistumisaika on joulukuussa 2022.
Rekisterin tietosisältö ja tietolähteet	<ul style="list-style-type: none"> - Nimitiedot - Yhteystiedot: puhelinnumero tai sähköpostiosoite - Haastattelun tietosisältö <p>Haastateltavien yhteystiedot kerätään haastattelujen sopimista varten. Haastattelut voidaan sopia sähköpostitse tai puhelimitse. Tiedot kerätään tutkittavilta itseltään. Aineistoa varten henkilötiedot pseudonymisoidaan. Haastatteluaineiston litteraatteihin ei siis tule tietoja, joista henkilö voidaan suoraan tunnistaa. Haastateltavien yhteystiedot suojataan kaksivaiheisella tunnistautumisella. Yhteystiedot tuhoetaan opinnäytteen valmistuttua.</p>
Rekisteröidyn oikeudet	Tietosuojalainsäädännön mukaisesti sinulle kuuluu oikeus saada pääsy tietoihin, oikaista tietoja, oikeus tietojen poistamiseen (oikeus tulla unohdetuksi), rajoittaa tietojen käsittelyä ja vastustaa

	henkilötietojen käsittelyä. Jos haluat käyttää jotain oikeuttasi, ota yhteys rekisterinpitäjään.
Oikeus valittaa viranomaiselle	Sinulla on oikeus tehdä valitus henkilötietojen käsittelyä valvovalle viranomaiselle, jos epäilet henkilötietojasi käsiteltävän vastoin tietosuojalainsäädäntöä: tietosuoja.fi, puh: 0295666700, sähköposti: tietosuoja@om.fi
Henkilötietojen vastaanottajat	Henkilötietojasi ei luovuteta ulkopuolisille.
Rekisterin suojausten periaatteet	Digitaalinen aineisto suojataan kaksivaiheisella käyttäjän tunnistuksella (MFA). Aineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot. Aineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot ja se pseudonymisoidaan. Tämän jälkeen aineistosta otettu manuaalinen aineisto (tulostetut haastattelulitteraatit) säilytetään lukitussa tilassa/kaapissa analyysin tekemisen ajan. Kun pro gradu -tutkielma on hyväksytty ja julkaistu viimeistään toukokuussa 2025, manuaalinen ja digitaalinen aineisto tuhoetaan.